Kraštovaizdžio
ir želdynų
ekspertų
grupė

Lentvario dvaro parko istorinės ir meninės raidos studija.

Žvilgsnis į parko kompozicijos vitališkumą

Vaiva Deveikienė ir Steponas Deveikis

Vilnius, 2026 m. gegužė

Į V A D A S

Jūs atsiverčiate konspektą arba glaustą studiją (toliau – **studija**) apie vieną įspūdingiausių Lietuvoje dvarų sodybų ir parkų. ***Lentvario dvaro parkas*** – vienas iš keturių parkų Lietuvoje, planuotų ir kurtų garsaus prancūzų kraštovaizdžio architekto Edouard'o André (1840–1911) su sūnumi René André (1867–1942) pačioje XIX a. pabaigoje grafų Tiškevičių (*Tyszkiewicz*) dvaruose. Jo meniškoji kompozicija iškentė nepriežiūros metus, savininkų ir valdytojų kaitą, investuotojų ketinimus ir bankrotus, tačiau išliko gyvybinga, kupina emocinio užtaiso ir semantinės raiškos elementų.

Būtent dvaro parko kompozicijos elementų vitališkumas, tvirta parkų meno raiškos priemonių struktūra ir sankloda kviečia (ir įpareigoja) autorius po 15 metų* vėl imtis kompiuterio klaviatūros ir apibendrinti tyrimų, įžvalgų ir publikacijų medžiagą. Studijos pagrindas – 2008 m. vasarą ir vėliau šios studijos autorių atlikti tyrinėjimai, stebėjimai, įvairiems užsakovams teiktos konsultacijos, tekstai leidiniams ir parodoms, pranešimai tarptautinėse konferencijose (2012, 2014, 2017, 2024). Apie Lentvario dvaro sodybą, grafų Tiškevičių gyvenimą rašė ir kiti autoriai – jų publikacijų, atliktų tyrimų ir šaltinių sąrašą pateikiame šios studijos literatūros ir šaltinių sąraše.

Darbo, atliktų tyrimų ir analizės apibendrinimo **Užsakovas –** Trakų rajono savivaldybės administracija **pavedė sutelkti ir apibendrinti atliktų tyrimų, analizės medžiagą**, reikalingą kultūros paveldo vertybės (jos vertingųjų savybių) apsaugai ir tvarkybos projektų sprendiniams pagrįsti. Tyrimai aprėpia keletą esminių priešprojektinių tyrimų ir analizės elementų arba sandų (1 lentelė).

1 lentelė. **Lentvario dvaro parko istorinės ir meninės raidos analizės ir priešprojektinių tyrimų elementai**

Tyrimas, paslaugos elementas	Numatomas tyrimo rezultatas	Pastabos
1. Anksčiau atliktų Lentvario dvaro parko tyrimų ir parengtų publikacijų (2007–2017) apžvalga, papildymai ir aktualizavimas	Aktualizuota parko teritorijos tyrimų apžvalga, papildymai (*addendum*) ir išvados	Pateikiama šioje studijoje
2. Hidrotechniniai tyrimai, statinių būklės analizė ir įvertinimas	Parko hidrotechninių statinių būklės įvertinimas; priemonės avarinei būklei likviduoti	Atskiras užsakymas; apžvelgiama
3. Parko teritorijos (esamo želdyno) kaip kraštovaizdžio architektūros objekto sąveikos su urbanistine aplinka analizė; bendrasis objekto kraštovaizdinis tyrimas ir vertinimas	Aprašas, išvados ir priežiūros ir tvarkybos rekomendacijos	Pateikiama šioje studijoje (dalyje)
4. Parko dendrologinė ir arboristinė inventorizacija taikant mišrią apžvalginio-atrankinio tyrimo metodiką	Aprašas, svarbiausių medžių žiniaraštis, arboristinio tvarkymo rekomendacijos. Detalesniam instrumentiniam tyrimui atrinktų medžių sąrašas	Pateikiama 2-oje studijos dalyje
5. Detalesniam tyrimui atrinktų medžių būklės ekspertizė (40 medžių)	Išskirtinių medžių (40) būklės žiniaraščiai ir arboristinių priemonių taikymo rekomendacijos-projektas	Pateikiama 2-oje studijos dalyje

Studijos aprėptis ir turinys. Priešprojektinių tyrimų ir analizės medžiaga (kaip nurodoma 1-oje lentelėje) pateikiama trimis segmentais: 1) Lentvario dvaro parko istorinės ir meninės raidos studija (lentelės 1, 3, 4 pozicijos); 2) Lentvario dvaro parko išskirtinių medžių inventorizacijos ir būklės vertinimo (ekspertizės) medžiaga (lentelės 4 ir 5 pozicijos);

* 2008 m. buvo parengta Lentvario dvaro parko tyrinėjimų medžiaga; 2010 m. išleista *Lentvario dvaro parko istorinės ir meninės raidos apybraiža*. Vėliau, 2011 m. minint parko projekto autoriaus 100-ąsias mirties metines šio leidinio autoriai paskelbė naujų publikacijų apie E. André kūrybą ir Lentvario dvaro parką. Tekstų apie Lentvario dvaro parką publikuojama nuolat, iki pat 2025 m. Išsamesnės informacijos apie publikacijas dera ieškoti Studijos literatūros ir šaltinių sąraše.

3) Lentvario dvaro parko hidrotechniniai tyrimai, hidrotechninės sistemos statinių būklės analizė ir įvertinimas (lentelės 2 pozicija). Pastaroji analizė ir tyrimai, 3D modelių sudarymas (skenavimas), atlikti kitų vykdytojų, apžvelgiami 1-ajame studijos segmente, t. y. šioje dalyje.

Pirmąją studijos dalį parengė kraštovaizdžio architektė dr. Vaiva Deveikienė ir inžinierius, kraštotvarkos specialistas Steponas Deveikis. Ji paremta 2010 m. išleistos *Lentvario dvaro parko istorinės ir meninės raidos apybraižos* tekstu, kuris buvo gerokai redaguotas, atnaujintas, papildytas, parengti nauji turinio sandai. Tai savarankiškas naujos kokybės darbas, paremtas naujausia tyrinėjimų medžiaga ir esamos kultūros paveldo objekto būklės vertinimu. Naują metodologinį žvilgsnį į Lentvario dvaro parką yra pateikęs architektas dr. Vytautas Petrušonis, publikavęs du straipsnius: „Kultūrinio konteksto reikšmė vertinant architektūrinį kompleksą“, (*Urbanistika ir architektūra*, 2010, t. 41, Nr. 5, p. 252–261) ir „Žemės rojaus“ idėja Lentvario dvaro sodybos parke“ (VDA mokslo darbai *Acta Academiae Artium Vilnensis*, t. 86–87, 2017). Studijos autoriai taip pat pildė savo publikacijų apie Lentvario dvaro parką sąrašą (2011, 2015), parengė keletą parodų stendų (2011, 2024). Išplėstą Lentvario dvaro sodybos – kultūros paveldo vertybės teritoriją, įjungiant Lentvario ežerą ir apyežerį, 2014 m. suformavo KPD Nekilnojamojo kultūros paveldo vertinimo taryba (a k t a s 2014-04-29 Nr. KPD-RM-831/1). Šis teritorijos išplėtimas ir vertinimas yra pagrįstas ir atspindi esminę dvaro sodybos ir jos aplinkos sąveiką su urbanistine Lentvario sankloda, atitinka René André 1898 m. birželio 23 d. atliktą Lentvario ežero pakrančių analizę.

Tyrimo, analizės tikslas ir uždaviniai. Saugoma kompleksinė kultūros paveldo vertybės teritorija, aprėpdama išraiškius Lentvario apylinkių kraštovaizdžio elementus – ežerą su želdinių grupėmis akcentuotu apyežeriu, privažiavimo alėjos fragmentus (dabartinė Klevų g.), centrinį dvaro sodybos želdyną, ilgą laiką (ir dabar) suvokiamą kaip pagrindinį semantiškai apibrėžiamą Lentvario dvaro parką su gausia ir dendrologijos aspektu įdomia svetimžemių ir vietinių medžių ir krūmų rūšių kompozicija. Vizualinių elementų, savotiškų metaforų gausa, semantiniai parko bruožai, kuriuos V. Petrušonis priskiria – „Žemės rojaus“ temai, aktualizuoja reikšmingą šio parko tvarkymui konotacijų rinkinį. Kai kurie su tuo susiję dalykai bendrais bruožais vis dažniau paminimi (buvo minėti 2010 ir 2017 m. rašant apie kultūrinio konteksto reikšmę kultūros paveldo objektų vertei nustatyti) publikacijose apie Lentvario dvaro parką. „Žemės rojaus“ tema ir semantika Lentvario dvaro parke užima centrinę padėtį, suponuoja naujus vertinimo kriterijus.

Šio darbo tikslas – pateikti apibendrintą ankstesnių tyrimų ir publikacijų bei naujais faktais papildytą Lentvario dvaro sodybos ir parko istorinės ir meninės raidos analizę, apžvelgti parko kūrėjų menines išraiškos priemones ir būdus, padaryti naujas, šiandienos žinių lygį atitinkančias ir konkretų bendro projekto poreikius tenkinančias išvadas dėl Lentvario dvaro parko meninės raiškos ir vertingumo, šių išvadų pagrindu pateikti rekomendacijas parko parterinės dalies ir parko ansamblio, apimančio visą dvaro sodybą kaip kultūros vertybę, atgaivinimo koncepcijai rengti.

Darbo uždaviniai susiejami į bendrą Lentvario dvaro rūmų ir jų artimiausios aplinkos restauravimo projekto keliamus uždavinius, todėl plačiau pristatoma šios studijos rengimo metodologija, pateikiama platesnė parko kūrėjų veiklos ir kūrybos apžvalga, aptariama teorinė bazė ir rašto darbai, padėsiantys parko restauravimo projekto rengėjams bei vykdytojams geriau suvokti parko kūrėjų meninės raiškos principus ir kriterijus, išsaugoti ir išplėtoti esminius parko išraiškos ir semantikos bruožus.

Studijos šią dalį sudaro ***penki dalykiniai skyriai*** ir išvadų bei rekomendacijų skyrius. Nemažai dėmesio skiriama ikonografijai ir iliustracijoms, kurios pateikiamos šios studijos tekste ir prieduose, taip pat sąsajoms su kitais tyrimo darbais ir informacijos šaltiniais. Pateikiama daug nuorodų (išnašų) į šaltinius ir ankstesnes publikacijas.

Lentvario dvaro parkas, kaip ir daugelis E. André kurtų parkų, visų pirma žavi išreikštu sumanymu ir užmoju sukurti estetišką kraštovaizdį. Parko kūrėjų dėmesys pirmiausia buvo kreipiamas į vietos sąlygas, reljefą ir hidrografiją, būsimą parko paskirtį, miško medynus ir vietinę augaliją. Didelę reikšmę E. André teikė tapybiškiems parko akcentams *pittoresque*. Jis

siūlė derinti naujų sodinių spalvas prie jau esamų pagrindinių kraštovaizdžio spalvų, naudoti šviesius akcentus aplink vandens telkinius, medynų masyvus.

Be abejonės, augalai sudaro pagrindinę gamtos, o tuo pačiu ir parkų kūrybos medžiagą. Medžiai ir jų bendrijos yra vienas pagrindinių kraštovaizdžio komponentų ir skiriamų bruožų. 2008 m. tyrimų etape buvo rengiama, rašoma ir teikiama, o 2010 m. ir išleista atskira *Lentvario dvaro parko dendrologinių tyrimų apybraiža*[1], kurioje buvo pateikta ir kitų botanikos ir gamtos veiksnių ir faktų apžvalga. Šiame tyrime dendrologinė, arboristinė dalis, tegu ir glausta, išleidžiama atskira studijos dalimi.

Išskirtiniais parko bruožais, parkų meno filosofijos ir raiškos interpretacijomis Lentvario dvaro parkas liudija brandžius parko kūrėjų – ne tik prancūzų kraštovaizdžio architektų E. ir R. Andrė, jų biuro bendradarbių (mokyklos) indėlį, bet ir parko užsakovo Vladislovo Tiškevičiaus (1865–1936) meno ir kultūros aspiracijas ir investicijas į šią sritį. Ši aplinkybė neišvengiamai lieka svarbi parko tvarkybos procesuose. Todėl norime pasidalinti su darbo Užsakovu – Trakų rajono savivaldybės administracija, būsimų projektų autoriais, akademine visuomene, ypač studijuojančiais kultūros paveldo apsaugos, darniosios ir tvariosios plėtros, kraštotvarkos ir kraštovaizdžio architektūros dalykus, mūsų tyrimų medžiaga, metodologija, ir naujausia informacija apie E. ir R. André, jų bendradarbių kūrybą Lietuvoje ir, konkrečiai, Lentvaryje.

Tikimės, kad ši informacija bus naudinga Trakų rajono savivaldybės administracijai ir Tarybai, organizuosiančioms tolesnius Lentvario dvaro sodybos ansamblio (pirmiausia, parko) istorinio ir kultūrinio paveldo apsaugos, *revitalizacijos*, tvarkybos projektus ir darbus, valstybės aplinkos apsaugos ir kultūros paveldo apsaugos institucijų darbuotojams, kraštovaizdžio architektams, visiems gimtojo krašto mylėtojams ir patriotams.

Laikomės principo „*Littera scripta manet*“ (parašyta raidė išlieka). Tegu parašyta raidė išlieka ir kviečia naujiems ieškojimams, tyrimams ir, svarbiausia, suteikia ryžto išsaugoti ir atgaivinti šį kraštovaizdžio perlą, tarptautinės reikšmės kultūros paveldą, svarbų bent trims Europos šalims (Lietuvai, Lenkijai, Prancūzijai)...

Padėkos. Studijos autoriai reiškia nuoširdžią padėką E. Andrė produkraitei, Edouard‘o André asociacijos Prancūzijoje prezidentei Florence Andrė Olivier, parkotyrininkei Rasai Puzinienei (Karosaitei) ir ilgamečiam buvusiam Trakų istorinio nacionalinio parko direktoriui Gintarui Abaravičiui už nuoširdžią profesinę draugystę ir bendrystę, vaikštant parkų kūrėjų pėdsakais, už informacijos ir naujų atradimų sklaidą, diskusijas ir paramą rengiant ankstesnes publikacijas ir šią studiją. Už asmeninį indėlį tyrinėjant Lentvario parką ir rengiant 2008–2010 m. apybraižą dėkojame kolegei kraštovaizdžio architektei Giedrei Čeponytei; už pirmuosius E. Andrė kūrybos Lietuvoje tyrinėjimus – dar 1970 m. – pagarbą reiškiame kraštovaizdžio architektei Elenai Brundzaitei-Baltrus (1945–2021). Už malonią pažintį 2017 m. ir draugiškus ryšius dėkojame grafų Tiškevičių ainei, Vladislovo Tiškevičiaus produkraitei Lalai (Klarai) Wilbraham, savo atsiminimų knygoje „Samarkando auksinis obuolys“ (*The Golden Apple of Samarkand*, 2021) paminėjusiai ir mūsų tyrimus.

Už galimybę pasidalinti įžvalgomis ir dalykišką bendravimą tariame ačiū Trakų rajono savivaldybės administracijos vadovams ir kolektyvui. Studijos Užsakovų dėmesys Lentvario dvaro parkui ir jo likimui nusipelno pagarbos ir džiugina parkotyros ir parkotvarkos specialistus.

Ši studija (apybraiža) nebūtų parašyta be aktyvaus ankstesnių užsakovų ir pagrindinio projektuotojo UAB „Senojo miesto architektai“ surinkto tyrėjų kolektyvo bendravimo, keitimosi informacija ir atradimais. Už malonų ir profesionalų bendravimą, diskusijas ir informaciją dėkojame visiems, susijusiems su šiuo parku specialistams.

[1] Deveikis, S., Deveikienė, V. (2010). *Lentvario dvaro parko augalija. Parko dendrologinių tyrimų apybraiža*. Vilnius, 80 p.

TYRIMŲ, ANALIZĖS REZULTATAI IR JŲ APTARIMAS

Teikiamos studijos tekste tyrimų ir analizės apžvalga ir rezultatai pristatomi dalykiniuose skyriuose tokia tvarka:

1. Parko *dosjė*. Pagrindinių faktų santrauka.
2. Darbo metodologija
    - 2.1. Tyrinėjimų ir publikacijų apžvalga.
    - 2.2. Taikyti tyrimo metodai.
    - 2.3. Naudoti šaltiniai ir jų interpretavimas.
    - 2.4. Lauko tyrimai, apmatavimai ir foto fiksacija.
    - 2.5. Sąsajos su kitais tyrinėjimais
    - 2.6. Sintezės ir išvadų prielaidos. Išvadų formulavimas ir pagrindimas.
3. Lentvario dvaro sodybos raidos istorinės sąlygos ir prielaidos
    - 3.1. Grafų Tiškevičių giminės istorijos faktai
    - 3.2. Eduardo Andrė asmenybė ir kūrybos bruožai
    - 3.3. Dvaro raidos interpretavimas kraštovaizdžio raiškos požiūriu
    - 3.4. Lentvario dvaro parko projekto autorių liudijimai
4. Lentvario dvaro parko meninės raiškos analizė
    - 4.1. Lentvario dvaro parkas kaip ***pittoresque*** erdvė
    - 4.2. Palyginamoji foto analizė
    - 4.3. Parko elementų apmatavimų duomenys
5. Apibendrinimas ir Lentvario dvaro parko struktūros įvertinimas
    - 5.1. Parko ribos, zonos ir optimalios struktūros vystymas
    - 5.2. Atraminis planas: esama parko būklė ir jos keitimo kryptys
    - 5.3. Dendrologinio ir arboristinio vertinimo aspektas
6. Išvados ir rekomendacijos. Baigiamosios pastabos
7. Iliustracijų sąrašas
8. Literatūros ir šaltinių sąrašas

Priedai (atskirame aplankale):

P 1. Kartografinė ir topografinė ikonografija, parodos stendas

P 2. E. Andrė brėžiniai, planai, parodos stendas

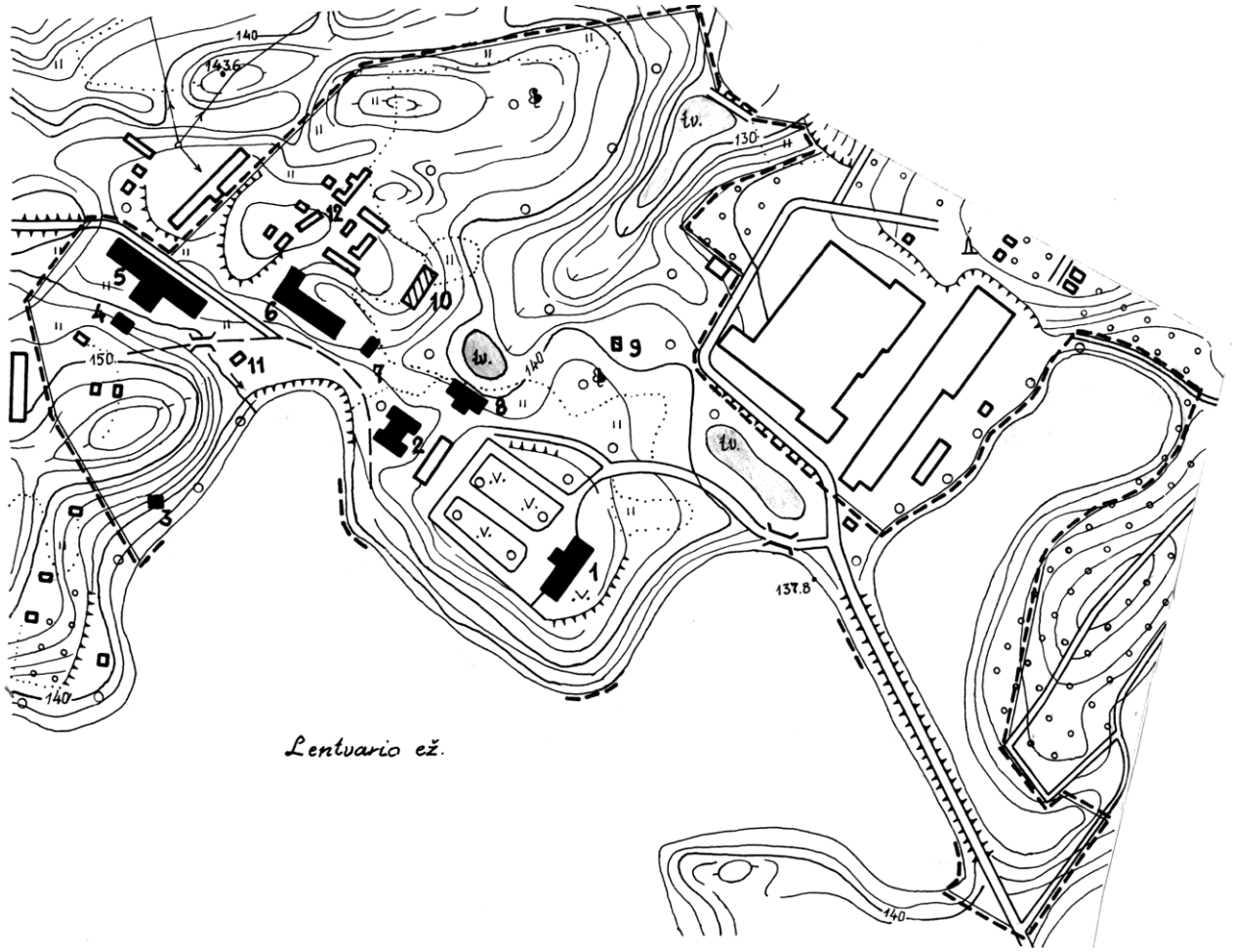
P 3. Pranešimo Lentvario parkas kaip *pittoresque* erdvė pateiktis/skaidrės (S. Deveikis)

Studijoje pateikiama tyrimų ir analizės medžiaga iš esmės atitinka Kultūros paveldo departamento prie Kultūros ministerijos direktoriaus 2024-05-09 įsakymu Nr. Į-122 „Dėl istorinių želdynų ir želdinių priežiūros ir tvarkybos metodinių rekomendacijų patvirtinimo“ patvirtintų „Istorinių želdynų ir želdinių priežiūros ir tvarkybos metodinių rekomendacijų“ (toliau – Istorinių želdynų tvarkybos rekomendacijos) 20 punkte ir jo papunkčiuose nurodytą projektavimui būtiną tyrimų apžvalgą, aprėpiančią aplinkos kraštovaizdžio tyrimus; architektūrinius parko tyrimus (želdynų ar želdinių kontekstas, komplekso želdynų ir želdinių planavimo principų, mažųjų statinių tyrimai); iš dalies istorinius tyrimus; dendrologinius, arboristinius tyrimus; hidrotechninius parko vandens sistemos įrenginių tyrimus.

1. PARKO DOSJĖ. PAGRINDINIŲ FAKTŲ SANTRAUKA

Lentvario dvaro parkas priklauso Lentvario dvaro sodybos kompleksui arba ansambliui, kurio įregistravimo Nr. **MC 15949**; kultūros vertybės kodas G12K. Kompleksą sudaro šie objektai: 1) rūmai, MC 22202, G12K1; 2) namas, MC 22203, G12K2; 3) kavinė „Riviera“, MC 22204, G12K3; 4) vandens malūnas MC 22205, G12K4; 5) daržinė MC 22206, G12K5; 6) arklidė MC22207, G12K6; 7) namas, MC 22208, G12K7; 8) arklidė-tarnų namas, MC 22209, G12K8; 9) bokštas, MC22210, G12K9; 10) namas, MC22211, G12K10; 11) **parkas, MC 22212,** G12K11.

Lentvario dvaro sodyba su parku yra Vilniaus apskrityje, Trakų rajono savivaldybėje, Lentvario miestelyje, Lentvario ežero šiaurinėje pakrantėje. Teritorijos plotas pagal 1988 m. inventorizacijos duomenis ir ribas yra **20,7 ha** (1 pav.). Vėliau teritorija buvo išplėsta (2 pav.).

1 pav. Lentvario dvaro sodybos ribų planas ir vertybių eksplikacija pagal 1988 m. tarpžinybinės inventorizacijos duomenis[2]. Vertybių/statinių numeriai atitinka inventorizacijos tekste nurodytus objektų numerius.

Lentvario dvaro sodybai 1995 m. buvo parengtas **individualus apsaugos ir naudojimo reglamentas**[3]. Jo autorė architektė Milda Bugailiškytė detaliai aptarė dvaro sodybos ansamblio aplinką ir struktūrą, pateikė aprašymus, nurodė sužalojimus ir jų priežastis, pateikė tyrimo ir projektavimo darbų sąrašą, tačiau neišvengė smulkių klaidų ir netikslumų, ypač aptardama parko sandą ir nenurodydama parko kūrimo etapų, neišskirdama ir neidentifikuodama

[2] Dvarų duomenų bazė. Prieiga per internetą: http://www.heritage.lt/dvarai/sch/b_trak_lentvar_sch.jpg; Valstybinio žemėtvarkos instituto (VŽI) Kraštotvarkos ir teritorijų planavimo skyriaus archyvas; leidinio autorių archyvas, 1990.

[3] Bugailiškytė M. Lentvario dvaro sodybos individualus apsaugos ir naudojimo reglamentas, 1995, PRPI, 1, 2 t. Prieiga per internetą: http://www.heritage.lt/dvarai

kraštovaizdžio architekto E. Andrė indėlio, o pasitenkindama apibendrintu parko datavimu „apie 1870 m.“, kas iš esmės yra netikslu ir nepakankama[4], nors buvo kartojama ir kitų autorių[5], sudarant įspūdį, kad E. Andrė projektavo Lentvario parką apie 1870 m.

2011 m. parengtas specialusis planas (UAB „Senojo miesto architektai“), nekilnojamosios kultūros vertybės – Lentvario dvaro sodybos – teritorija buvo išplėsta, patvirtintas naujas saugomos teritorijos ribų planas (2 pav.).

2 pav. Nekilnojamosios kultūros vertybės – Lentvario dvaro sodybos – teritorijos ribų planas, 2013. Šaltinis: KPC, KPD duomenų bazė.

Istoriniai duomenys. Įvairių autorių duomenimis parengta Lentvario parko planų retrospektyva padeda atsekti sodybos tvarkymo raidą ir etapus[6]. Lietuvos centriniame valstybiniame istorijos archyve saugomuose 1873 m. ir vėlesnių metų planuose[7], N. Ordos

[4] Ten pat, p. 36-37.

[5] Januškevičius L. *Lietuvos parkai*. Kaunas: Lututė, 2004, p. 220; Isokas G. *Lietuvos gamtos paminklai*. Vilnius, 1995; kiti autoriai.

[6] Deveikienė V., Deveikis S. Eduardas Andrė ir Lietuva // *Mokslas ir gyvenimas*. 1990, Nr.12, p. 9–11.
Deveikienė V., Deveikis S. Lentvario dvaro sodyba parkotyros ir parkotvarkos žvilgsniu // *Žemėtvarka ir melioracija*, 2000, Nr. 2, p. 72–77; taip pat *Voruta*, 2001-10-20, Nr. 20 (494), p. 4–5.

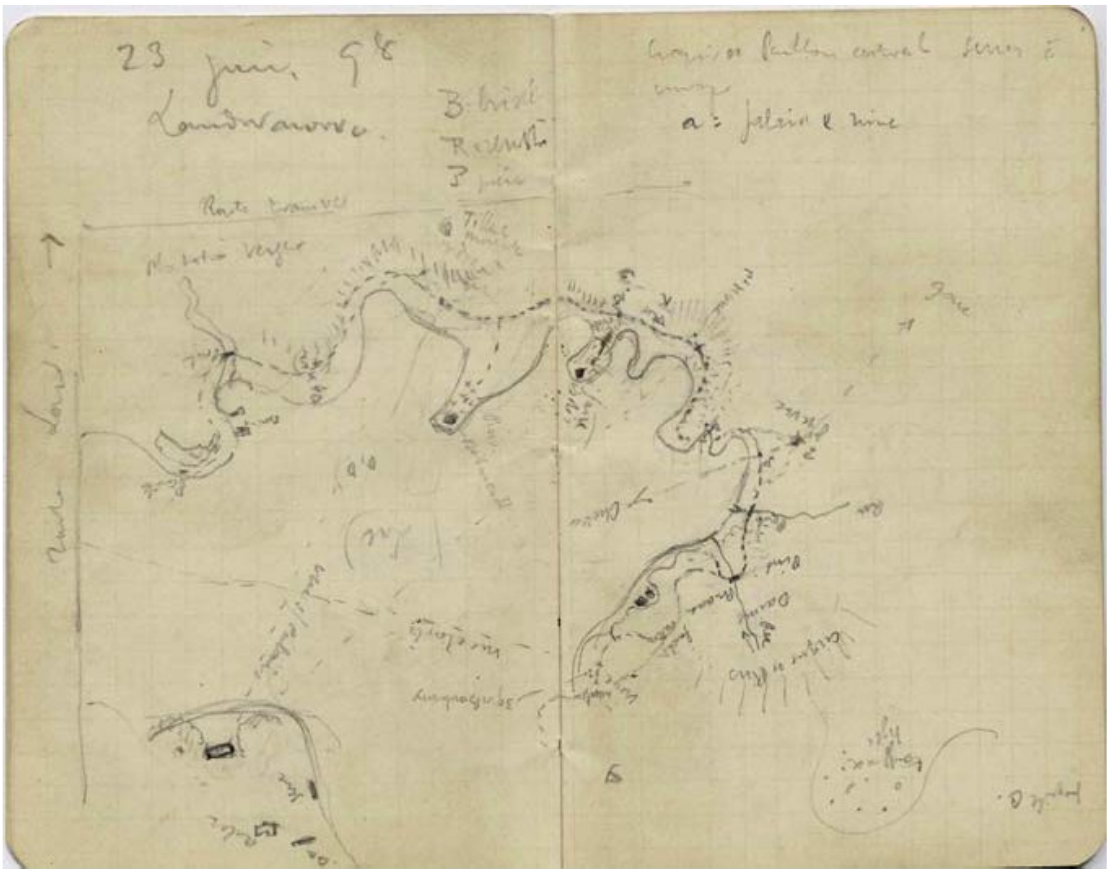
[7] Lentvario dvaro dalies planas, XIX a. antra pusė, LVIA, f. 716, ap. 4, b. 261; Lentvario dvaro vinių fabriko žemių planas, LVIA, f. 716, ap. 4, b. 260; Lentvario dvaro dalies planas, 1873 m., LVIA, f. 716, ap. 4, b. 257; Lentvario dvaro žemių geometrinis planas, 1904 m. (vadovaujantis XIX a. pab., 1891 m. duomenimis), LVIA, f. 526, ap. 14 b.590. Visi šie šaltiniai nurodyti Dainiaus Labeckio istorinės ir ikonografinės medžiagos apžvalgoje, 2008.

piešiniuose[8] matome jau tada buvus pakankamai išplėtotą dvaro sodybos – parko struktūrą: pagrindinius pastatus, vandenų sistemą, takų tinklą. Pačioje XIX a. pabaigoje pertvarkant dvaro sodybos ansamblį dalyvavo ir kraštovaizdžio architektai, būtent prancūzų architektai, tėvas ir sūnus, Edouard'as Andrė (1840–1911) ir Renė Andrė (1867–1942) ir, kaip dabar žinoma, kiti Andrė biuro (*Agence André*) bendradarbiai. Tėvas ir sūnus Andrė perplanavo parką, remdamiesi savo metodu ir kompozicijos priemonėmis, struktūros elementais. Lentvario dvaro sodybos ir parko raidą gerai iliustruoja ikonografinių vaizdų rinkinys (2018)[9].

Todėl laikytina, kad Lentvario dvaro sodybos parko, kaip sodybos struktūros ir kraštovaizdžio elemento formavimo pradžia (pirmojo etapo pradžia) – apie 1870 metus; Lentvario dvaro parko perplanavimas ir išplėtojimas (antrasis etapas) buvo vykdomas **1898–1900** metais pagal E. ir R. Andrė projektą, jiems ir jų bendradarbiams vadovaujant bei tiesiogiai dalyvaujant[10].

Lentvario dvaro sodybos ir parko inventorizacijų ir projektų medžiaga. Autentiška Lentvario parko būklės kaita atspindima įvairių inventorizacijų ir projektų medžiagoje, kuri lieka reikšminga kaip pirminės informacijos šaltinis. Didžioji tokios medžiagos dalis bus paminėta vėliau aptariant darbo metodologijos dalykus.

Vieną istorinį projektavimo darbų artefaktą teikiame 3 paveiksle.

3 pav. Lentvario ežero pakrančių analizė (1898-06-23) R. Andrė užrašų knygelėje Nr. 24.
Šaltinis: F. Andrė Olivier, Research... , p. 15, 16; *Lentvario dvaro parko istorinės ir meninės raidos apybraiža*, 2010; *Laiškai Ty*, 2011.

[8] Orda N. *Senosios Lietuvos vaizdai = Views of Ancient Lithuania*. Vilnius: Pradai, 1999. Levandauskas V., Vaičekonytė-Kepežinskienė R. *Napoleonas Orda: senosios Lietuvos architektūros peizažai*. Vilnius: VDA leidykla, 2005, p. 226–228.

[9] *Lentvario dvaro parko ikonografija*. Įvairių autorių ir įvairių laikotarpių vaizdų rinkinys. Spaudai parengė Bernardas Burba ir Vaiva Deveikienė, Vilnius: LKAS, E. F. Andrė klubas Lietuvoje, 2018.

[10] *Laiškai Ty = Les lettres Ty*. Renė ir Eduardo Andrė tekstai ir dokumentai, susiję su parkų kūrimu grafų Tiškevičių dvaruose Lietuvoje. / sudarytojai Steponas Deveikis, Vaiva Deveikienė; iš prancūzų k. į lietuvių k. vertė S. Deveikis. Vilnius: E. F. Andrė klubas Lietuvoje, 2011. 120 p.

2. DARBO METODOLOGIJA

Taikomųjų tyrimų ir analizės aprėptį ir pobūdį nustato Kultūros paveldo departamento prie Kultūros ministerijos direktoriaus 2024-05-09 įsakymas Nr. Į-122 „Dėl istorinių želdynų ir želdinių priežiūros ir tvarkybos metodinių rekomendacijų patvirtinimo“[11]. Istorinių želdynų tvarkybos rekomendacijų 20 punkto papunkčiuose nurodytų 10 taikomųjų tyrimų sąrašą apibendrina nuostata (20.11), kad taikomieji tyrimai atliekami „pagal priežiūros ir tvarkybos darbų pobūdį, technines projektavimo sąlygas, projektavimo metu paaiškėjusį poreikį“.

Tuo pačiu nurodoma (21 punktas), kad „rengiant aplinkos kraštovaizdžio tyrimus yra įvertinama istorinio želdyno teritorija ir ją supantis kraštovaizdis, analizuojama turima inventorizacijų ir vertingųjų savybių vertinimo medžiaga, įvertinami aplinkos veiksniai (vėjų stipris ir skvarba, klimato ir mikroklimato duomenys, insoliacijos ir kitų meteorologinių reiškinių poveikis ir pan.), analizuojami istorinio želdyno teritorijoje ir apylinkėse susiklostę gyvenimo kokybę lemiantys veiksniai, rekreacinis, kultūrinis potencialas, vizualinės įtakos (poveikio) aspektai, žemėnaudos pobūdis, kultūros ir gamtos paveldo visuma. Tyrimų duomenys pateikiami tekstu, lentelėmis, iliustruojami schemomis, nuotraukomis“.

„Istorinio želdyno teritorijos kraštovaizdžio elementai vertinami atsižvelgiant į bendrą supančio kraštovaizdžio kontekstą ir vidinę kompozicinę sąrangą. Istorinio želdyno teritorijos kraštovaizdžio tyrimas turi atskleisti teritorijos gamtinį ir kultūrinį pobūdį ir išskirtinumą, vizualinius ir funkcinius ryšius, antropogeninių elementų ir įtaisinių vertingumą ir svarbą istorinio želdyno kompozicijoje. Išskiriami ir aptariami vertingi elementai ir savybės, probleminės vietos, užfiksuojant esamą situaciją foto nuotraukose, brėžiniuose, eskizuose“ (22 punktas).

2.1. Ankstesnių tyrinėjimų ir publikacijų apžvalga

Lentvario dvaro praeitį liudijančių istorijos tyrinėjimų nėra daug, ir visi jie pirmiausia sietini su bendra istorizmo epochos dvarų sodybas ar parkus apžvelgiančia medžiaga ar prancūzų kraštovaizdžio architekto E. Andrė kūrybos pristatymu ir apžvalga. Dvaro sodybos tyrinėjimai iš esmės prasidėjo tik paskutinį XX a. ketvirtį, todėl didžioji publikacijų dalis irgi yra ne senesnė kaip 40 metų. Žinoma, tie dešimtmečiai, o ypač paskutinis XX a. dešimtmetis buvo gana derlingas ir kupinas naujų atradimų, naratyvinių tekstų apie Lentvario dvaro sodybą, parką, parko autorius Eduardą Andrė su sūnumi Renė Andrė[12].

Lentvario dvaro sodyba kultūros ir gamtos paveldo apsaugos ir kraštotvarkos specialistams žinoma jau senokai, nuo šeštojo dešimtmečio pabaigos, nuo pirmųjų parkų ir architektūros ansamblių inventorizacijos (1958 m.). Iš naujo Lentvario dvaro sodybos kompleksas įvairių autorių buvo plačiau pristatytas profesionalų ir plačiajai visuomenei prieš keliolika metų, apie 1989 metus. Tuo metu atlikta nauja kultūros paveldo vertybės inventorizacija (netgi kelios)[13] paskatino specialistų dėmesį, rūpestį ir publikacijas[14].

---

[11] Istorinių želdynų ir želdinių priežiūros ir tvarkybos metodinės rekomendacijos, 2024; prieiga internete: https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/3149ca210f0411ef8e4be9fad87afa59?jfwid=-taeoudecv

[12] Brundzaitė E. E. Andrė kūrybos nagrinėjimas. – PRPI mašinraštis, 1970; taip pat tos pačios autorės: Žaliojo grožio principai // *Architektas*, 1997, Nr. 2–3, p. 82–85.
Brundzaitė E. Use of E. André's creative principles in Lithuanian parks // *Paradise on Earth: The gardens of XXI century. 33 rd IFLA World Congress Proceedings*. – Florence, 12–15 October, 1996, p. 154–158.
Deveikienė V., Deveikis S. Eduardas Andrė ir Lietuva // *Mokslas ir gyvenimas*, 1990, Nr. 11, p. 27–28 ir Nr.12, p. 9–11.

[13] Lentvario dvaro parko inventorizacijos byla, 1988, Valstybinio žemėtvarkos instituto (VŽI) Kraštotvarkos ir želdynų planavimo skyriaus archyvas; Respublikinės reikšmės gamtos paminklo pasas, Valstybinis gamtos apsaugos komitetas, 1983. Balčiūnienė V., Tauras A. E. Andrė kūrybinio palikimo apžvalga ir buv. Lentvario dvaro parko esamos padėties tyrinėjimai bei analizė, Vilniaus dailės akademija, mokslo ir kūrybos centras, 1985

[14] Levandauskas V. Lentvario ansamblis vakar ir šiandien // *Statyba ir architektūra*. – 1989, Nr. 1 (357), p. 22–23; tas pats autorius. Lentvario dvaro sodyba (AtV 978). *Kultūros paminklų enciklopedija: Rytų Lietuva*, t. 2, Vilnius, 1998, p. 30–33. Labanauskas K. Lentvario parkas // *Istoriniai parkai ir sodai Lietuvoje*. – Vilnius: Kultūros paveldo centras, 1999, p. 25–26.

Lenkų tyrėjai, rašę apie Lentvario dvaro rūmus ir parką[15], sudarė sąlygas Lietuvos autoriams pacituoti naujų faktų ir pastebėjimų[16]. Kita, svarbi pastaruųjų dešimtmečių publikacijų dalis – Zofijos (Sofijos) Tiškevičiūtės-Potockos atsiminimai[17] ir Vilnijos lenkės Lilianos Narkowicz knyga[18], kurioje aprašomas Lentvario dvaras.

Parko kūrėjų kūrybos principus ir naujausius Lietuvos parkotyros pastebėjimus apibendrina E. Andrė produkraitės Florence Andrė Olivier ir šios studijos autorių rašto darbai[19]. Todėl vengiant esminių pasikartojimų daug kur toliau tekste pasitenkinama išnašomis ir nuorodomis, tačiau naujai sintezuojamos esminės, naujai išaiškėjusios detalės ir nauji faktai, patikslinami kai kurie riktai.

2.2. Taikyti tyrimo metodai

Ilgametė studijos autorių pažintis su E. Andrė kūrybos paveldu tiek Lietuvoje, tiek užsienyje, sukauptas žinių bagažas ir asmeninis tyrinėjimų (pirminių šaltinių, publikacijų ir ekspedicijų, taip pat inventorizacijos ir ikonografijos duomenų) archyvas leidžia sisteminti ir sintezuoti turimas žinias apie Lentvario dvaro parką, tuo pačiu akcentuojant esmines naujienas ir naujausių atradimų, tyrinėjimų *in situ* medžiagą.

Rengiant šią studiją, taikytas bibliografinių ir ikonografinių šaltinių, parko inventorizacijų medžiagos lyginamosios analizės metodas ir ekspedicinis lauko tyrimų (zondavimo, apmatavimų), palyginamojo fotografavimo ir kiti tyrimo metodai. Kruopšti įvairių šaltinių analizė, parko esamos padėties (keliolikos metų stebėjimų duomenimis) analizė leidžia teikti apibendrinimus ir išvadas. Dirbant su ikonografine ir tekstine medžiaga, daroma keletas prielaidų, kurios detaliau aptariamos ir nurodomos 3.6 skirsnyje.

Nuo 2005 m. organizuojant tapybos, fotografijos ir kraštovaizdžio architektūros plenerus „Atraskime nežinomus Lietuvos turtus – tris nuostabius E. Andrė parkus prie Vilniaus“ ir dalyvaujant juose, sukaupta esamos parko padėties medžiaga, fiksuotas jo nykimo dėl nepalankių gamtinių ir antropogeninių veiksnių procesas, atrasti ir fiksuoti pirminio parko plano elementai (užslinkę takai, akmeniniai laipteliai, dirbtinių uolų elementai). 2007 m. vasaros

---

Tauras A. *Mūsų parkai*. – V.: Mokslas, 1989, p. 168–170. Deveikienė V., Deveikis S. Eduardas Andrė ir Lietuva // *Mokslas ir gyvenimas*, 1990, Nr.12, p. 9–11. Deveikienė V., Deveikis S., Lentvario dvaro sodyba parkotyros ir parkotvarkos žvilgsniu // *Žemėtvarka ir melioracija*, 2000, Nr. 2, p. 72–77; taip pat Voruta, 2001-10-20, Nr. 20 (494), p. 4–5.

[15] Ciolek G. *Ogrody Polskie*.- Warszawa: Arkady, 1978, s. 208–209, 212. Jaroszewski T. O siedzibach neogotyckich w Polsce. – Warszawa, 1981, s. 234–238. Aftanazy R. *Materialy do dzejów rezydencji*. – Warszawa, 1987, t. 4, s. 200–237. Aftanazy R. *Dzeje rezydencji na dawnch kresach rzeczypospolitej*. – Wroclaw, 1992, t. 3, s. 61–73.

[16] Firkovičius R. Lentvario dvaro rūmai: istoriniai tyrimai (mašinraštis, PRPI, 1980). – Vilnius, VAA, F5, b. 2509. Balėnaitė L. Buv. Lentvario dvaras. Istoriniai tyrimai (mašinraštis, PRPI, 1991). – Vilnius: VAA, F5, b. 6135.

[17] Potocka z Tyszkiewiczow Z. Rezydencja Landwarów //*Karta*, Nr. 40, 2004, s. 26–43. Potocka Z. Antykwariat „Miniatura“ // Rocznik MNW, t.11. Plačiau apie šios autorės prisiminimus - Dainiaus Labeckio tyrime, 2008.

[18] Narkowicz L. *Tyszkiewiczowie rodem z Landwarowa.* Warszawa: Neriton, 2013.

[19] André Kaeppelin F. Pranešimas apie Edouardą André / Présentation sur Edouard André // *Lietuvos želdynų ateitis. Acta Academiae Artium Vilnensis. Vilniaus dailės akademijos darbai*, t. 23. Vilnius: VDA leidykla, 2001, p. 44–47.

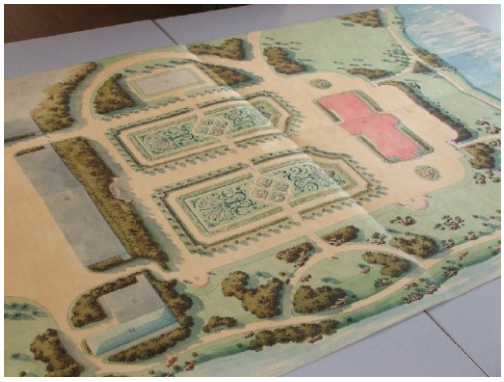
Deveikis S. Edouard'o Andrė architektūrinių sprendimų principai ir dendroflora // *Dendrologia Lithuaniae*, t. 4. – Vilnius, 1998, p. 100–104.

Andrė Olivier F., Deveikienė V., Deveikis S. Eduardo Andrė kūrybos paveldas Vilniaus miesto plėtros kontekste // *Parkas mieste – socialinis ir ekonominis veiksnys*. Tarptautinės konferencijos medžiaga. Vilnius, 2005-10-05. Vilnius: Lietuvos turto vertintojų asociacija, 2005, p. 91–102; taip pat: *Urbanistika ir architektūra*/*Town Planning and Architecture*, 2006, t. 30, Nr. 1, p. 38–46.

Deveikienė V., Deveikis S. Prancūzų kraštovaizdžio architektūros kūrėjų paveldas Lietuvoje. Parkotyros ir parkotvarkos žvilgsnis į Andrė kurtus parkus // *Archiforma*, 2006, Nr. 1 (33), p. 65-70. Deveikienė V., Deveikis S. Prancūzų kraštovaizdžio architektas E. Andrė ir Lietuva // *Trakai ir pasaulio paveldas*. „Galvės“ priedas, 2005-08-12, Nr. 8 (8), p. 1–3 ir 2005-09-09, Nr. 9 (9), p. 3.

André Olivier F. Research on the André family and the Edouard André Association archives concerning the works of Edouard André in Lithuania relative to Traku Voke and the links between the different parks in the country for the European Institute of Cultural Routes. November 2006, 23 p.

pradžioje viešnagė Versalio architektūros ir kraštovaizdžio architektūros aukštosiose mokyklose suteikė žinių ir leido *in visu* pamatyti bei patyrinėti Lentvario dvaro sodybos – parko centrinės dalies (parterio) planą (4 pav.). 2007 m. liepos mėn. plenero metu buvo parengta analitinė paskaita „Lentvario parkas kaip pittoresque išraiškos erdvė“ (žr. 4 skyrių ir priedą) ir **atraminis konceptualus Lentvario parko planas** (5 pav.), kuris rengiant šią studiją buvo pakoreguotas, papildytas naujais duomenimis.

4 pav. Lentvario parko parterio planas, autorius Andrė, 1899 (?). Versalio aukštosios nacionalinės kraštovaizdžio mokyklos archyvas, 2007.

5 pav. Akvarelinis Lentvario parko planas, autorė V. Deveikienė, 2007.

UAB „Senojo miesto architektai“ vykdyto projekto tyrinėjimų (2008) kontekste archeologiniai šurfai ir zondai suteikė naujų duomenų ir patvirtino kai kurias hipotezes dėl parko plano ir išraiškos elementų. Archeologiniai tyrimai leido patikslinti originalaus parko paviršiaus ir įrangos altitudes, mažųjų architektūros elementų vietas.

Atidi kitų tyrėjų surastos ikonografinės medžiagos analizė, E. Andrė veikalo „Sodų ir parkų menas“ (1879)[20] ir kitų parkotyros autorių veikalų[21] studijos buvo neišvengiama šio darbo dalis, teikusi kartu su Lentvario parko natūros ir ikonografijos tyrimais naujų įžvalgų ir meninės raidos detalių.

2.3. Naudoti šaltiniai ir jų interpretavimas

Apybraižos autoriai naudojosi savo archyvuose ir bibliotekoje sukaupta medžiaga ir informacija, bet didžiausią impulsą naujoms įžvalgoms, išvadoms ir apibendrinimams teikė ikonografiniai šaltiniai, kurių didžiąją dalį surado ir pateikė istorikas Dainius Labeckis. Tokių ikonografinių ir topografinių šaltinių studijoms ir interpretavimui su malonumu teko skirti daug dėmesio.

Laikotarpis iki grafų Tiškevičių giminės nuosavybės Lentvario dvare mūsų apybraižoje neaptariamas, – nesiveliame į istorikų disputus[22] ir archyvinių šaltinių studijas[23]; tiesiog daroma prielaida, kad esminės Lentvario dvaro sodybos struktūros, reikšmingos mūsų projektui,

---

[20] André E. *L'art des jardins. Traité général de la composition des parcs et jardins*. – Paris: Masson, 1879. Re-édition par Laffitte, Marseille, 1986. Pirmojo leidimo knyga saugoma Lietuvos mokslų akademijos bibliotekoje; dėkojame Trakų istorinio nacionalinio parko direktoriui Gintarui Abaravičiui ir kolektyvui už galimybę skaityti šios knygos kopiją. Perspausdintą leidimą Lietuvoje turi ir maloniai leido juo pasinaudoti kraštovaizdžio architektė Jurga Večerskytė-Šimeliūnė; dėkojame jai už kolegišką supratimą ir paramą.

[21] *Histoire des jardins de la Renaissance à nos jours* /sous la direction de Monique Mosser et Georges Teyssot. – Paris: Flammarion, 2002.

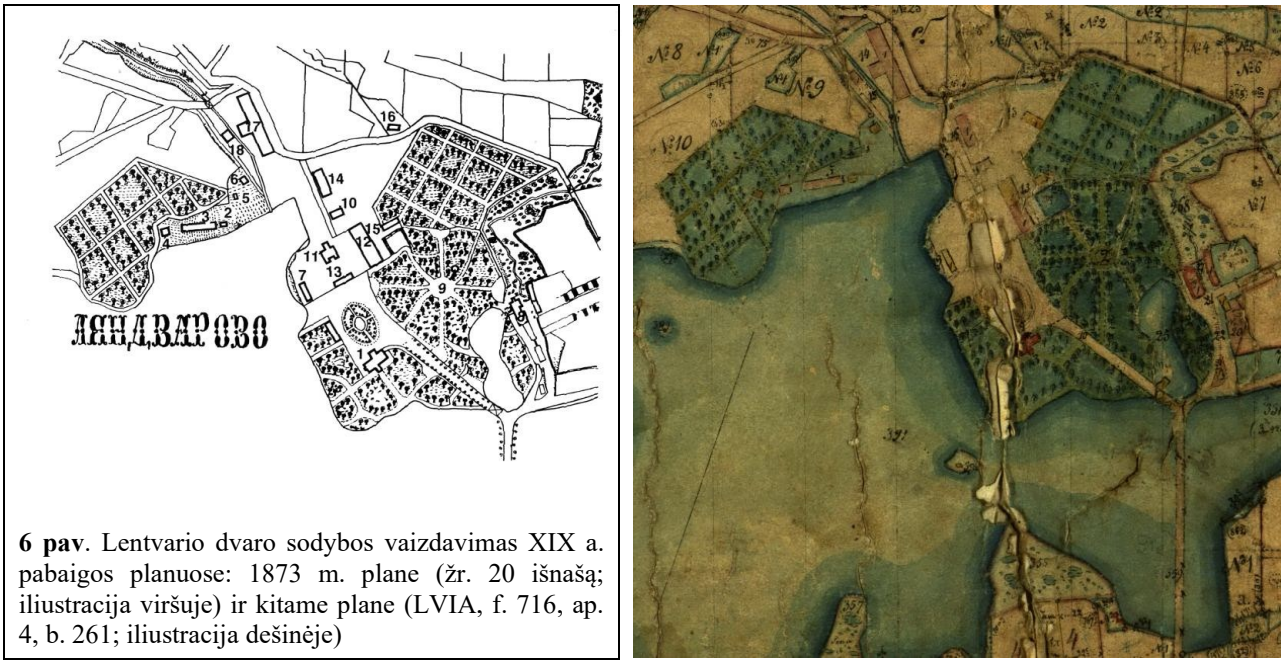
[22] Balėnaitė L. Buv. Lentvario dvaras. Istoriniai tyrimai (mašinraštis, PRPI, 1991). – Vilnius: VAA, F5, b. 6135. Aftanazy R. *Materialy do dzejów rezydencji*. – Warszawa, 1987, t. 4, s. 200–237.

[23] Tą puikiai atliko Dainius Labeckis istorinės ir ikonografinės medžiagos apžvalgoje, 2008.

pradėtos formuoti po to, kai Lentvario dvarą apie 1850 m. įsigijo grafas Juozapas Tiškevičius (1835–1891). Intensyvi ir aktyvi dvaro sodybos ir dvaro žemėvaldos raida skatino nuosavybės matavimus. Išplėtota ūkinės ir reprezentacinės dvaro sodybos struktūra topografijoje (žemėvaldų planuose) fiksuojama tik po 1870 m. Tai, kas užfiksuota 1873 m plane[24], dvaro topografijoje išlieka ilgam, net ir 1904 m. braižytame plane[25] vaizduojama to laikotarpio situacija, nors kita ikonografinė medžiaga (fotografijos) jau rodo realizuotą E. ir R. Andrė projektą. Dvaro sodybos topografinis vaizdas (6 pav.) su J. Tiškevičiaus laikotarpio plano struktūra atspindimas ir karinėje XIX a. pab. vokiečių topografijoje (7 pav.). Lyginant šiuos du vaizdus, galima pabrėžti esminį faktą – Lentvario dvaro parkas jau buvo plėtojamas apie 1870 m., gal būt netgi pagal kokį nors projektą, nes labai aiškus topografinis vaizdas kartojamas daugelyje vėlesnių planų.

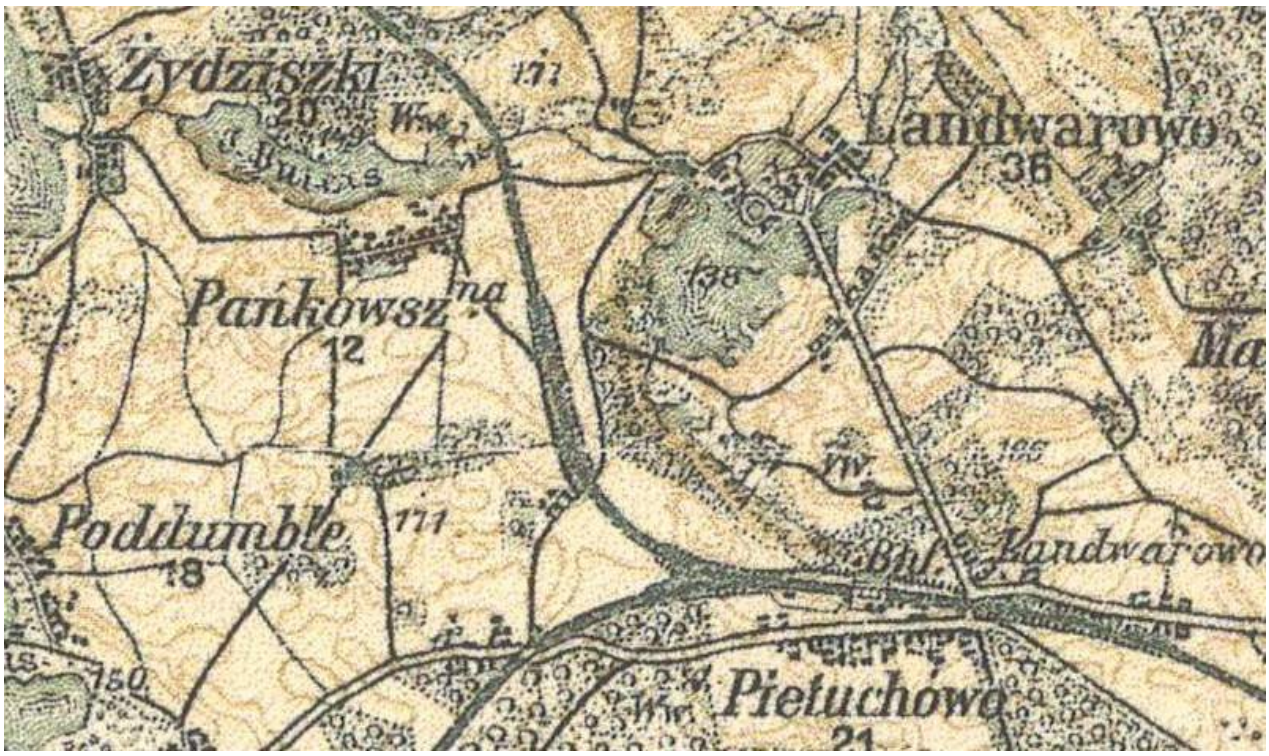
Daug informacijos apie tuometį Lentvario dvaro sodybos planą ir struktūrą teikia N. Ordos 1875–1877 m. piešiniai[26] ir V. Zamarajevo raižiniai[27], paskelbti periodiniame „Klosy“ leidinyje. Reikšmingai planuose fiksuojamas Lentvario dvaro sandas – vinių fabrikas ir jam priskiriamų žemių planas[28]. Tai teikia aiškumo dėl Lentvario dvaro parko istorinės ribos rytinėje parko dalyje.

Savita ir reikšminga šaltinių grupė – Lentvario parką projektavusių tėvo ir sūnaus Andrė archyvo dokumentai. Jie atskleidė daug naujų faktų, kurie padeda patikslinti parkų kūrimo Tiškevičių dvaruose istoriją. Didžiausias istorinis lobis – autentiški parkų kūrėjų užrašai ir laiškai (apie juos esame rašę[29]), brėžiniai, fotografijos, straipsniai.

6 pav. Lentvario dvaro sodybos vaizdavimas XIX a. pabaigos planuose: 1873 m. plane (žr. 20 išnašą; iliustracija viršuje) ir kitame plane (LVIA, f. 716, ap. 4, b. 261; iliustracija dešinėje)

[24] Lentvario dvaro dalies planas, 1873 m., LVIA, f. 716, ap. 4, b. 257.
[25] Lentvario dvaro žemių geometrinis planas, 1904 m. (vadovaujantis XIX a. pab., 1891 m. duomenimis), LVIA, f. 526, ap. 14, b. 590.
[26] Levandauskas V., Vaičekonytė-Kepežinskienė R. *Napoleonas Orda: senosios Lietuvos architektūros peizažai*. – Vilnius: VDA leidykla, 2005, p. 226–228.
[27] *Klosy*, 1887, t. XLIV, No. 1143, s. 328–329.
[28] Lentvario dvaro vinių fabriko žemių planas, LVIA, f. 716, ap. 4, b. 260; Lentvario vinių fabriko projekto brėžiniai, 1880 m., LVIA, f. 382, ap. 1, b. 1165. Abu pateikiami Dainiaus Labeckio istorinės ir ikonografinės medžiagos apžvalgoje, 2008.
[29] Deveikienė V., Deveikis S. Prancūzų kraštovaizdžio architektūros kūrėjų paveldas Lietuvoje. Parkotyros ir parkotvarkos žvilgsnis į Andrė kurtus parkus // *Archiforma*, 2006, Nr. 1 (33), p. 65–70. Deveikienė V., Deveikis S. Prancūzų kraštovaizdžio architektas E. Andrė ir Lietuva // *Trakai ir pasaulio paveldas*. „Galvės“ priedas, 2005-08-12, Nr. 8 (8), p. 1–3 ir 2005-09-09, Nr. 9 (9), p. 3. Deveikienė V., Deveikis S. Trakų Vokės dvaro sodyba parkotyros ir parkotvarkos žvilgsniu // *Žemėtvarka ir hidrotechnika*, 2005, Nr. 4 (124), p. 59–65.

7 pav. Vokiečių karinis žemėlapis (XIX a. pab.–XX a. pr.) labai atidžiai atkartoja Lentvario dvaro sodybos vaizdą ir planą.

Dar 1999 m. vasario mėnesį Paryžiuje teko pavartyti ir sukonspektuoti Renė Andrė (1867–1942) užrašų knygeles, chronologiškai rašytas jo karjeros pradžioje nuo 1892 m. Penkiose knygelėse (Nr. 24-28), apimančiose 1898–1900 m. laikotarpį, gausu užrašų apie Rytų ir Vidurio Europą – adresų iš Ukrainos, Lenkijos, Rusijos, Baltarusijos, Rytų Vokietijos; geležinkelio stočių pavadinimų ir traukinių tvarkaraščių. Fiksuojami apsilankymai Tiškevičių dvaruose, savininkų pageidavimai, aptarti honorarai. Yra reikšmingų detalių eskizų, keletą jų kopijų pateiksime kituose skyriuose. Puikią publikaciją apie šiuos šaltinius 2006 m. paskelbė ponia F. Andrė Olivier[30]

Kitas svarbus autentiškas šaltinis – Renė Andrė žmonai rašyti laiškai ir nuotraukų albumas, kuriuos išsaugojo jo dukra Elizabetė (Elisabeth) ir vyriausias vaikaitis Lorenas Peniko (*Laurent Penicaud*). Šis E. Andrė asociacijos narys mažytės konferencijos 1999 m. rugpjūčio mėn. pabaigoje Vilniaus „Neringos“ viešbutyje metu pademonstravo 1898–1899 m. kelionėse darytų fotonuotraukų kopijas, pacitavo minėtus laiškus, o 1999 m. lapkričio mėn. maloniai padovanojo mums šių dokumentų kopijas – trijų kelionių į tuometinę Rusiją paliudijimus. Juose daug dėmesio skirta keturiems Lietuvoje projektuotiems parkams, tarp jų ir Lentvario. Padovanodamas laiškų ir fotonuotraukų kopijas p. Laurent Penicaud rašė: „Kraštovaizdžio architektai Edouard’as Andrė ir jo sūnus Renė, mūsų žiniomis, savo klientams ir savo darbams parkuose ir soduose Rytų Europoje paskyrė 3 keliones praėjusio amžiaus pabaigoje. E. Andrė jau buvo daug keliavęs po Rusiją, bet jis dar nebuvo čia kūręs parkų. Pirmoji kelionė – 1898 metais nuo birželio 14 d. iki 28 d., antroji – 1899 metais nuo gegužės 12 d. iki 28 d. ir trečioji – Renė Andrė keliavo vienas – 1899 m. rudenį, nuo rugsėjo 26 d. iki spalio 7 d. Pirmoji kelionė 1898 m. buvo ypač reikšminga tėvui ir sūnui Andrė daugeliu požiūrių“ (iš 1999 10 28 laiško šios studijos autoriams[31]).

[30] André Olivier F. Research on the André family and the Edouard André Association archives concerning the works of Edouard André in Lithuania relative to Traku Voke and the links between the different parks in the country for the European Institute of Cultural Routes. November 2006, 23 p.
[31] Asmeninis autorių archyvas, 1990-2008; *Laiškai Ty*., 2011.

Reikšminga informacijos šaltinių grupė – amžininkų ir grafų Tiškevičių giminės atsiminimai rankraščiuose ar spaudiniuose[32]. Aišku, šiuos šaltinius būtina sugretinti su kitais šaltiniais.

2.4. Lauko tyrimai, apmatavimai ir foto fiksacija.

Lentvario parko būklės stebėjimai, foto fiksacija, natūriniai tyrimai *in situ* (vietovėje) studijos autorių aktyviau vykdomi nuo 1999 m. Su tarpžinybinės inventorizacijos grupe čia lankytasi dar 1988 m. Aktyviausias tyrimų laikotarpis – nuo 2005 m., todėl tyrimo studijos teksto prieduose pateikiama kelerių metų laikotarpio foto nuotraukų, tikėtina padėsiančių parko restauravimo projekto autoriams ir vykdytojams geriau orientuotis ir pagrįsti savo sprendimus, siekti autentiškos parko erdvės, silueto, planinės struktūros atkūrimo ir išsaugojimo. Atskirai pateikiama palyginamoji foto analizė[33] (žr. skirsnį 4.2).

2007 m. vasarą detalios parko erdvių analizės *in situ* parengtas akvarelinis atraminis planas (5 pav.) gali būti tinkamas parko viseto (stiliaus ir atskirų elementų jungties) orientyras tolimesniam parko atkūrimo projekto modeliui parengti ir išplėtoti. 2008 m. parengtas tyrimų atraminis planas (8 pav.). Sudarant šį planą, vietovės analizę ir matavimus padėjo atlikti tyrėjų grupė ir kiti kolegos. Tyrimų pagrindu UAB „Senojo miesto architektai“ sudarė dvaro sodybos maketą (aut. architektas James Norman Ferguson; 9 pav.).

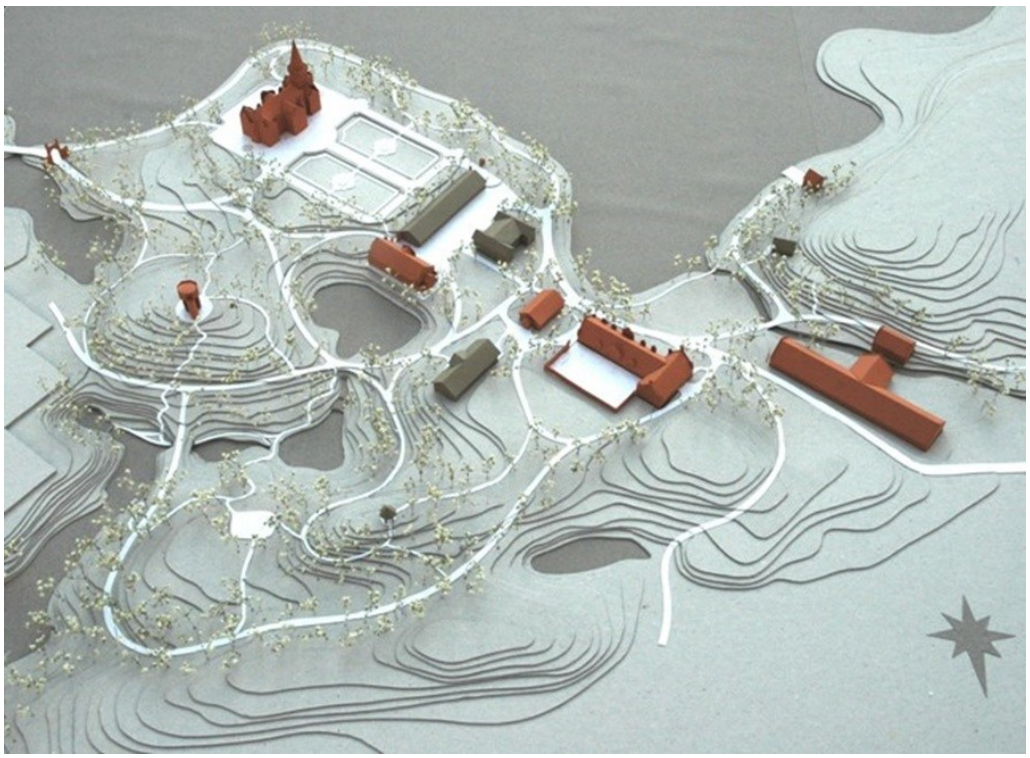

8 pav. Lentvario dvaro parko istorinės meninės raidos ir dendrologinių tyrimų pristatymo atraminis planas, 2008[34]

[32] Balėnaitė L. Buv. Lentvario dvaras. Istoriniai tyrimai (mašinraštis, PRPI, 1991). – Vilnius:VAA, F5, b. 6135. Potocka z Tyszkiewiczow Z. Rezydencja Landwarów //*Karta*, Nr. 40, 2004, s. 26–43. Potocka Z. Antykwariat „Miniatura“ // *Rocznik MNW*, t.11. Plačiau apie šios autorės prisiminimus – Dainiaus Labeckio tyrime, 2008. Narkowicz L. *Ordynacja Tyszkiewiczowska na Zatroczu*. – Warszawa: DiG, 2007. Narkowicz L. *Tyszkiewiczowie z Waki*. Warszawa: DiG, 2010; *Tyszkiewiczowie rodem z Landwarowa*, Warszawa: Neriton, 2013.

[33] Čia daug talkino kolegė kraštovaizdžio architektė Giedrė Čeponytė.

[34] Daugiau informacijos apie tyrimų metu sudarytus planus ir maketus pateikiama leidinyje: Deveikis, S., Deveikienė, V. *Lentvario dvaro parko augalija. Parko dendrologinių tyrimų apybraiža* (2010).

9 pav. Lentvario dvaro sodybos ir parko centrinės dalies atraminis maketas. Autorius architektas James Norman Ferguson, UAB „Senojo miesto architektai“, 2009.

Pagrindiniai parko plano ir įrangos elementų matavimai atlikti 2008 m. pavasarį, kovo-gegužės mėnesiais, derinant juos su archeologiniais ir dendrologiniais tyrimais. Parterio įvairių laikotarpių planinės medžiagos sluoksnių sutapdinimą atliko architektai Rimantas Valeckas, Giedrė Čeponytė. Apmatavimų duomenys ir brėžiniai pateikiami apybraižos 4.3 skirsnyje ir prieduose.

2.5. Sąsajos su kitais tyrinėjimais

Lentvario dvaro sodybos teritorijos (parko) topografinę nuotrauką 2008 m. kovo mėn. parengė UAB „Geodeziniai matavimai“ (licencijos Nr. 311 TK-710). Ją šios studijos autoriai naudojo savo tyrimuose. 2025 m. rudenį parengta nauja Lentvario dvaro parko topografinė nuotrauka. Ji bus naudojama kituose parko projektiniuose tyrimuose ir projektavimo darbuose.

Lentvario dvaro rūmų, bokšto ir parko parterinės dalies istorinės ir ikonografinės medžiagos apžvalgą parengė Dainius Labeckis (2008 m. gegužė), ir ankstesnių apybraižų ir šios studijos autoriai, kaip jau minėta, naudojosi jo surinkta ir apibendrinta ikonografine medžiaga.

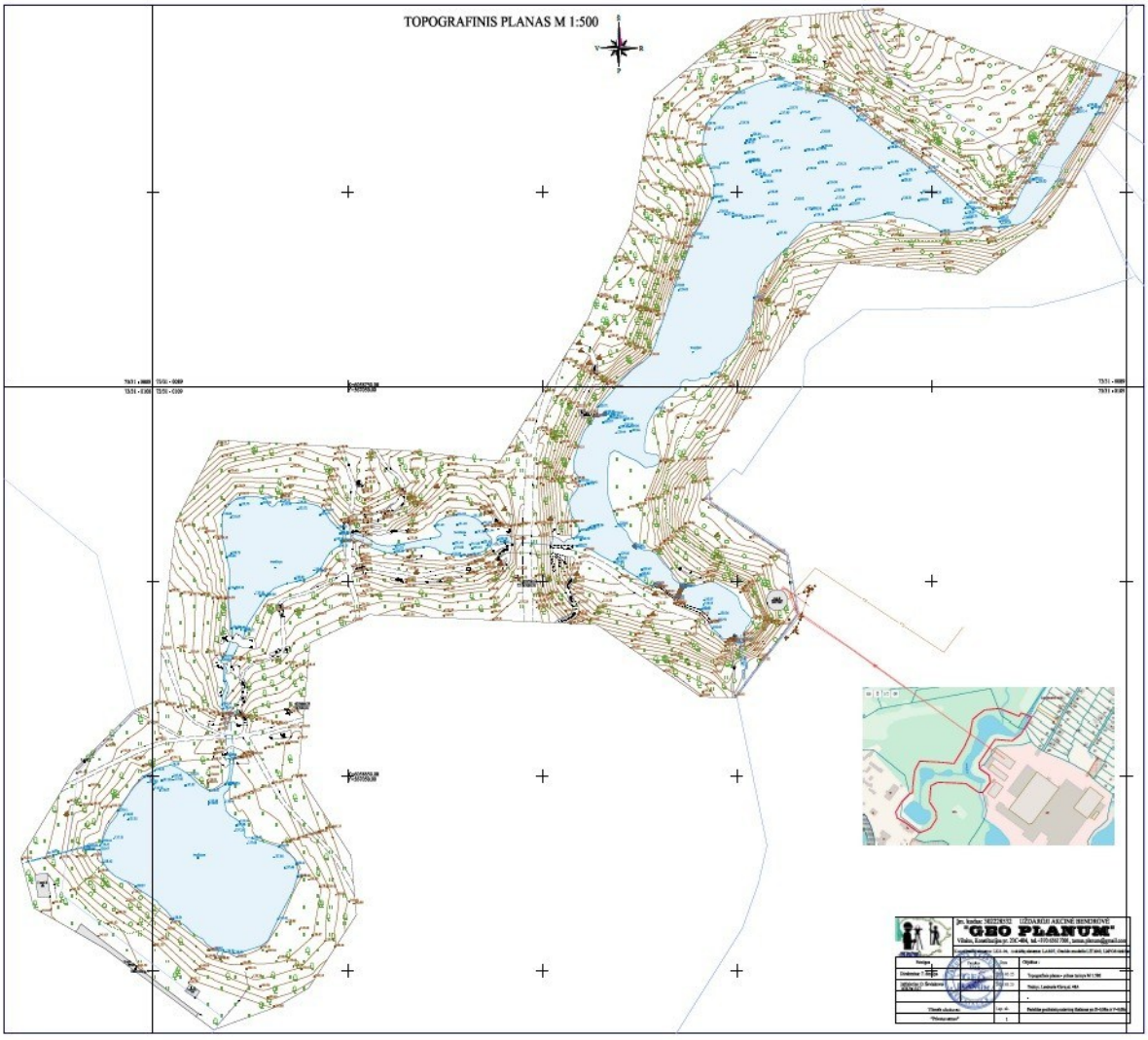
Lentvario dvaro rūmų, bokšto ir arklidės pastatų architektūrinius tyrimus atliko ir tyrimų ataskaitą (tekstinė dalis ir foto fiksacija, 130 foto nuotraukų) parengė architektas tyrėjas Rimas Valeckas. Šios studijos rengėjams naudinga buvo pastatų autentiško plano, durų ir vartų, grindų lygio atidengimai ir architekto teikiamos išvados.

Archeologinius tyrimus atliko Saulius Sarcevičius (2008 m. kovo-gegužės mėn.). Reikšminga bendram parko meninės raiškos suvokimui dendrologinių tyrimų dalis bus pateikta kiek vėliau atskira byla. Ji papildys šios studijos teiginius ir padės galutinai suformuoti parko atgaivinimo modelį.

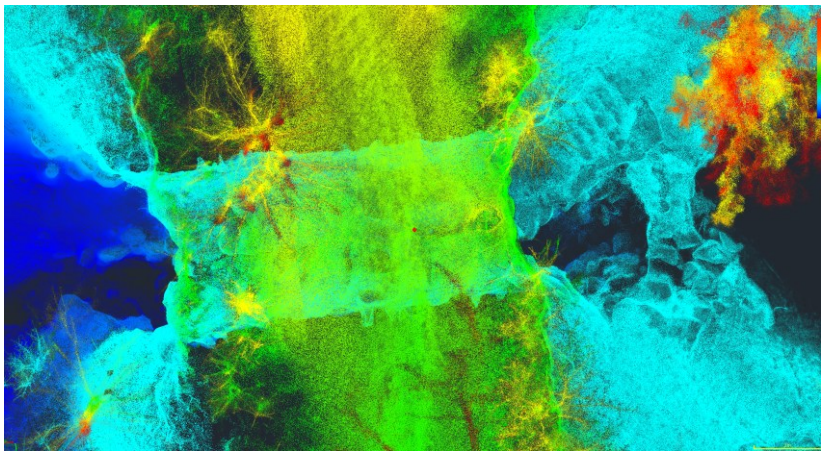
Kita labai aktuali sąsaja ir tyrinėjimų dalis yra susijusi su Lentvario parko hidrologija, hidrografija ir hidrotechnikos įrenginiais. Šiuo požiūriu labai reikšmingas yra 1988 m. parengtas projektas[35] ir jo tęstinumas ar atnaujinimas. Tvenkinių sistema, vandens tėkmių krantų stilistika yra labai reikšminga Lentvario parko meninei raiškai ir stilistikos vienovei bei autentikai.

[35] Staniulis J., Kairys A., Lukošiūnas I. Lentvario dvaro parko restauracija. Tvenkinių regeneravimo projektas, Respublikinis vandens ūkio projektavimo institutas, 1988.

Trakų rajono savivaldybės administracija atskirai užsakė parko vandenų sistemos hidrotechninius tyrimus. Juos atliko UAB „Senasis ežerėlis“ (dr. Aušrys Balevičius) ir UAB „Geo planum“ (inžinierius D. Ševiakovas) bendradarbiaudami su VDU Žemės ūkio akademijos hidrotechnikais. Lentvario dvaro parko hidrotechniniai tyrimai, hidrotechninės sistemos statinių būklės analizė ir įvertinimas pateikiami atskira minėtų vykdytojų parengta dalimi (byla). Glaustas atliktos analizės ir tyrimų (10 ir 11 pav.) apibendrinimas, 3D modelių sudarymo (skenavimo) rezultatai apžvelgiami ir aptariami šios studijos dalies 5 skyriuje.

10 pav. Lentvario dvaro parko vandenų sistemos topografinė nuotrauka, UAB „Geo Planum“, 2026.

11 pav. Vieno iš Lentvario dvaro parko vandenų sistemos hidrotechninių statinių 3D modelio vaizdas, 2026.

2.6. Sintezės ir išvadų prielaidos. Išvadų formulavimas ir pagrindimas.

Rengiant šią studiją ir teikiant analizės išvadas bei pasiūlymus dėl parko regeneravimo, laikomasi tokių principų ir prielaidų:

A. Vertingiausi šaltiniai parko meninės raiškos pažinimui yra pačių parko autorių teoriniai ir rašto darbai. Kapitalinis E. Andrė veikalas[36] buvo parašytas dar gerokai iki atvykstant autoriui į Lietuvą, bet šis veikalas yra neišsemiamas šaltinis parko kūrėjų kūrybos credo pažinimui. Apie Lentvario parko kūrimą parko autoriai tėra rašę savo laiškuose ir užrašuose[37], tačiau lietuviškoji parkų kūrimo tema gvildenama R. Andrė straipsnyje apie Palangos parką[38], – ir ten dėstomi pastebėjimai yra reikšmingi ir kitiems Andrė projektuotiems parkams Lietuvoje.

B. Naujausios interpretacijos ir naujausi tyrimų faktai E. Andrė kūrybos temomis teikiami 1998 m. tarptautinio koliokviumo medžiagos pagrindu 2001 m. išleistoje knygoje[39], kur yra ir lietuvių autorių (tarp jų ir šios apybraižos autorių) tekstų; taip pat kelių aukšto lygio seminarų, tarp jų ir 2007 m. gegužės mėn. Versalio aukštojoje architektūros mokykloje organizuoto seminaro, kur šios studijos autorei teko dalyvauti ir skaityti pranešimą; taip pat kitų seminarų medžiagoje.

C. Lietuvos autorių naratyviniuose tekstuose apie Lentvario dvaro sodybą ir parką daug užsiciklinimo ir pasikartojimų, paviršutiniškų pakartojimų. Riktų neišvengta ir šios studijos autorių ankstesnėse publikacijose (pvz. apmaudu, kad interneto erdvėje skelbiama sovietinio laikotarpio schema vadinama 1873 m. planu; yra apsirikimų pasakojant apie R. Andrė užrašų knygelių tekstus, parko kūrėjų veiklos faktus). Naujausios naratyvinės ar publicistinės publikacijos[40] bando išvengti šių klaidų.

D. Lenkiškoji literatūra apie Lentvario dvarą ir grafus Tiškevičius yra patikima ir pagrįsta jos autoriams lengviau prieinama ikonografine baze. Tiek G. Ciolek'as, tiek R. Aftanazy ir kiti autoriai grindžia savo teiginius ne tik archyvų medžiaga, bet ir gerokai platesne bibliografija, platesniu požiūriu. Tačiau ir jie neišvengia riktų, pasikliaudami garbių žmonių prisiminimais (apie tai plačiau kitame punkte).

E. E. Andrė buvo subūręs bendradarbių kolektyvą, savotišką mokyklą, kur buvo pavedama vadovauti darbams, atlikti konkrečias menines užduotis. Todėl visiškai neteisus R. Pilkauskas, menkinančiai atsiliepęs apie „sodininką Buisseną"[41]. Apsirinka, savo atsiminimuose nurodydama Lentvario parke dirbusius kūrėjus, ir Sofija (Zofija) Tiškevičiūtė Potocka[42], o ją cituoja daugelis autorių, todėl netikslios

---

[36] André E. *L'art des jardins. Traité général de la composition des parcs et jardins*. – Paris: Masson, 1879. Re-édition par Laffitte, Marseille, 1986.

[37] L. Penicaud 1999 m. šios apybraižos autoriams padovanotos R. Andrė laiškų kopijos; R. Andrė užrašų knygelių tekstai autorių asmeniniame archyve; žr. 30 ir 31 išnašas. *Laiškai Ty*, 2011.

[38] Andrė R. Palangos parkas (Kuršių žemė)/Parc de Polangen (Courlande)//*Kelionės ir pramogos*,1999, Nr. 5, p. 7–9; taip pat *Laiškai Ty*, 2011, p. 96–109.

[39] *Edouard André (1840-1911). Un paysagiste botaniste sur les chemins du monde*/ sous la direction de Florence André et Stéphanie de Courtois. – Paris: Les Editions de l'Imprimeur, 2001, 336 p.

[40] Nemeikaitė S. E. Andrė kurtus parkus nori atgaivinti proanūkiai // *Lietuvos rytas*,1999 10 08, Nr. 235. Nemeikaitė S. Florence Andrė aplankė prosenelio kurtus parkus Trakuose// *Respublika*, 2003 12 27. Nemeikaitė S. Lentvario dvare - permainų vėjai.//*Statyba ir architektūra*, 2007, Nr. 9, p. 46–51.

[41] Pilkauskas R. Parko autentiškumo beieškant// *Lietuvos želdynų ateitis. Acta Academiae Artium Vilnensis. Vilniaus dailės akademijos darbai*, t. 23. – Vilnius: VDA leidykla, 2001, p. 49–65, čia p. 61. Kaip kontrargumentas – naujausias leidinys apie Jules Buyssens'ą: Hennaut, E., Wieser Benedetti, U., sous la direction (2023). *Julles Buyssens et Le Nouveau Jardin Pittoresque*. Bruxelles: CFC editions, CIVA, 272 p

[42] Jos atsiminimais apie parkų Lentvaryje ir kitur kūrimą remiasi kiti lenkų autoriai. R. Aftanazy cituoja ją savo *Materialy do dzejów rezydencji*. – Warszawa, 1987, t. 4, s. 220. Tomasz Grygiel – savo publikacijoje „Palac Tyszkiewiczow w Zatroczu" //*Lituano-Slavica Posnaniensia*, V, 1991, Studia Historiae Artium, Poznań, 1992, s. 243–256. Pastarąjį cituoja habil. dr. Malgorzata Omilanowska publikacijoje Lietuvos dailės muziejaus metraštyje, 9 t., 2005, 1 d. , Vilnius, 2007, p.86–120, čia p. 105. „Andrė pats asmeniškai nevadovavo darbams. Jis atsiuntė į Lietuvą savo bendradarbius. Darbams Lentvaryje vadovavo prancūzai Adolphas Buyssensas ir kažkoks de Coulombas, akmenskaldybos darbo specialistas, taip pat čekas Hudala, o Palangoje darbams vadovavo jo atsiųstas padėjėjas J.M. Buissonas"– cituojama ponia Potocka M. Omilanowskos tekste. Lentvario parko tyrėja L. Balėnaitė

informacijos sklaida jau pakankamai didelė. Ponios Z. Potockos atsiminimai negali būti laikomi absoliučiai patikimu šaltiniu, nesugretinant jo su kitais šaltiniais ir faktais. Darytina prielaida, kad kai kurie vaikystės ir paauglystės atsiminimai gali būti daugiau romantiški nei analitiški ir grįsti faktais.

F. Florence Andrė Olivier savo pranešimuose[43] ir naujausiose publikacijose labai šiltai atsiliepia apie Jules Buyssens, kuris bendradarbiavo su E. Andrė nuo 1896 m. ir, pagal jos turimus naujausius dokumentus, dirbo Tiškevičių parkų kūrimo darbus tiek Palangoje, tiek Lentvaryje bene iki 1902 m., kai išvyko į gimtąją Belgiją.
G. Architektas dr. V. Petrušonis straipsniuose: „Kultūrinio konteksto reikšmė vertinant architektūrinį kompleksą“, (*Urbanistika ir architektūra*, 2010, t. 41, Nr. 5, p. 252–261) ir „Žemės rojaus“ idėja Lentvario dvaro sodybos parke“ (VDA mokslo darbai *Acta Academiae Artium Vilnensis*, 2017, t. 86–87) iškelia Lentvario dvaro parko semantikos klausimus ir parko struktūrą interpretuoja per semantinius vaizdinius. Tai įdomi traktuotė, kuri gali būti parko tvarkybos projektų pagrindu.

Mūsų darbo išvados formuluojamos ir pasiūlymai dėl parko regeneravimo ar meninės raiškos išsaugojimo ir sustiprinimo teikiami, pasikliaujant natūros tyrimų, palyginamosios foto analizės (4.2 skirsnis), archyvinių šaltinių ir naujausių publikacijų duomenimis. Kitų E. Andrė kurtų parkų Lietuvoje ir užsienyje lankymas, analizė ir pažinimas leidžia teikti palyginimais pagrįstas išvadas, apibendrinti meninės išraiškos formavimo principus.

3. LENTVARIO DVARO SODYBOS RAIDOS ISTORINĖS SĄLYGOS IR PRIELAIDOS

3.1. Grafų Tiškevičių giminės istorijos faktai

Daug medžiagos apie didikų Tiškevičių giminę pateikia elektroninis leidinys “Palanga: gintaras, parkas, muziejus Lietuvos istorijos ir kultūros raidoje” (ISSN – 1648-8849), kurio medžiaga parengta A. Tranyzo ir J. Kanarsko tyrinėjimų ir publikacijų pagrindu.

Grafai Tiškevičiai – garsi Lietuvos didikų giminė, kilusi iš Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės slaviškų žemių. Pirmieji Tiškevičiai buvo stačiatikiai. 1597 m. jie tapo unitais, o XVII a. dauguma jų priėmė katalikybę. Tiškevičiai iškilo XVI a., kai suformavo Logoisko majoratą, t.y. nedalomą valdą, kurią paveldėti turėjo teisę tik vyriausias sūnus, o didžiausią politinę galią įgijo XVII a. Jie gavo grafo titulą, buvo skiriami vaivadomis, kaštelionais, maršalkomis, seniūnais, iždininkais, lauko etmonais, vyskupais ir pasiuntiniais.

Logoisko šakos atstovai yra ir Lietuvos Tiškevičiai. Savo moksline veikla mums žinomiausi Logoiske gimę Konstantinas Benediktas (1806–1868) ir Eustachijus (1814–1873) Tiškevičiai, Vilniaus laikinosios archeologijos komisijos nariai.

XIX a. Tiškevičių giminė tapo turtingiausiais žemvaldžiais Lietuvos žemėse. Šiuolaikinės Lietuvos žemėse pirmasis įsikūrė Abiejų Tautų Respublikos kariuomenės pulkininkas Juozapas Tiškevičius (1724–1815). Jis 1811 m. nusipirko Biržų dvarą ir įkūrė majoratą. Taip atsirado grafų Tiškevičių giminės Logoisko šakos Biržų atšaka. Juozapo sūnus, Lenkijos kariuomenės pulkininkas Mykolas Tiškevičius (1761–1839) pirmasis susidomėjo Lietuvos pajūriu. Jis 1824 m. nusipirko Palangos valdą su Darbėnų, Grūšlaukės ir Palangos dvarais. Jo sūnus Jonas

---

rašo dar trumpiau: „Rytinė parko dalis vadinosi „Šveicarija“. Z. Potockos pasakojimu ją įrengė du E. Andrė padėjėjai prancūzai Buissson ir de Colomb“ (Buv. Lentvario dvaras, istoriniai tyrimai, p. 17). Abu teiginiai netikslūs.

[43] André Olivier F. Research on the André family and the Edouard André Association archives concerning the works of Edouard André in Lithuania relative to Traku Voke and the links between the different parks in the country for the European Institute of Cultural Routes. November 2006, p. 6–7.
André Olivier F. L‘oeuvre d‘Edouard André en Europe, une conférence au seminaire „Jardins historique en Europe“, Universita internazionale dell‘Arte di Firenze, centro studi sul giardino, Firenze, 6-10 juin 2005, 12 pages, p. 9–10.

Tiškevičius (1801–1862) Biržuose įsteigė lietuvišką mokyklą, pastatė Šv. Jono Krikštytojo bažnyčią. Kitas sūnus – Kauno apskrities bajorų vadas Benediktas Tiškevičius (1807–1866) valdė Raudondvarį prie Kauno, kur pastatė bažnyčią, o po 1863 m. sukilimo gyveno Paryžiuje. Trečiasis sūnus – Ašmenos apskrities bajorų vadas Juozapas Tiškevičius (1805–1844) valdė Palangą, Vokę ir Voložiną. Savo valdas jis paliko sūnums Mykolui, Jonui ir Juozapui, kuriems Rusijos imperatorius 1861 m. patvirtino grafo titulą.

Antrasis sūnus, Vilniaus apskrities bajorų vadas Jonas Tiškevičius (1831–1892) valdė Vilniaus gubernijoje Vokės, Voložino ir Sužionių, Kauno gubernijoje – Deltuvos, Bajėnų ir Gaižuvos dvarus. Jo įpėdinius šiandien vadiname Vokės Tiškevičiais. Giminė tęsė Jonų vardo tradicijas.

Trečiasis, jauniausias Juozapo sūnus – Juozapas Tiškevičius (1835–1891), tarnavęs Rusijos kavalerijos daliniuose paveldėjo Palangos dvarą, vėliau įsigijo Užutrakį ir Lentvarį. Pastarajame 1850–1855 m. jis įsirengė šeimos rezidenciją pastatydamas prie ežero šveicariško stiliaus rūmus. Vėliau savo kapitalą ir šeimos rezidenciją J. Tiškevičius nukreipė į Kretingos dvarą, kurį nusipirko varžytinėse 1874 m.

Po šio grafo mirties (1891 m.) Kretinga atiteko vyriausiajam sūnui Aleksandrui (1864–1945), Lentvaris – Vladislovui (1865–1936), Užutrakis – Juozapui (1868–1917), Palanga – Feliksui (1870–1932), fabrikai ir rūmai Vilniuje (tarp jų dabartiniai Rašytojų Sąjungos rūmai ir Kairėnų dvaras) – Antanui (1866–1919)[44].

Lentvario dvaro savininkas Vladislovas, vedęs kunigaikštytę Mariją-Kristiną Liubomirską, reziduodamas Lentvaryje, susilaukė 5 vaikų. Pirmagimė iš jų – Zofija (Sofija) Tiškevičiūtė Potocka (1893–1989). 1936 m. Lentvario dvarą paveldėjo Eugenijus Tiškevičius.

3.2. Eduardo Andrė asmenybė ir kūrybos bruožai

Pirmuosius Eduardo Andrė (1840-1911) biografijos faktus, jo kūrybos sąsajas su Lietuva, remdamiesi nekrologu[45], išspausdintu *Revue horticole* 1911 m. po kūrėjo mirties, ir kitais šaltiniais[46], paskelbėme 1990 m. žurnale „Mokslas ir gyvenimas“[47]. Todėl parkų kūrėjo biografijos čia nekartosime, nebent verta priminti naujesnę publikaciją[48], kurioje parkų kūrėjo produkraitė pateikia pasakojimą apie prosenelio kūrybą, arba kitas jos publikacijas prancūzų kalba[49].

Lentvario dvaro parko ir kitų trijų grafų Tiškevičių dvarų sodybose kurtų parkų autoriaus asmenybės ir meninės raiškos bruožus, kūrybinius ryšius ir pasaulio piliečio įgūdžius geriausia atskleidžia minėtoji 2001 m. išleista monografija apie E. Andrė[50]. Didžiulė kūrėjo teorinė, botaninė praktinė ir meninė patirtis pelnė jam tarptautinę šlovę ir užsakovų pagarbą.

E. Andrė kūrė **mišrios kompozicijos parkus** su aiškiai išreikšta geometrizuota dalimi prie rūmų ar centrinėje parkų dalyje ir tobulai vietos gamtos sąlygas atitinkančia gamtovaizdiškąja periferine dalimi, kas leisdavo į parko erdvių apyvartą ir suvokimą įjungti aplinkinius kraštovaizdžius. Tokius kraštovaizdžio (peizažų) perėjimus, kai parkas aprėpia tolimesnius

---

[44] Deveikienė V., Deveikis S. Trakų Vokės dvaro sodyba parkotyros ir parkotvarkos žvilgsniu // *Žemėtvarka ir hidrotechnika*, 2005, Nr. 4 (124), p. 59–65.

[45] Bois D. Edouard André (1840–1911) // *Revue horticole*, 1911, No du Novembre, p. 485–493.

[46] Brundzaitė E. E.Andrė kūrybos nagrinėjimas,1970, PRPI, mašinraštis; Raulinaitis A. Palangos ir jos parkų istorijai, 1962, PRPI archyvas F5, b.211 (mašinraštis); Pilkauskas R. Iš Palangos parko praeities // *Kultūros barai*, 1987, Nr.6, p.64–65.

[47] Deveikienė V., Deveikis S. Eduardas Andrė ir Lietuva // *Mokslas ir gyvenimas*, 1990, Nr. 11, p. 27–28 ir Nr.12, p. 9–11.

[48] André Kaeppelin F. Pranešimas apie Edouardą André / Présentation sur Edouard André // *Lietuvos želdynų ateitis. Acta Academiae Artium Vilnensis. Vilniaus dailės akademijos darbai*, t. 23. Vilnius: VDA leidykla, 2001, p. 44–47.

[49] André Olivier F. L‘oeuvre d‘Edouard André en Europe, une conférence au seminaire „Jardins historique en Europe“, Universita internazionale dell‘Arte di Firenze, centro studi sul giardino, Firenze, 6–10 juin 2005, 12 p.

[50] Edouard André (1840–1911). *Un paysagiste botaniste sur les chemins du monde*/ sous la direction de Florence André et Stéphanie de Courtois. Paris: Les Editions de l‘Imprimeur, 2001, 336 p.

vaizdus, o iš tolimesnės kraštovaizdžio perspektyvos žvelgiant naujas parkas gražiai įsilieja į aplinkinio kraštovaizdžio panoramas ir siluetą.

Lietuvoje kūrė subrendęs ir intelektualus pasaulinį pripažinimą pelnęs prancūzų kraštovaizdžio architektas Edouard‘as Andrė su puikiai tėvo patirtį perimančiu sūnumi Renė Andrė. Daugelis E. Andrė kurtų parkų visų pirma žavi aiškiai išreikštu sumanymu ir užmoju. Parko kūrėjo dėmesys pirmiausia kreipiamas į vietos sąlygas, būsimą parko paskirtį, miško medynus ir vietinę augaliją[51].

Parkų mene, kaip ir gamtoje, svarbus dermės principas – siekiama suderinti vienovę ir įvairumą. Vienovė turi būti ansamblyje, įvairumas – detalėse. Dažnai paprastas darnus reginys paliks geresnį įspūdį už margaspalvį mišinį. Tačiau akcentuotas įvairumas taip pat reikalingas. Didelę reikšmę E. Andrė teikia tapybiškiems akcentams *pittoresque*. Jis siūlo derinti naujų sodinių spalvas prie jau esamų pagrindinių peizažo spalvų, naudoti šviesius akcentus aplink vandens baseinus, medynų masyvus.

Atskirai paminėtini tokie mėgiami ir daugelyje parkų kartojami elementai kaip dirbtinių uolų akcentai, parkų takų pakraščių apdėjimas akmens „pyne“ ir akmens ar velėnų suolų įrengimas. Buttes-Chaumont ir kitų XIX a. antros pusės Paryžiaus ir kitų viešųjų parkų pavyzdys (12, 13, 14 pav.) buvo sėkmingai taikomas ir Lietuvos parkuose. Užtat kokius puikius, gerai suraizgytus takelius matome ir Lentvario dvaro parke; ir priveda jie prie kaskadų, teikiančių laukinės gamtos įspūdį *pittoresque*. Užutrakio ir Palangos parkų dirbtinės uolos ir tvenkiniai apvedžioti raizgiais takeliais su dirbtinių kelmų ar šaknų imitacijomis. Tokių imitacijų gausu ir Lentvario parke.

12 pav. Vincennes (Venseno) parko (1864) Paryžiuje upelio slenksčio ir krantų akmenys, 2007.

[51] Deveikis S. Edouard’o Andrė architektūrinių sprendimų principai ir dendroflora // *Dendrologia Lithuaniae*, t. 4. – Vilnius, 1998, p. 100–104.

13 pav. Buttes-Chaumont parko Paryžiuje uolynai, 2007, foto V. Deveikienės.

14 pav. (dešinėje). Cognac (Konjako) miesto rotušės parko (E. Andrė, 1891) detalė: grotas, „betoninio medžio“ imitacijos, upeliukas. Foto F. Andrė Olivier, 2004[52].

Be abejonės augalai sudaro pagrindinę gamtos, o tuo pačiu ir parkų kūrybos medžiagą. Medžiai ir jų bendrijos yra vienas pagrindinių peizažo komponentų ir skiriamųjų bruožų. Medžius ir kitą augaliją, anot E. Andrė, pirmiausia vertiname moksliškai, toliau praktiškai, ir pagaliau, meno išraiškos požiūriu; jo pateikta, landšaftinė ir ekologinė medžių, medžiakrūmių, krūmų ir krūmokšnių klasifikacija faktiškai vartojama iki šiolei [53].

Kūrėjo principai, išdėstyti pagrindiniame teoriniame veikale[54], labai aiškiai atsispindėjo ir jo kūryboje Lietuvoje. Pagrindiniai kompozicijų elementai: vanduo, akmuo (uolos), veja, gėlynai, medynai, smulkieji architektūros objektai tarnauja nuosaikiam ryšiui su pagrindiniu objektu – rūmais, pilimi ar vila bei gyvenamuoju namu. Ūkinis sektorius, daržas, šiltnamiai kiek atsiejama nuo parko visumos. Centrinėje dalyje ar prie įvažiavimų – aiškiai išreikšta geometrizuotų formų aplinka (parteris, gėlynai, rabatės, takai). Tolstant nuo centrinės dalies ima vyrauti gamtovaizdiškieji elementai. Daugelis prie individualiųjų rūmų ar pilių projektuotų parkų pasižymi išdidintos erdvės pojūčiu; bet koks perspektyvos gilumas sustiprinamas, o erdvė plečiama (15 ir 16 pav.). Parkuose vyrauja pusiau natūralus želdinių išdėstymas, t.y. želdinta atitinkant vietos sąlygas ir akcentuojant uolas, pavėsinę, medį vienišių. Populiarūs vienišiai – visžaliai spygliuočiai, ar kiti išskirtinių lajos formų medžiai. E. Andrė parkuose juntamas ypatingas dėmesys visad žaliems kiliminiams augalams.

Pasak dr. V. Petrušonio Lentvario dvaro savitumą galima suvokti ir aptarti kitaip: pristatant „Žemės rojaus“ idėją, kartu parodant, kaip duomenys apie parko vertes gali būti struktūruoti naujoviškai[55]

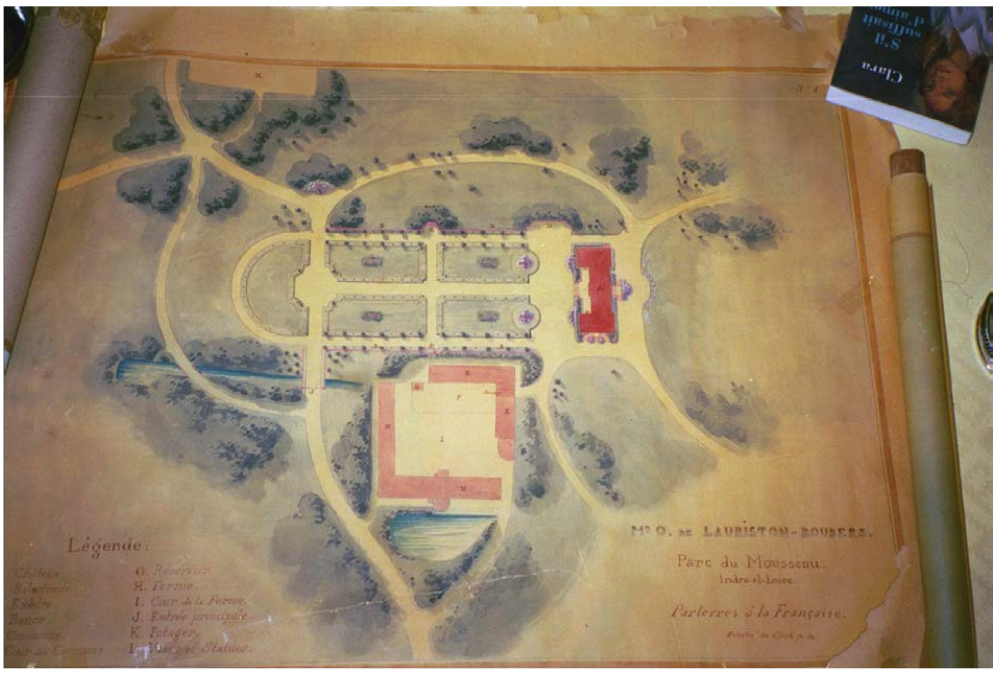
---

[52] André Olivier F. Research on the André family and the Edouard André Association archives ..., 2006, p. 9

[53] Deveikis S. Edouard'o Andrė architektūrinių sprendimų principai ir dendroflora // *Dendrologia Lithuaniae*, t. 4. Vilnius, 1998, p. 100–104. Plačiau apie dendrofloros ir kitų augalų parinkimo pricipus pateikiama rengiamoje Lentvario dvaro parko dendrologinų ir arboristinių tyrimų dalies tekste.

[54] André E. *L'art des jardins. Traité général de la composition des parcs et jardins*. Paris: Masson, 1879. Re-édition par Laffitte, Marseille, 1986.

[55] Petrušonis V. in *Urbanistika ir architektūra*, 2010, t. 41, Nr. 5; *Acta Academiae Artium Vilnensis*, 2017, t. 86–87.

15 ir 16 pav. Mousseau (Muso) parko Prancūzijoje (Orbigny, Indre-Loire) planas (E. Andrė, 1900) ir aktualus parterio vaizdas, 2004. Šios dvi iliustracijos[56] puikiai atspindi pagrindinius parkų kūrėjo estetinius principus ir tinka Lentvario dvaro parko plano genezei suvokti.

E. Andrė sukūrė per 450 viešųjų ir privačių parkų[57] įvairiose šalyse, daugiausia, žinoma, Prancūzijoje. Gana anksti pradėjęs lankytis Anglijoje, Amerikos žemynuose, Rusijoje[58] ir kitose šalyse, jis galėjo lyginti parkų meno tradicijas ir naujoves, išdidžiai ir atidžiai diegdamas ir skleisdamas modernųjį prancūziškąjį parkų meno supratimą, dalindamasis patirtimi ir pats ją semdamas, gebėdamas sintezuoti, pajausti, kas aktualiausia ir įmanoma konkrečiomis sąlygomis.

[56] André Olivier F. Research on the André family and the Edouard André Association archives ..., 2006, p. 10–11.
[57] André Olivier F. Research on the André family and the Edouard André Association archives ..., 2006, p. 8.
[58] Po 1869 m. kelionės Rusijoje 1870m. E. Andrė išleido publikaciją *Un mois en Russie* (Mėnuo Rusijoje), tuo pačiu metu ėmėsi projektų Kryme ir Otradoje. Pastarasis projektas minimas ir kapitaliniame veikale *L'art des jardins. Traité général de la composition* ... Paris: Masson, 1879, p 438; tame veikale istorijos skyriuje apibūdinami ir *Les jardins russes et polonais* (rusų ir lenkų sodai), p. 59–61.

Lentvario parke, išsidėsčiusiame nelygaus paviršiaus teritorijoje, yra daugiausia, lyginant su kitais E. Andrė parkais Lietuvoje, „kalnų vaizdų“. Tai dirbtiniai grotai, kriokliai, akmenimis įrėminti upelių krantai ir takai palei juos ir šlaituose, akmeniniai laipteliai, apžvalgos kalnelis su „įsisukančiais laiptais“, dirbtinės uolos, medžių šaknų ir kelmų betoninės imitacijos. Parteris įrengtas delikačia istorizmo dvasia: papuoštas dviem kolonomis, nuo ūkinio kiemo atskirtas mūro tvora, turėjo keletą regyklų, akcentuotų baliustradomis, suoliukais. Nuo rūmų į ežero pusę – išsaugojusi pirminio sumanymo vietą ir formą bei siluetą baliustrada bei impozantiški laiptai, dar viena baliustrada su pusapvalia aikštele buvo vakarinėje rūmų pusėje prie parterio. Naudojama daug parkų kūrėjo mėgto akmeningojo peizažo elementų (plg. 17 pav.).

17 pav. Baudry parko (aut. E. Andrė, Indre-Loire departamentas, Prancūzija) tilto ir upelio vaizdas. Reille fondas[59].

3.3. Dvaro sodybos raidos interpretavimas kraštovaizdžio raiškos požiūriu

Dvaro sodyba praeityje ir dabar visada yra aktyvus kraštovaizdžio sandas, savo struktūra prisitaikantis prie aplinkumos ir tuo pačiu formuojantis artimiausią kraštovaizdžio aplinką, t.y. tampantis neatsiejama supančio kraštovaizdžio dalimi. Lentvario dvaro sodybos raiška ir įtaka aplinkinėms panoramoms yra didelė – ant aukštos terasos ar kalvos Lentvario ežero pusiasalyje pastatyti rūmai ir parko medynų kuplios lajos yra gerai matomos ir suvokiamos kaip vieningas dvaro sodybos ansamblis. Dabartinė **dvaro sodybos visuma yra vizualiai aktyvi kraštovaizdžio dominantė**.

Lietuvos kraštovaizdžio rajonavimo (P. Kavaliauskas) požiūriu Lentvario dvaro sodyba yra Neries vidurupio srityje ir priklauso **Neries vidurupio miškingų urbanizuotų paslėnių** kraštovaizdžio teritoriniam vienetui. Sodybos ir apylinkių žemės paviršius – lėkštai ir smulkiai kalvotas, daubotas, ežeringas. Dvaro sodybos ir parko sklypas/terenas glaudžiasi reljefingame ir vingiuoto kontūro ežero krante, todėl jo paviršius yra nelygus, banguotas ir daubotas su vandens tėkmėmis ir tvenkinių dubumomis. Vandens gausa dvaro sodybos ir parko aplinkumoje teikė ir teikia puikių meninės išraiškos ir ūkinės naudos galimybių.

Esmingai dvaro sodybos apylinkių kraštovaizdį pakeitė ir naujų impulsų jo raidai suteikė geležinkelio Sankt-Peterburgas – Vilnius – Varšuva nutiesimas ir geležinkelio stoties įrengimas.

[59] André Olivier F. Research on the André family and the Edouard André Association archives ..., 2006, p. 9.

Nutiesus geležinkelį, turėjo rastis naujų paskatų Lentvario dvaro sodybos plėtrai, ką, atrodo, sėkmingai realizavo grafas Juozapas Tiškevičius, po 1850 m. čia įsirengęs šeimos rezidenciją, pastatydamas prie ežero „šveicariško stiliaus“ rūmus[60].

Rūmų atvaizdas nuo dabartinės parterio pusės V. Zamarajevo iliustracijoje[61] teikia žinių ne tik apie išraiškingą senųjų rūmų fasadą su dengtomis terasomis, bet ir želdinių sodelį, tvoreles, parterio veją. Parteris buvo ovalo formos – toks jis matomas to laikotarpio topografiniuose planuose. Bendrą sodybos vaizdą perteikiančioje N. Ordos akvarelėje[62] ir įvairiose leidybinėse jos modifikacijose matome želdinių daug nebuvus, tačiau dvaro sodybos ir ypač rūmų vyraujanti impozantiška padėtis kraštovaizdyje kelia pasigėrėjimą. Vėlesnės XIX a. pab. foto nuotraukos prieš rūmų perstatymą rodo jau vešlų sodybos želdinių rūbą, želdyną, kuris, kaip minėta, žymimas visuose to meto žemėvaldos planuose ir žemėlapiuose.

Istorinių tyrimų teiginiais, iki 1870 m. atlikti ir hidrotechniniai darbai, atvedant vandenį iš Galvės ežero pro Balčio ežerą į Lentvario ežerą, leido Lentvario dvaro sodybai užsitikrinti vandens poreikį ir turėti vandens žaismių galimybę, kuri vėliau buvo gražiai realizuota uolėtomis kaskadomis ir parko tvenkinėliais. Pažymėtina, kad Lentvario ežero vandens lygis XIX a. žemėlapiuose nurodomas 138 m nuo jūros lygio, naujojoje topografinėje nuotraukoje (2008-03) – 138,3 m, tai leistų kalbėti apie hidrografinio ir hidrologinio režimo pastovumą.

Dvaro sodybos ir apylinkių kraštovaizdžio topografinių planų ir žemėvaldos planų duomenys. Senuosiuose planuose iki pat XX a. pr. matome raiškų kelių tinklą, solidžiai aplenkiantį dvaro sodybą (18 pav.). Dvaro sodybos topografinis vaizdas, kaip minėta, nekeičiamas daugelyje to meto topografinių dokumentų. Visuose dokumentuose labai aiškiai atribojamas gamybinis sektorius – vinių fabrikas; reprezentacinis sektorius su centriniais rūmais, ovaliu parterio ratu ir privažiavimo alėja nuo neogotikinių vartų su žirgo statula; ūkinis sektorius arba kiemas su mūriniais pastatais; parkas, – jo riba šiaurinėje pusėje, matomai, ėjo reljefo pažemėjimu, kur vėliau, Andrė perplanuojant parką, buvo įrengta vandens tėkmės kaskadų virtinė, o pats parkas išplėstas į šiauriau kalvoje žymimą sodą iki aplinkkelio. Visuose XIX a. pab. planuose žymimi du sodai (18 pav.); ežero krante daugelyje planų žymimi medynai (18 pav. 335 sklypas)[63].

Įdomų vaizdą pateikia 1940 m. dvaro parceliacijos brėžinys (14 pav.)[64]. Jame Lentvario dvaro centrui priskirtame sklype A eksplikacijoje nurodoma esant tokią naudmenų struktūrą (hektarais): sodyba – 27,3940; ariama – 49,2109; pieva – 15,2580; ganykla – 8,9491; **parkas** – 26,4553; iškirtimai – 8,6185; krūmai – 14,1088; smėlynai – 0,2925; urvai – 1,3645; **vandenys** – 110,0431; keliai – 6,8084; **iš viso 268,5085 ha**. Tenka pažymėti, kad sutartiniu parko ženklu (tik ženklu, nepateikiant situacijos) žymimi visi želdynai apie pastatus ir ežero pakrantėse. Plane (19 pav.) pateikiamas detalus pastatų išdėstymas, spalvomis nurodant jų sienų medžiagą, brėžiamas parko viduriu ūkinės dalies ir sąsmaukos jungties kelias (?). Rytinėje dalyje matome parko ir pramonės (fabriko) zonos ribą einančią upeliu, ir drastiškai matininko nubrėžtą raudoną tiesią liniją... Tačiau tvenkinį, dabar esantį už fabriko tvoros, priskiriant parko ir „A“ teritorijai.

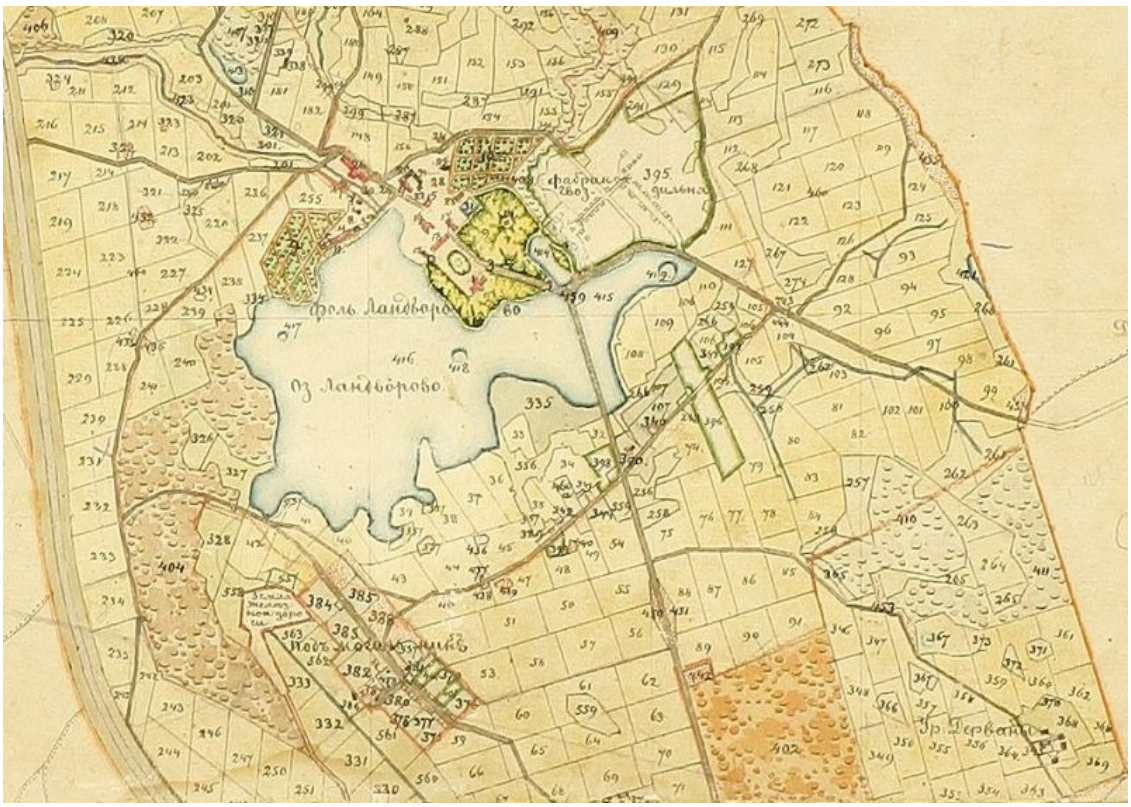
[60] Žr. architektūrinių tyrimų atskaitą (Rimas Valeckas, 2008); istorinės ir ikonografinės medžiagos apžvalgą (Dainius Labeckis, 2008); taip pat L. Balėnaitės istorinių tyrimų atskaitą, 1991 (žr.18 išnašą).

[61] *Klosy*, 1887, t. XLIV, No. 1143, s. 328 – 329.

[62] Levandauskas V., Vaičekonytė-Kepežinskienė R. *Napoleonas Orda: senosios Lietuvos architektūros peizažai*. Vilnius: VDA leidykla, 2005, p. 226-228.

[63] Lentvario dvaro žemių geometrinis planas, 1904 m. (vadovaujantis XIX a. pab., 1891 m. duomenimis), LVIA, f. 526, ap. 14, b. 590.

[64] Lentvario dvaro žemių brėžinys (1940 m.). LCVA, f. 1248, ap. 2, b. 2666, l. 82; Dainiaus Labeckio istorinės ir ikonografinės medžiagos apžvalga, 2008.

18 pav. Lentvario dvaro žemių geometrinio plano (1891 m. pagrindas) iškarpa, skirta dvaro sodybos aplinkai ir planavimui iki E. ir R. Andrė projekto rengimo (žr. 63 išnašą).

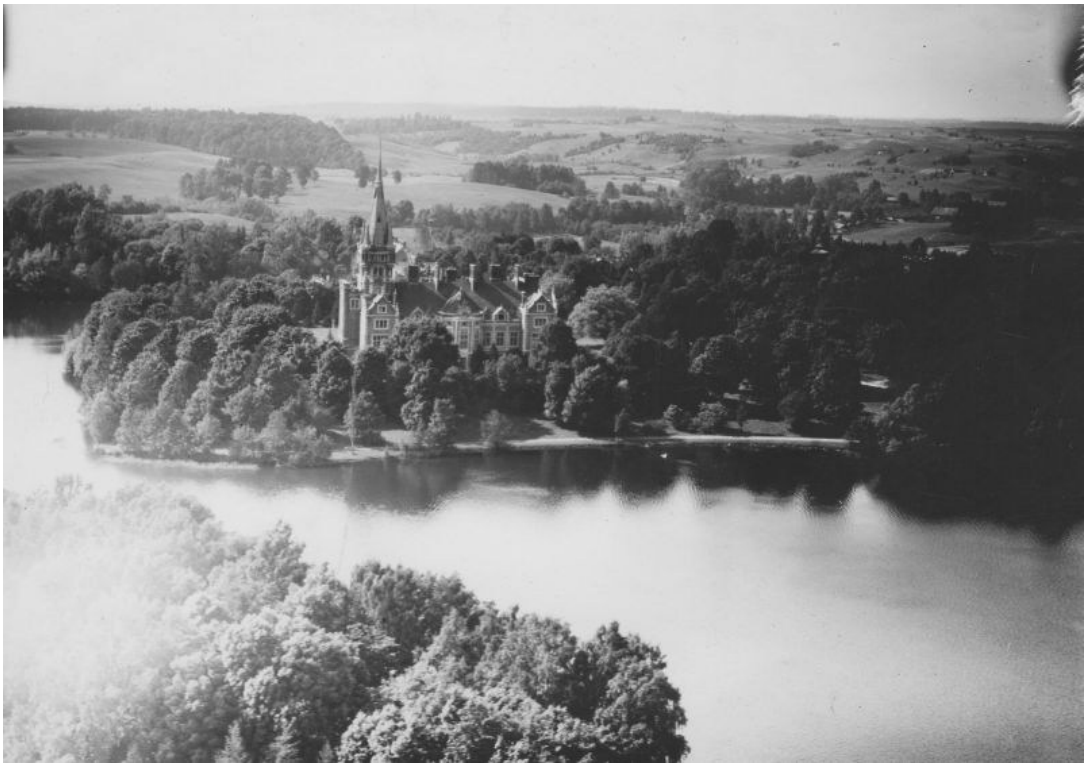

19 pav. Lentvario dvaro žemių parceliacijos brėžinys pateikia bendrą tarpukariu buvusios sodybos vaizdą, 1940 (žr. 64 išnašą ir tekstą aukščiau).

Apibendrinimas. Lentvario dvaro sodyba susiformavo XIX a. pab. – XX a. pradžioje, todėl yra vientisa savo pastatų architektūros raiška. Parko vienovę ir sodybos ansambliškumą lėmė prancūzų kraštovaizdžio architektų pastangos, kurias aptarsime kitame, 3.4 skirsnyje ir 4

skyriuje. Lentvario parkas atstovauja moderniajam XIX a. pab. prancūzų mišriojo (arba kompozicinio) parko stiliui. Tėvas ir sūnus, Edouard'as ir Renė Andrė perplanavo parką, remdamiesi savo metodu ir kompozicijos priemonėmis, struktūros elementais. Lentvario dvaro parkas ir sodybos ansamblis yra ekstravertas – atviras, su apžvalga ir vaizdingų reginių vietomis į apylinkes, ežero vandens veidrodį ir kranto panoramas.

Dera pasakyti, kad Lentvario dvaro sodyba su parku yra vienas gražiausių ypatingo dėmesio vertas istorizmo epochos kūrinių. Lentvario dvaro sodybos planinį ir užstatymo struktūros tipą galima apibūdinti kaip teritorinį segmentinį decentralizuotą su kompozicine dominante – reprezentacine-rezidentine rūmų aplinka. Sodybos erdvinės struktūros tipas – daugiaerdvis su viena centrine reprezentacine erdve. Dvaro pastatai, statiniai ir reljefo formos suformuoja erdvių (kiemų) visumą, kurios branduolį sudaro kompoziciškai išraiškingiausia ir funkciškai svarbiausia centrinių rūmų aplinkos erdvė[65]. Svarbios buvo ir gyvenamojo-buitinio kiemo, ūkinio kiemo erdvės, nes jas formavo plitų stiliaus ūkiniai pastatai; taip pat vandens tėkmės, kaskadų ir tvenkinėlių slėnio erdvė, gerai apžvelgiama iš įvairių rakursų. Sodybos tūrinė struktūra tolygi, nes ją formuoja beveik tolygiai išsidėsčiusių pastatų, statinių ir želdinių visuma, sudaranti vieningą sodybos tūrinio darinio kraštovaizdyje vaizdą (20 pav.).

20 pav. Lėkštai banguotas, kalvotas ir daubėtas apylinkių kraštovaizdis puikiai susilieja ir dera su Lentvario dvaro sodybos siluetu ir tūriu. Tarpukario nuotrauka iš lėktuvo[66].

Dar dera priminti šiuo metu regimo Lentvario parko kūrėjo nuostatas. Veiksniai lemiantys parko kūrimą (ir pasirenkamus principus bei išraiškos priemones), pasak E. Andrė, yra tokie[67]:

1) aplinkos kraštovaizdis;
2) altitudė ir pasiekiamumas nuo gyvenvietės;
3) klimatas ir vietovės orientacija;
4) dirvožemio savybės ir paviršiaus forma;

---

[65] Bugailiškytė M. Lentvario dvaro sodybos individualus apsaugos ir naudojimo reglamentas, 1995, PRPI, 1, 2 t., p. 2. Prieiga per internetą: http://www.heritage.lt/dvarai

[66] Lentvario dvaro sodybos vaizdas iš lėktuvo, b/d, Archivum Dokumentacji Mechanicznej, Lenkija; Dainiaus Labeckio istorinės ir ikonografinės medžiagos apžvalga, 2008.

[67] André E. *L'art des jardins. Traité général de la composition des parcs et jardins*. Paris: Masson, 1879, p.160.

5) užuovėjos, medžiai ir vaizdai;
6) vandenys;
7) pastatai/statiniai;
8) įspūdingi *pittoresque* puošiniai;
9) finansiniai ištekliai.

Lentvario dvaro sodybos parko perplanavimo atveju pačioje XIX a. pab. visa tai buvo palanku platiems ir naujoviškiems užsakovo grafo Vladislovo Tiškevičiaus ir parkų kūrėjų užmojams ir kūrybinėms aspiracijoms.

3.4. Lentvario dvaro parko projekto autorių liudijimai

Ponios F. Andrė Olivier ir kitų Edouard Andrė asociacijos narių tyrinėjimai patvirtina, kad pirmieji prancūzų kraštovaizdžio architektų kontaktai su parkų kūrimo užsakovais grafais Tiškevičiais buvo dar 1897 metais. Renė Andrė užrašų knygelėse[68] yra įrašas 1897-09-17 apie „telegramą EA (Landvarowo)[69]; 1898 m. sausio 28 d. įrašyta „planų siuntimas Joseph Tyskiewicz“, o 1898 m. sausio 31 d. įrašas „plan Tyskiewicz (Félix)“[70]. Pirmoji Renė Andrė kelionė su tėvu į Lietuvą buvo 1898 m. nuo birželio 11 d. iki birželio 23 d.[71]

Architektai tėvas ir sūnus **1898 m. birželį** pirmiausia nuvyko į Palangą. Išlikęs iš čia 1898 m. birželio 18 d. rašytas Renė Andrė laiškas[72]. Tos pačios dienos vakare išvykta iš Palangos; birželio 19 d. užrašų knygelėje brūkštelėtas Kauno geležinkelio stoties baliustrados piešinys. Birželio 21 d. (1898 m.) vakare iš Trakų Vokės rašytame laiške (beje ant grafų popieriaus su rūmų vaizdu ir užrašu “Waka przez Landwarow”)[73] pateikiama trumpa darbų ir vietų apžvalga:

„[..] aš neturėjau laiko anksčiau parašyti, kadangi mes lankėmės trijuose dvaruose per 2 dienas. […] Pirmiausia buvome pas grafą Juozapą Tiškevičių Užutrakyje. Antras etapas buvo pas grafą Vladislovą Tiškevičių. Čia irgi tvarkoma pilis (rūmai, originale “château”, – aut. pastaba), kuri pastatyta kaip didelis anglų Tudorų stiliaus namas, visas plytinis. Parkas yra taip pat ežero pakrantėje ir įdomus. Grafas Vladislovas verčiasi žirgų auginimu“.

Tuo tarpu užrašų knygelėje (Nr. 24) pasižymėtos su grafu Vladislovu Tiškevičiumi aptartos apmokėjimo už kraštovaizdžio architekto paslaugas sąlygos. Buvo sutartas honoraras už planus ir vizitus (numatant dar vieną vizitą rudeniop) 1500 frankų metams neskaitant atskirai apmokamų kelionių išlaidų ir kitų darbo brėžinių; tokią pat sumą numatant ir antriems metams (21 pav.). 1898 m. birželio 23 d. Renė Andrė užsirašė gavęs iš grafo Vladislovo 1650 frankų sumą, t. y. 615 Rusijos rublių pagal keitimo kursą[74].

2011 m. išleistas dvikalbis – prancūzų ir lietuvių kalbomis – leidinys *Laiškai Ty = Les lettres Ty* (Vilnius: EFA klubas Lietuvoje, 120 p.) pateikia René ir Edouard‘o André tekstus ir dokumentus, susijusius su parkų kūrimu grafų Tiškevičių dvaruose Lietuvoje.

---

[68] Florence Andrė savo prosenelio ir tėvų namuose aptiko seną skrynelę, kurioje rado keturias dešimtis Renė Andrė užrašų knygelių, rašytų jo praktinės karjeros pradžioje bene nuo 1892 m. Dar 1999 m. vasario mėn. Paryžiuje penkias iš jų, Nr. 24–28, apimančias 1898–1900 m. laikotarpį, teko pavartyti ir sukonspektuoti. Apie jų turinį rašėme straipsniuose apie Lentvario parką (*Žemėtvarka ir melioracija*, 2000, Nr. 2, p. 72–77) ir Trakų Vokės parką (*Žemėtvarka ir hidrotechnika*, 2005, Nr. 4, p. 59–65). Puikią publikaciją apie šiuos autentiškus šaltinius paskelbė André Olivier F.,Research on the André family and the Edouard André Association archives concerning the works of Edouard André in Lithuania relative to Traku Voke and the links between the different parks in the country for the European Institute of Cultural Routes. November 2006, 23 p. 2011 m. išleistas dvikalbis leidinys *Laiškai Ty = Les lettres Ty* pateikia plačią informaciją apie šių knygelių įrašų ir Renė Andrė laiškų turinį.

[69] André Olivier F. Research on the André family and the Edouard André Association archives ..., 2006, p.13.

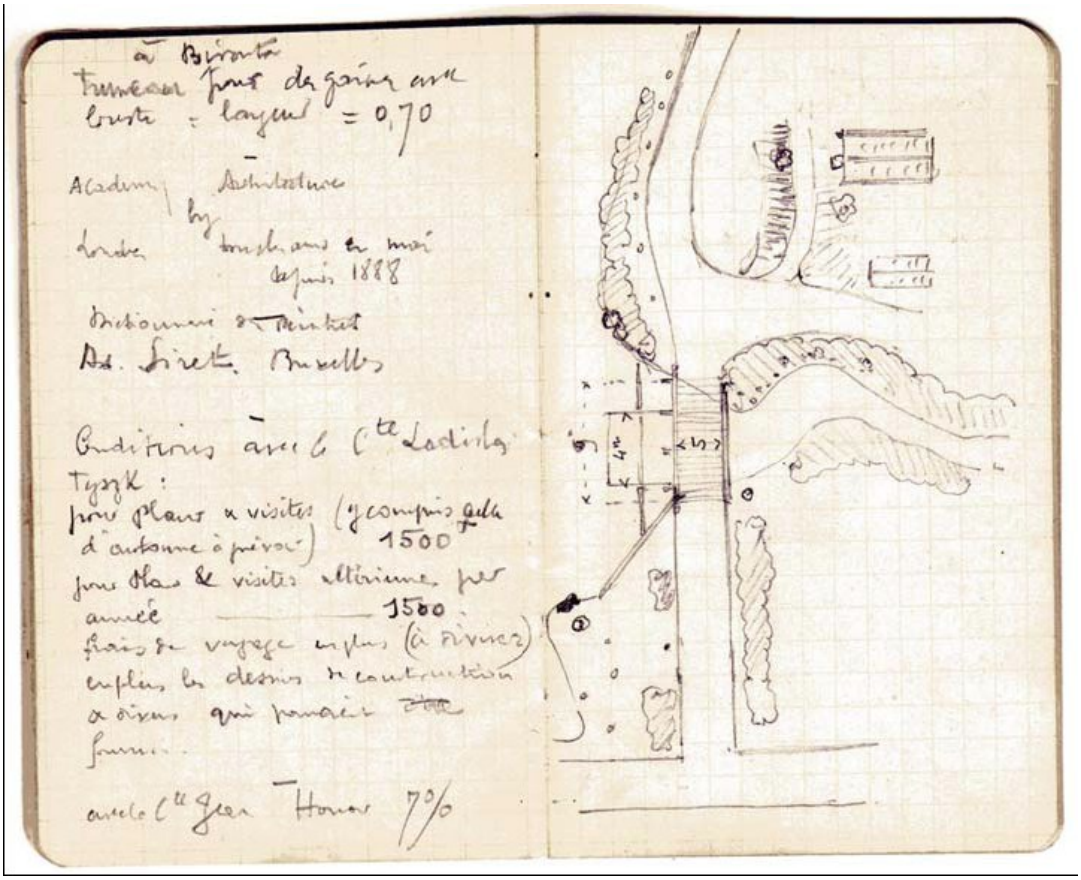
[70] Ten pat, p. 13.

[71] Ten pat, p. 13. Renė Andrė užrašų knygelių konspektas, asmeninis studijos autorių archyvas, 1999. *Laiškai Ty*, 2011.

[72] Laiško kopija, kaip ir kitų 15 laiškų kopijos, – studijos autorių archyve nuo 1999 m.; *Laiškai Ty*, 2011.

[73] Ten pat; ištraukos publikuotos: Deveikienė V., Deveikis S. Lentvario dvaro sodyba parkotyros ir parkotvarkos žvilgsniu // *Žemėtvarka ir melioracija*, 2000, Nr. 2, p. 72–77; taip pat *Voruta*, 2001-10-20, Nr. 20 (494), p. 4–5.

[74] Renė Andrė užrašų knygelių konspektas, asmeninis apybraižos autorių archyvas, 1999. André Olivier F. Research on the André family and the Edouard André Association archives ..., 2006, p. 14. *Laiškai Ty*, 2011.

21 pav. Renė Andrė užrašų knygelės Nr. 24 įrašų apie apmokėjimo sąlygas ir Lentvario parko detalės eskizo kopija[75].

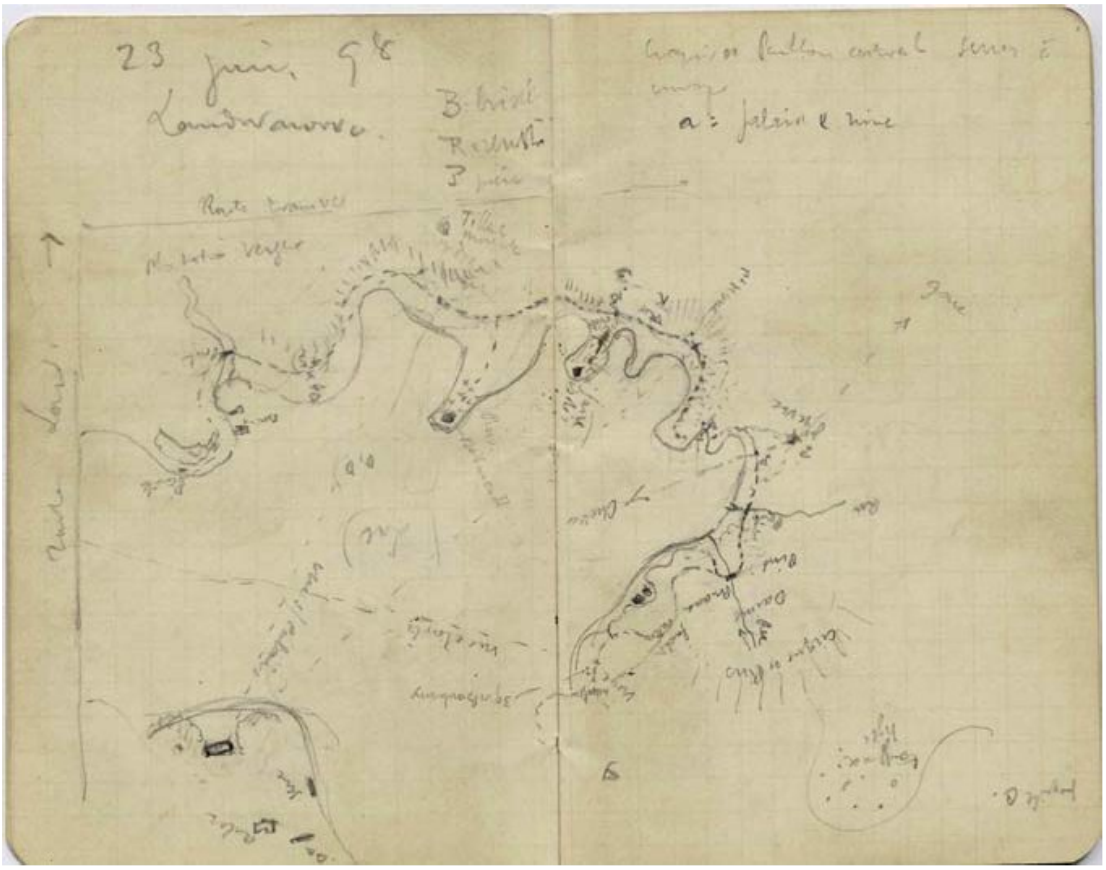
Savo laiškuose R. Andrė rašė: „mes daug dirbome. Iš Vokės grįžome į Lentvarį, kur darbai įgauna gana reikšmingą užmojį, todėl mums teks atsiųsti darbų vadovą iš Prancūzijos“ (1898-06-27 laiškas)[76]. Andrė palikuonių teigimu, tokie patikėtiniai ir darbų vykdytojai buvo Jules Buyssens (Žiulis Biuisenas) ir uolų specialistas Boisard (Buazaras)[77]. Ponios F.Andrė Olivier teigimu šie abu specialistai dirbo ir Lentvaryje[78], o J. Buyssens, mokėjęs rusų kalbą, darbavosi Lietuvoje (ir Lentvaryje) iki 1902 m.; daug Lentvariui dėmesio skyrė ir R. Andrė (žr. 3 ir 22, 23 pav.).

Užrašų knygelėje Nr. 24 yra daug eskizų, kurie liudija rimtas vietovės, dvaro sodybos aplinkos studijas. Pasižymėta, kad grafui Vladislovui reikia „nupiešti: 1 tiltelį (*pont roustique*), 2 kioskus/pavėsines, laiptus + baliustradą + terasą“[79]. Kiek tolėliau yra eskizas „Landvarowo, centrinis šiltnamio paviljonas vietoje esamo šiltnamio”[80].

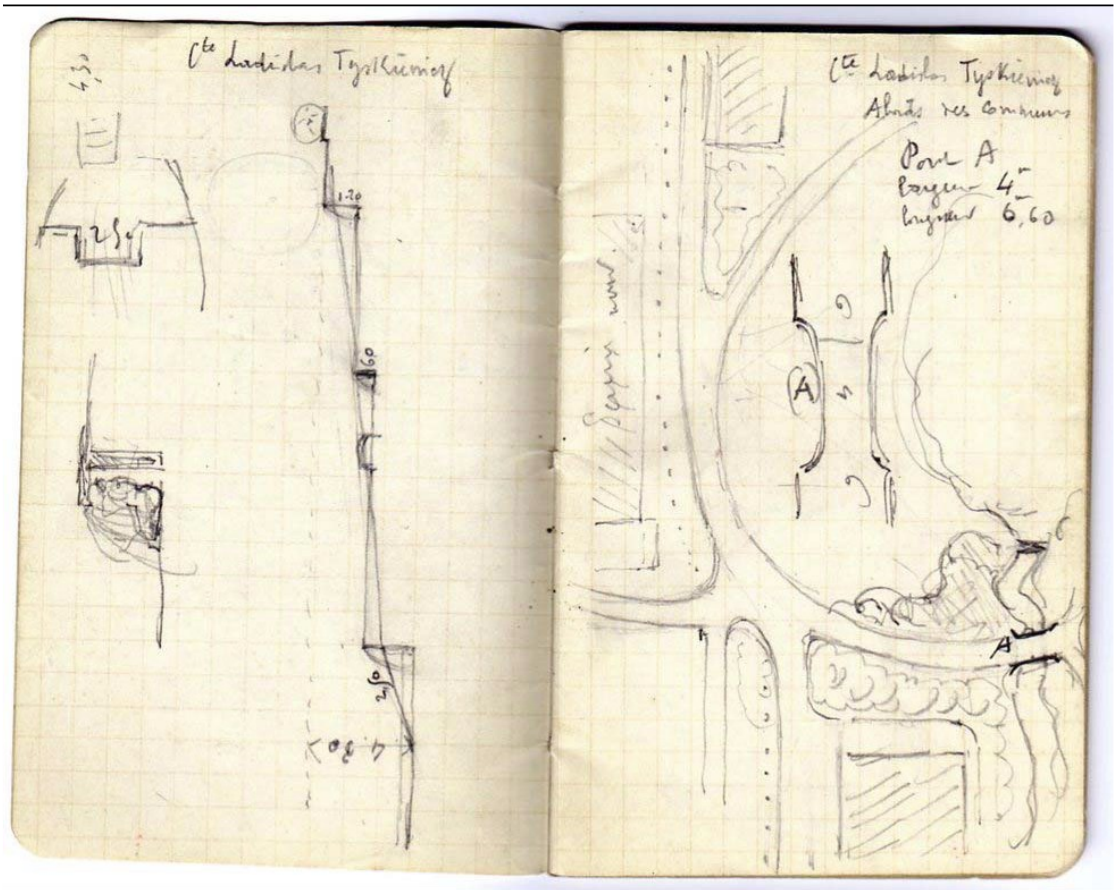
Užrašų knygelėje Nr. 26 randame įdomų tėvo ir sūnaus Andrė kelionių planą, tvarkaraštį, kuris liudija, kad **1899 m. gegužės pradžioje** Eduardas Andrė lankėsi Palangoje (gegužės 7, 8 d., sekmadienį-pirmadienį), Lentvaryje (gegužės 10–11 d., trečiadienį-ketvirtadienį), Užutrakyje (gegužės 12 d., penktadienį) ir Trakų Vokėje (gegužės 13 d., šeštadienį); ir toliau iš Vilniaus išvyko (gegužės 14 d., sekmadienį) į Sankt-Peterburgą, į sodininkystės parodos žiuri. Renė Andrė irgi vyko į Sankt-Peterburgą, vėliau Maskvą, Baltarusiją, Poznanės kunigaikštystę, bet Tiškevičių parkuose nebuvo sustojęs ir nesilankė[81].

---

[75] André Olivier F. Research on the André family and the Edouard André Association archives ..., 2006, p.16.
[76] Laiško kopija apybraižos autorių archyve nuo 1999 m.; *Laiškai Ty*, 2011, p. 46.
[77] André Olivier F. Research on the André family and the Edouard André Association archives ..., 2006, p. 6.
[78] Ten pat, p. 6.
[79] Renė Andrė užrašų knygelių konspektas, asmeninis apybraižos autorių archyvas, 1999; André Olivier F. Research on the André family and the Edouard André Association archives ..., 2006, p.14–15. *Laiškai Ty*, 2011.
[80] Ten pat, p. 15.
[81] Renė Andrė užrašų knygelių konspektas, asmeninis apybraižos autorių archyvas, 1999; André Olivier F. Research on the André family and the Edouard André Association archives ..., 2006, p.18–19. *Laiškai Ty*, 2011.

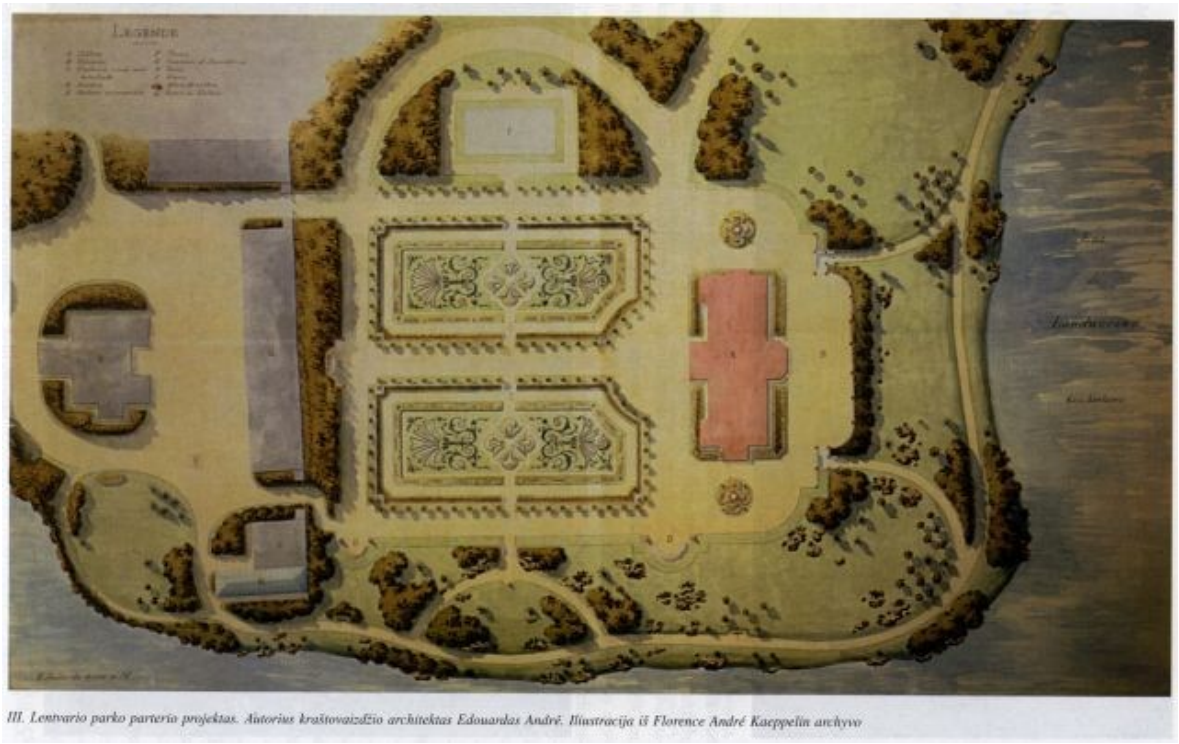

22 (viršuje) ir 23 pav. Lentvario ežero pakrančių analizė (22 pav.) ir projekto detalių eskizai (23 pav.) R. Andrė užrašų knygelėje Nr. 24. Šaltinis: F. Andrė Olivier, Research... , p. 15, 16; *Lentvario dvaro parko istorinės ir meninės raidos apybraiža*, 2010; *Laiškai Ty*, 2011, p. 15–16.

Visi 8 antrosios kelionės Renė Andrė laiškai rašyti iš Rusijos miestų ir Baltarusijos, nes jis vyko tiesiai į Peterburgą. 1899 m. gegužės 14 d., sekmadienio laiške iš Peterburgo rašoma: "Tėtis atvyks rytoj rytą. Vakar vakare (t.y. 1899 m. gegužės 13 d. – studijos autorių pastaba) pravažiuodamas Vokę aš jį mačiau su Klacevičium mojuojančius nosinėmis" (Klacevičius – darbų vadovas Trakų Vokėje, minimas ir užrašų knygelėse, – autorių pastaba)[82].

1899 m. rudenį į kuriamus grafų Tiškevičių parkus atvyko vienas R. Andrė. Nuo 1899 m. rugsėjo 24 d. iki spalio 4 d. lankytasi ir dirbta trijuose parkuose prie Vilniaus ir, žinoma, Palangoje. Iš šios kelionės yra išlikę 3 laiškai, rašyti R. Andrė rugsėjo 26 d. iš Trakų Vokės, rugsėjo 27 d. – iš Palangos ir spalio 7 d. – iš Osipovičių (Baltarusija)[83]. Kaip matyti iš užrašų knygelės Nr. 27, pirmiausia vykta į Vilniaus ir jo apylinkių Tiškevičių dvarų kryptimi[84], daug judėta po visus tris kuriamus parkus Trakų Vokėje, Lentvaryje ir Užutrakyje. Minamas Boisard'as (Buazaras), gavęs iš Buyssens'o 1899 m. rugpjūčio 8 d. 225 frankų sumą kelionės išlaidoms padengti ir siunčiamą jam telegramą į Bobruiską[85]. Vėlesnėse užrašų knygelėse apie keliones Lietuvos pusėn nebeužsimenama, fiksuojamos Tiškevičių telegramos, gautos honoraro sumos[86]. Išlikęs akvarelinis Lentvario parko parterinės dalies planas (4 ir 24 pav.) ir minėti eskizai bei tekstai teikia solidaus sumanymo vaizdą. Vėlesnės nuotraukos iš dvaro sodybos patvirtina realizuotus sprendinius ir parko autorių pasiūlymus.

III. Lentvario parko parterio projektas. Autorius kraštovaizdžio architektas Edouardas André. Iliustracija iš Florence André Kaeppelin archyvo

24 pav. Lentvario dvaro parko centrinės dalies – parterio projektas, 1899. Akvarelinis planas, gana didelių matmenų, saugotas Versalio nacionalinės aukštosios peizažo (kraštovaizdžio) mokyklos (NAPM) archyve, Prancūzijoje. Plano kopija, Florence Andrė padovanota Lietuvos specialistams, 2001 m. buvo publikuota leidinyje „Lietuvos želdynų ateitis" (įklija tarp 144 ir 145 psl.)[87]. Šiuo metu šis planas saugomas Prancūzijos Yvelines departamento archyve; publikuotas daugelyje Lietuvos, Prancūzijos, taip pat Belgijos leidinių.

---

[82] Laiško kopija, apybraižos autorių archyve, nuo 1999 m.; Deveikienė V., Deveikis S. Trakų Vokės dvaro sodyba parkotyros ir parkotvarkos žvilgsniu // *Žemėtvarka ir hidrotechnika*, 2005, Nr. 4 (124), p. 59–65.

[83] Laiškų kopijos apybraižos autorių archyve, 1999. *Laiškai Ty = Les lettres Ty*, 2011, 120 p.

[84] Renė Andrė užrašų knygelių konspektas, asmeninis apybraižos autorių archyvas, 1999; André Olivier F. Research on the André family and the Edouard André Association archives ..., 2006, p. 20–21.

[85] André Olivier F. Research on the André family and the Edouard André Association archives ..., 2006, p. 20–21.

[86] André Olivier F., ten pat.

[87] *Lietuvos želdynų ateitis. Acta Academiae Artium Vilnensis. Vilniaus dailės akademijos darbai*, t. 23. Vilnius: VDA leidykla, 2001, 168 p.

4. LENTVARIO DVARO PARKO MENINĖS RAIŠKOS ANALIZĖ

4.1. Lentvario dvaro parkas kaip *pittoresque* erdvė

„Kad sukurtume parką, turime pasirinkti įdomų peizažą ir ieškoti pirmiausia tapybiškų efektų (l'effet *pittoresque* avant tout)“, – rašė savo knygoje E. Andrė[88]. „Idealu yra komponuoti [parką] ne kaip architektui, ne kaip sodininkui, o kaip poetui ir tapytojui. Turime pasitelkti fundamentinį [šalies] kraštovaizdį. Šio kraštovaizdžio savybės apsprendžia ansamblį, detales apsprendžia vietos savybės“, – tokie yra Lentvario parko kūrėjo postulatai[89].

E. Andrė parkai populiariojoje literatūroje dažnai pavadinami peizažiniais, gamtovaizdiškaisiais, gamtinio stiliaus. Išties tai ***E. Andrė parkai buvo mišrios kompozicijos*** ir atstovauja naujai stiliaus srovei, gimusiai XIX a. antroje pusėje Prancūzijoje. Tai modernusis parkų menas, savo ištakomis susietas su angliško gamtovaizdiško parko tradicija, bet ją gerokai ištobulinęs, pagrindęs kitokia estetine moderniosios visuomenės patirtimi ir poreikiais. Jo pradžia laikytinas Paryžiaus Bulonės miško pertvarkymas (1860) į viešąjį miesto parką[90], vėliau tradicija buvo tęsiama Vincennes (Venseno), Buttes-Chaumont (Biut-Šomono) parkuose.

E. Andrė savo veikale išvardija 16 autorių ir jų veikalų apie peizažinius, gamtovaizdiškuosius parkus[91]. Tarp jų, žinoma, Humphry Repton (1752–1818) su savo raudonosiomis knygomis (*Red Books:* ***Theory and practice of landscape gardering***, 1803, 1816) ir pavyzdžiais *before-after.* Ir G. Uvedale Price knyga apie tapybiškumą, dailingumą, įspūdingumą ***On the picturesque*** (1810).

Sąvoka *Pittoresque*. Atskirai reikia pakalbėti apie šią sąvoką, kuriai E. Andrė savo knygoje paskiria gana daug vietos ir dėmesio 5 knygos skyriuje. ***Le beau et le pittoresque***, grožis ir įspūdingumas – taip pavadintas skirsnis[92], aptariantis labai svarbią emocinę ir estetinę parkų meno kategoriją. „Grožis ir įspūdingumas/tapybiškumas gali susilieti, bet dažnai jie yra priešingi“, – cituoja E. Andrė G. U. Price'ą[93].

Sąvoka *pittoresque* siejasi su angliškuoju *picturesque,* 18 a. gamtiškojo parko modeliu. Parkotyros grandai teigia, kad britas valstybininkas Joseph Addison (1672–1719) ir poetas Alexander Pope (1688–1744), taip pat Stephen Switzer ir Horare Walpole (1717–1797) buvo šio stiliaus teoretikai. W.Kent (1685–1748) ir L.Brown (1716–1783) buvo naujojo stiliaus praktikai. Sakoma, kad sausas griovys (*ha-ha*; arba „vilko šuolis“) vietoj tvoros leido pamatyti, kad parko/sodybos **gamtinė aplinka irgi yra parkas**.

Jean-Jacques Rousseau (1712–1778) – Prancūzijoje, Šilerio ir Goethe – Vokietijoje filosofinė mintis; dailininkų Claude Lorrain (1600–1682), Nicolas Poussin (1615–1675), Hubert Robert (1733–1808) tapyba – štai tie šaltiniai naujam to laikmečio Europos parkų menui ir įspūdžių gamtinėse apylinkėse ieškojimui[94].

Prancūziškojo mišraus stiliaus ištakos. Prancūziškojo mišraus stiliaus pagrindas yra anglų gamtovaizdiškojo stiliaus samplaika su prancūziškuoju geometrizmu (gal Dekarto, gal A. Le Notre įtaka). Toks stilius, tiksliau, planavimo principas, suklesti barono Haussmann'o (1809–1891) epochos Paryžiaus miesto parkuose, tačiau jo šaknys glūdi ankstesniuose teoriniuose darbuose.

Visų pirma reikia kalbėti apie Gabrielį Thouin'ą (1747–1829) ir jo ***Plans raisonnés de toutes les espèces de Jardins, 1820*** (taip pat ir 1838, ir naujas leidimas – Paris: Claude Tchou-Bibliothèque des introuvables, 2004. ISBN 2-84575-209-1). Jo vyresnis brolis André Thouin (1746–1824) buvo botanikas, dirbęs su Bernard'u de Jussieu (1699–1777) Paryžiaus *Jardin des Plantes*, kuris vėliau (nuo 1793) tapo *Muséum national d'histoire naturelle*, Gamtos istorijos

---

[88] André E. *L'art des jardins. Traité général de la composition des parcs et jardins*. Paris: Masson, 1879, p.79.
[89] Ten pat, p. 79.
[90] Ten pat, p. 87–89.
[91] Ten pat, p. 84.
[92] Ten pat, p. 113–119.
[93] Ten pat, p.115.
[94] Daugiau pavyzdžių ir eksplikacijų pateikiama 2007 m. liepos mėn. Lentvaryje seminare „Parkų meno metafizika“ skaityto pranešimo **Lentvario dvaro parkas kaip *pittoresque* erdvė** pateiktyje/skaidrėse; žr. studijos **3** priedą.

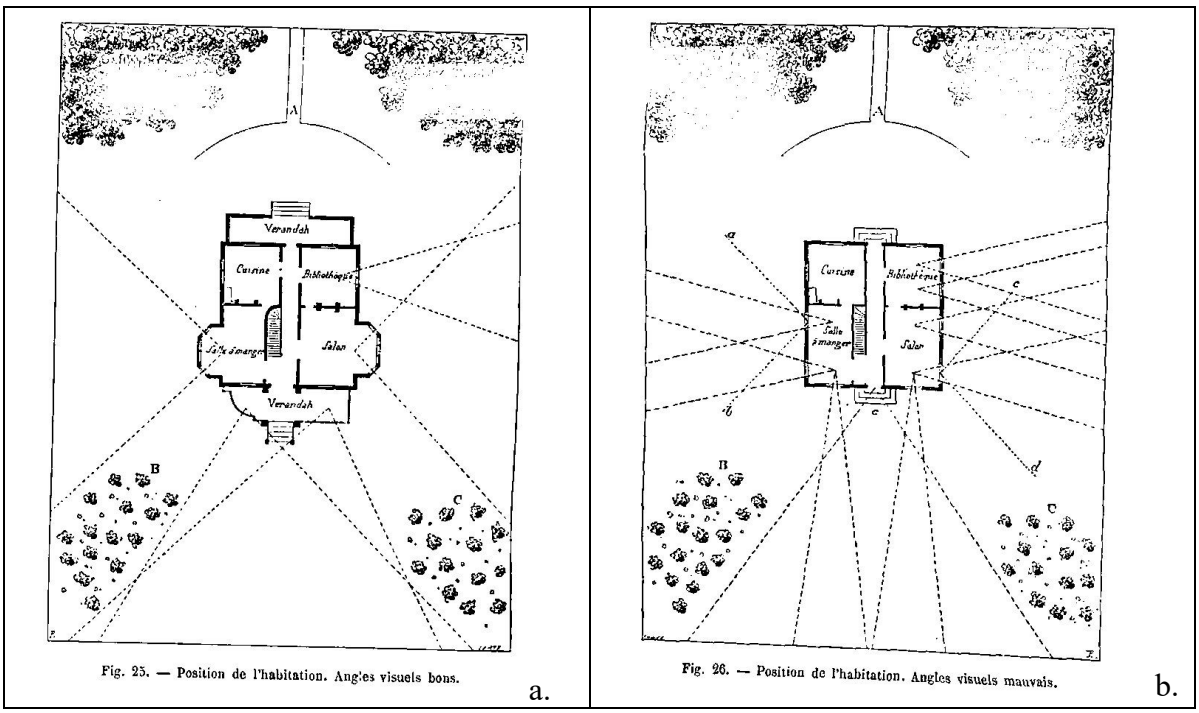
muziejaus parku. Manytina, kad E. Andrė skaitė šį G. Thouin‘o veikalą, pagaliau pats dirbo *Muséum national d’histoire naturelle* ir jo parke. Antroji reikšminga paskata visoje Europoje buvo H.Reptono *Theory and Practice of Landscape Gardering* leidiniai ir jų propaguojamas parkų kūrimo stilius.

G. Thouin kitaip kodifikuoja šį stilių – ji **suprancūzindamas**. Prancūziškasis anglų stiliaus parko modelis paremtas takų, alėjų, juosiančių apvalias pieveles, ir masyvų-salelių išdėstymu. Po 1860 m. tokie modeliai vyrauja daugelyje Prancūzijos viešųjų municipalinių parkų. Tai mišrus stilius, *style mixte*. Toks stilius, kaip minėta, suklesti barono **Haussmann’o** (1809–1891) epochos Paryžiaus miesto pertvarkos ir parkų kūrimo laikais. Jį sėkmingai taiko J-Ch. A. Alphand (1817–1891) – inžinierius ir kraštovaizdžio formuotojas su Barillet-Deschamps (1824–1875), Paryžiaus sodininku, tiesioginiu E. Andrė mokytoju ir vadovu.

E. F. André kūrybai didelį poveikį darė XIX a. antrosios pusės Paryžiaus viešųjų parkų ir promenadų kūrimo patirtis ir teoriniai apibendrinimai leidiniuose, kurių Prancūzijoje vien XIX a. buvo **per 20** ir didžioji jų dalis kalbėjo apie *Jardins pittoresques*. Ypač vaisingi leidyboje 1867 m. ir kiek vėliau, kai išleidžiami A. Mangin (1824–1887), A. Lefevre (1834–1904), F. Duvilliers-Chasseloup (1807–1881) , A. Alphand‘o (1817–1891) leidiniai.

E. Andrė parkų komponavimo principai ir jų taikymas Lentvario parke. Haussmann’o Paryžiuje įgyta patirtis E. Andrė buvo sėkmingai taikoma kitur, taip pat ir Lietuvoje, Tiškevičių dvarų sodybose, kur E. Andrė atvyko kaip subrendęs menininkas, teoretikas ir projektų vadovas su patikima komanda. *Pittoresque* principai taikomi plane, architektūros elementuose (*fabrique pittoresque*), uolų ir žemės paviršiaus sprendimuose, želdiniuose (*le pittoresque des plantes indigènes*). Parinkdamas želdinių asortimentą, E. Andrė pirmenybę teikia vietiniams augalams, introdukuotoms rūšims atiduodamas artimiausias prie rūmų esančias dalis. Centrinė parko dalis prie rūmų, pagal E. Andrė turi būti pabrėžiama geometriniu takų tinklo planu, susietu su rūmais.

Savo knygos 6 skyriuje „Parkų kompozicijos pagrindiniai principai“ autorius daug svarsto apie parko vaizdų matymo ir suvokimo kampus (25 pav.)[95], samprotauja apie parkų žanrus[96], aptaria jų skirtumus ir planavimo bei išraiškos ypatumus.

25 pav. E. Andrė savo knygoje pateikia gero (a) ir blogo (b) matymo kampo pozicionavimo būste pavyzdžius. Geras reginių matymo kampas yra 90–85 laipsniai.

[95] André E. *L‘art des jardins. Traité général de la composition des parcs et jardins*. Paris: Masson, 1879, p. 125–126.
[96] Ten pat, p. 136–139.

Pagal išraišką E. Andrė parkus skirsto į tokius žanrus:

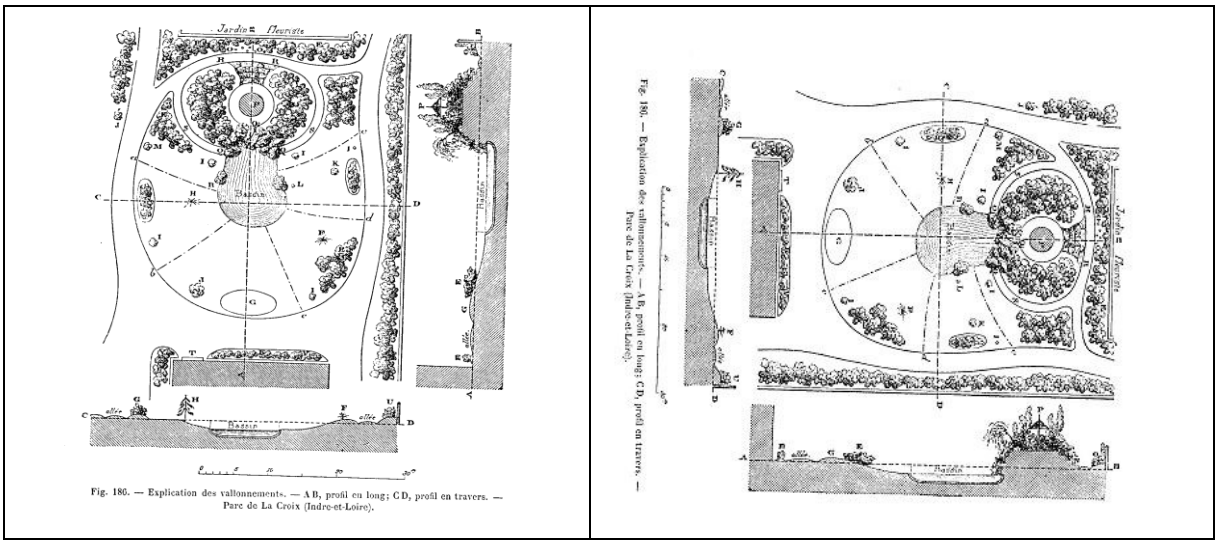
- Didingas (*le genre noble ou grandiose*);
- Linksmas (*le genre gai ou riant*);
- ***Pittoresque*** arba laukinis (*le genre pittoresque ou sauvage*).

Pittoresque žanras aptariamas[97] atskirai ir kalbant apie parko scenas, parkų scenografiją.

Pagal toliau pateikiamą parkų klasifikavimą ir netgi tokios klasifikacijos organogramą[98], **Lentvario parkas priskirtinas privačių agrarinių parkų tipui**. Jis atitinka laukinio arba ***pittoresque* parko žanro** apibūdinimus. E. Andrė **stilius yra mišrus arba kompozicinis** (*style mixte ou composite*). Jis tokiam parkų stiliui prognozavo gražią ateitį[99]. Šiuo metu tokiam stiliui prigijęs terminas – prancūziškasis anglų stilius.

Aptardamas parkų planavimą (projektavimą) ir praktinius kūrimo darbus (10 skyrius), E. Andrė atskleidžia savo požiūrį ir nuosekliai išdėsto esminius *pittoresque* parko principus, kuriuos lengvai atsekame Lentvario parko struktūroje.

Pirmiausia vertas didžiulio parkotyros dėmesio taip vadinamas atvirų **erdvių įgilinimo** (pranc.. *vallonnement*, pažodžiui, slėnių, įdaubų darymo) principas (21 pav.)[100]. Toks atviro paviršiaus įgilinimas vizualiai išplečia erdvę, padaro ją geriau apžvelgiamą, suvokiamą. Lentvario parke turime daug natūralių įdaubų ir slėsnumų, kurios kūrybingai kryptingai panaudotos parko atviroms peržvelgiamoms erdvėms formuoti.

26 pav. Parko erdvės paviršiaus įgilinimo paaiškinimas, pateikiant konkretaus parko (asmeninės sodybos parko La Croix vietovėje) pavyzdį. Savo knygos tekste E. Andrė skiria daug vietos tokios parkų meninės raiškos priemonės ir jos taikymo paaiškinimui.

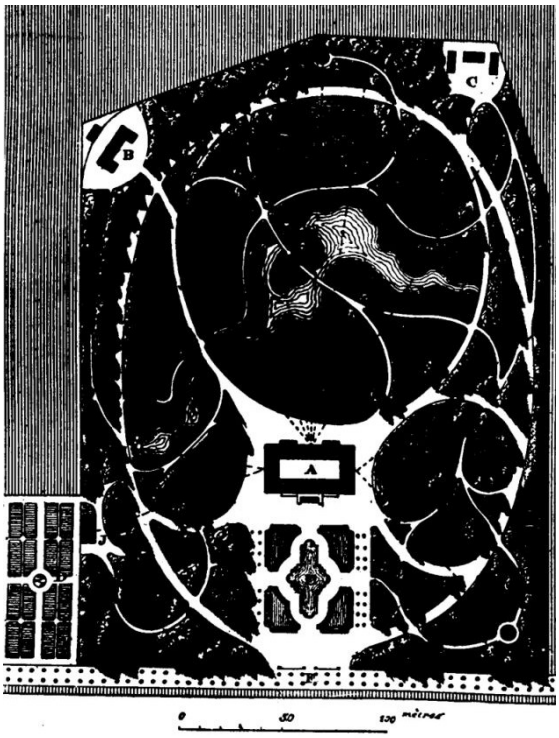
Reikšmingas dalykas parkų mene yra **apžvalgos vietos**, iš kurių atsiveria gražūs vaizdai ir kurios, anot E. Andrė, turi būti akcentuojamos. Vaizdams ir spindžių *(percées*) formavimui parkuose parkų kūrėjas skiria daug dėmesio tiek savo knygoje[101], tiek praktikoje. Lentvario parke (kaip, beje, ir kituose prie Vilniaus kurtuose E. Andrė parkuose) tokios vietos akcentuojamos regyklų puslankiais, baliustradomis.

Kitas, ne mažiau svarbus dalykas parkų mene yra **vaizdų kadravimas**[102]. Manytume, kad išraiškiausias kadravimas Lentvario dvaro sodybos parke yra dviejų sidabrinių baltųjų gluosnių prie tvenkinio rėminamas vaizdas į uolas arba nuo uolų į vandens paviršių slėnyje. Čia turime

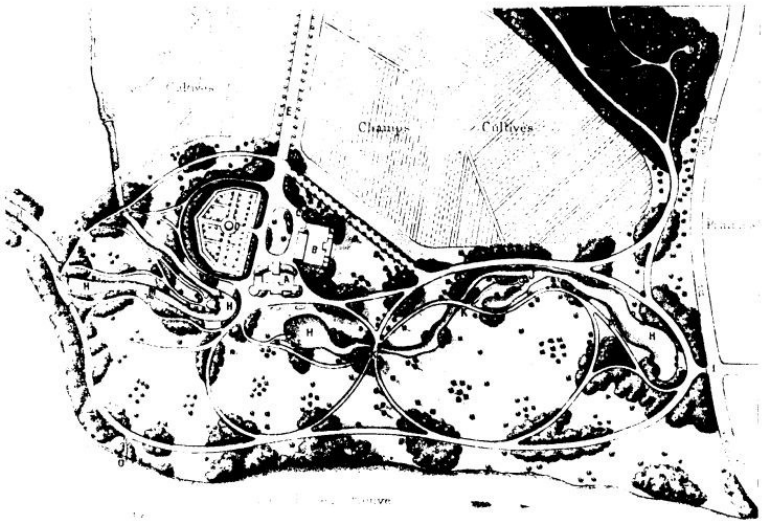
[97] Ten pat, p. 139.
[98] Ten pat, p. 200.
[99] Ten pat, p. 151.
[100] Ten pat, p. 410.
[101] Ten pat, p. 321.
[102] Ten pat, p. 329–338.

netgi dvigubo kadravimo efektą, kai ta pačia kadravimo priemone, – šiuo atveju dviem medžiais, – kadruojami vaizdai gali būti apžvelgiami iš priešingų pusių. Atviros erdvės paviršiaus įdubimas tik sustiprina vaizdo efektą ir išplečia apžvelgiamą erdvę, vizualiai padidina atstumą iki vaizdo.

Kelių ir takų trasavimas sukuria esminius parko stiliaus ir raiškos bruožus, pagal kuriuos lengvai atpažįstamas autoriaus braižas. E. Andrė būdingas apvalaus ovalaus lanksmo takų planas. Savo knygoje parkų kūrėjas akcentuoja tokio modernaus prancūziškojo trasavimo išskirtinumus ir privalumus, pateikdamas 1867 m. pasaulinėje parodoje Paryžiuje demonstruoto parko modelį[103] (27 pav.). Kitose knygos iliustracijose pateikiami autorinių parkų planai (28–29 pav.)[104] galutinai atskleidžia autorinį trasavimo braižą.

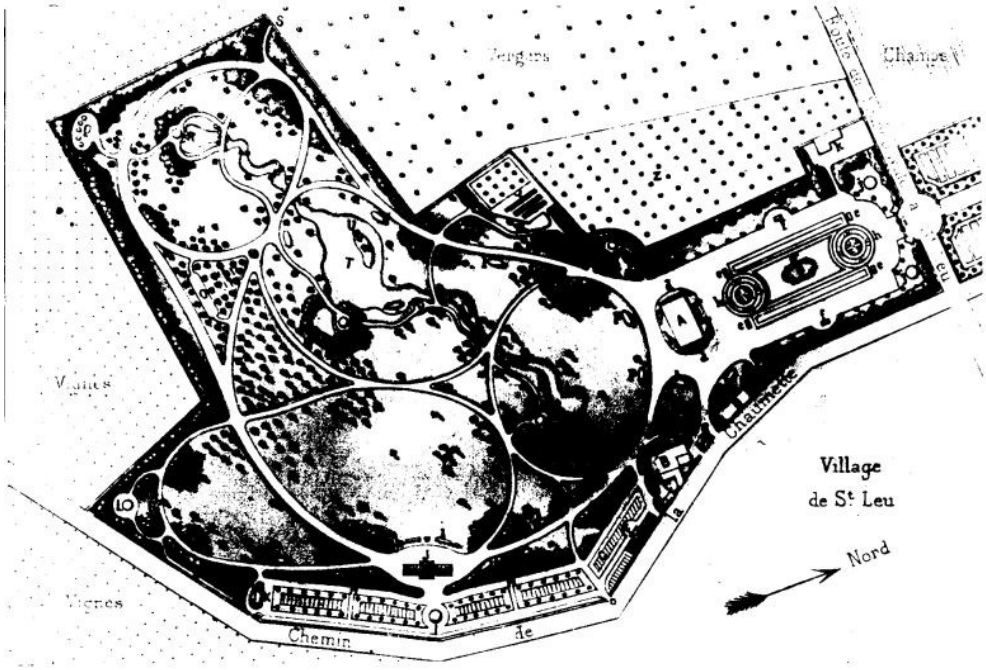

27 pav. E. Andrė pateikiamas modernaus prancūziškojo parko trasavimo pavyzdys. Toks parko plano modelis buvo demonstruotas 1867 m. Paryžiaus parodoje, po kurios E. Andrė sulaukė savo žvaigždės valandos.

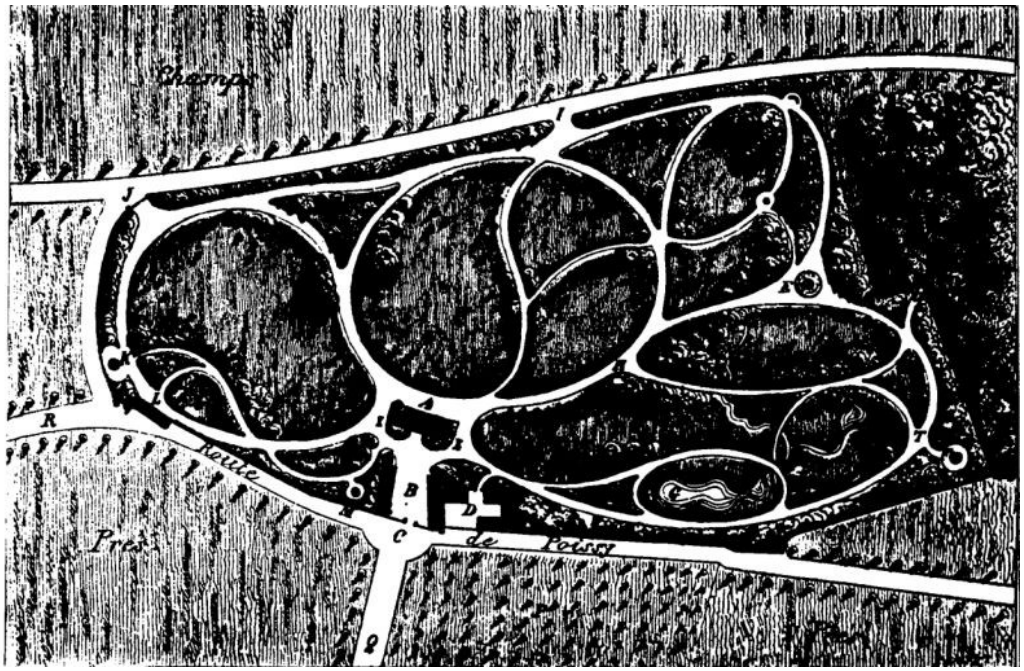

28 pav. Didelio parko Motte-Farchat (Faršato piliakalnio parko) Nievre, Prancūzijoje prie Luaros upės planas, autorius E. Andrė.

[103] Ten pat, p. 396, iliustracija 174.
[104] Ten pat, p. 304, planche III; p.624, planche VII, p. 701; etc.

29 pav. Chaumette (Šometės) parko (18 ha) planas, autorius E. Andrė. Šis parkas yra lygumoje, su dirbtine vandens telkinių sistema. Geometrinė dalis – skyrium, rūmų priešakyje, šiaurinėje pusėje. Daržas ir sodas – už parko vakarinėje pusėje, kad padidintų perspektyvos ilgį ir pagerintų parko vaizdo suvokimą.

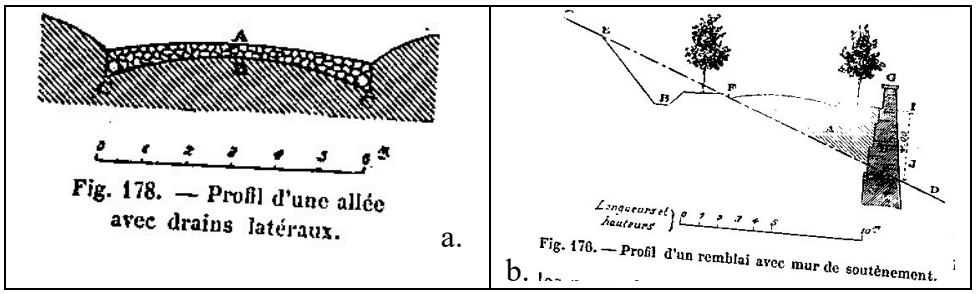

30 pav. *Parc de la Brunetterie d'Orgeval* (Briuneteri d'Orževal parkas)[105], aut. E. Andrė.
Bet pats autorius kaip trūkumus nurodo parko erdvių suskaidymą dėl užsakovo nurodytų išsaugoti plano struktūros ir užstatymo elementų.

Paviršiaus ir terasų, takų nuolydžio formavimo principai, aptarti E. Andrė veikale[106], atsekami ir Lentvario dvaro parke. 31 pav. pateikiame dvi iškarpas, kuriose matome alėjos su

[105] Ten pat, p. 794-795, fig. 452.
[106] Ten pat, p. 398-400; 406-436.

šoniniu drenažu (a.) profilį ir pylimo su atramine sienute profilį (b.), – tokie sprendimai buvo aktualūs Lentvario dvaro parke.

31 pav. Žemės paviršiaus formavimo sprendiniai, reikalingi buvo ir Lentvario dvaro parke.

Parko vandenys, **vandens telkiniai** – labai svarbus sandas, be kurio XIX a. pabaigos parkų menas, „Žemės rojaus“ įvaizdis nesuvokiamas. Savo veikale E. Andrė detaliai aptaria kompozicinius vandens telkinių formavimo ir puošybos principus[107], natūralių krantų išsaugojimą ir jų akcentavimą akmenimis.

Pasidžiaugiama kaip pasisekusiu sprendiniu – upeliuku su akmens slenksčiais ir mažomis kaskadomis Vincennes parke[108] (12 pav.); aptariamas praėjimų per vandens tėkmes – **brastų** (*passages à gué*)[109] įrengimas. Tai Andrė noriai ir kūrybingai taikomi parkų vandenų – vandens tėkmių ir „miegančių vandenų“ meninės raiškos elementai. Kaskadų gausa ir vandens tėkmių bei tvenkinių krantų įrėminimo akmenimis arba uolų imitacija (*rocailles*) Lentvario parke išties gausu, ir tai yra vienas jo žavesio ir išskirtinumo bruožų (32 pav.). Keliose vietose randame ir brastų – perėjimui išdėstytų akmenų upeliuose, netgi akmenyne prie nuo Galvės ežero atitekančio (ir krintančio) kanalo žiočių (33 pav.).

32 pav. (kairėje). Didžiosios Lentvario tvenkinių kaskados vaizdas 2007 m. gegužės pradžioje.

33 pav. (viršuje). Atitekančio upelio/kanalo žiotys: akmenų sąvarta teikia krioklio įspūdį (vaizdą ir garsą) ir brastos žaismę. Dvaro svečiai mėgo šią vietą, – yra senų, XX a. pr., šios vietos nuotraukų .

[107] Ten pat, p. 437 ir toliau
[108] Ten pat, p. 442.
[109] Ten pat, p. 450.

Dar vienas labai ryškus meninės raiškos bruožas ir išskirtinė Lentvario parko ypatybė yra **uolynai** (rochers)[110], tiksliau sakant, jų gausa ir įvairovė, eksponuojama ir prie vandens, ir sausame šlaite (link pavėsinės kalvos), ir palei pagrindinį taką-įvažiavimą link ūkinio kiemo. Darbas Paryžiaus Buttes-Chaumont parko kūrėjų grupėje E. Andrė paliko neišdildomą įspūdį, jis, matyt, puikiai jautė, kokias emocijas ir įspūdį lankytojams kelia uolų ar jų imitacijų didybė – tikrasis *pittoresque*. Vilnijos laukų ir moreninių kalvynų šlaitų akmenys puikiai tiko ir buvo gausiai naudojami bei eksponuojami Lentvario dvaro parke. Parko vakarinis šlaitas į ežero pusę palei parterio briauną sėte nusėtas įvairiausio didžio akmenimis, gerai matomais tik ankstyvą pavasarį ar vėlų rudenį (34 pav., a; b) ir senose nuotraukose.

Vingrūs **akmeniniai laipteliai** irgi kuria uolynų įspūdį, ***pittoresque*** (35 pav., a; b). Kartais jie komponuojami su akmeninių/betoninių kelmų imitacijomis teikė ir teikia atradimo džiaugsmą ir reminiscencijas parko lankytojams (36 pav., a ir b), akcentuoja apžvalgos taškus.

a. b.

34 pav. Ežero pusėn atgręžtas šlaitas (a ir b) palei parterį yra banguotas ir „nusėtas“ akmenimis, natūralias rieduliais. Fotografuota 2008-03-08. Žr. taip pat apybraižos 4.2 skirsnį

a. b.

35 pav. Akmeninių laiptelių gausa Lentvario dvaro parkas išsiskiria iš kitų E. ir R. Andrė projektuotų parkų Lietuvoje. Laipteliai paryškina reljefą, teikia ***pittoresque*** įspūdį ir žaismę. Nuotraukose: a) laiptai į svečių namą; b) laiptai nuo vartų prie ūkinio sektoriaus į parterį.

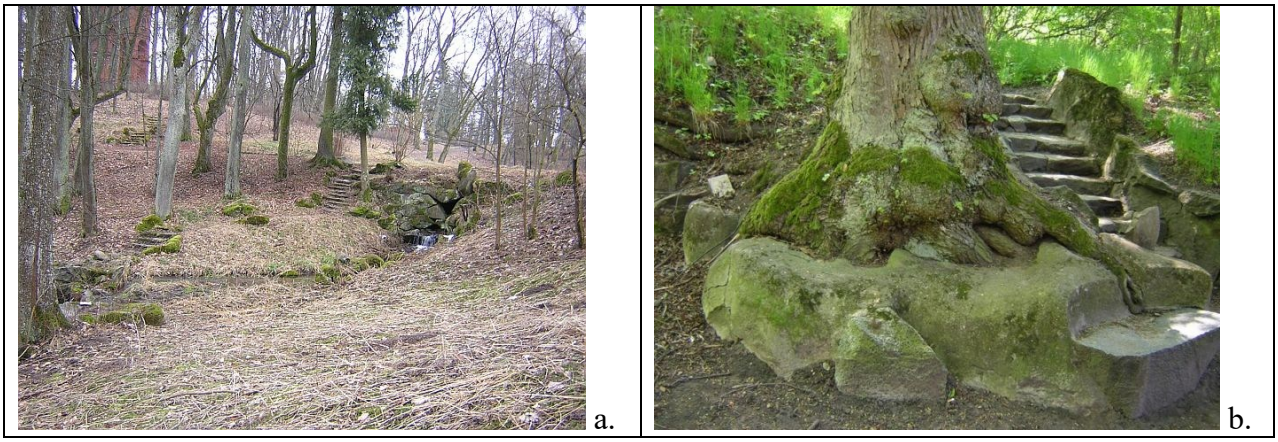
[110] Ten pat, p. 486–520.

Medžio **kelmų, šaknų, šakų imitacijos** iš betono, taip sėkmingai taikytos to meto Prancūzijos (ne tik Paryžiaus) parkuose, plačiai eksponuojamos ir Lentvario parke (36 pav.). Šį skiriamąjį E. Andrė projektuotų parkų Lietuvoje bruožą randame ir kituose – Trakų Vokės, Palangos, Užutrakio parkuose.

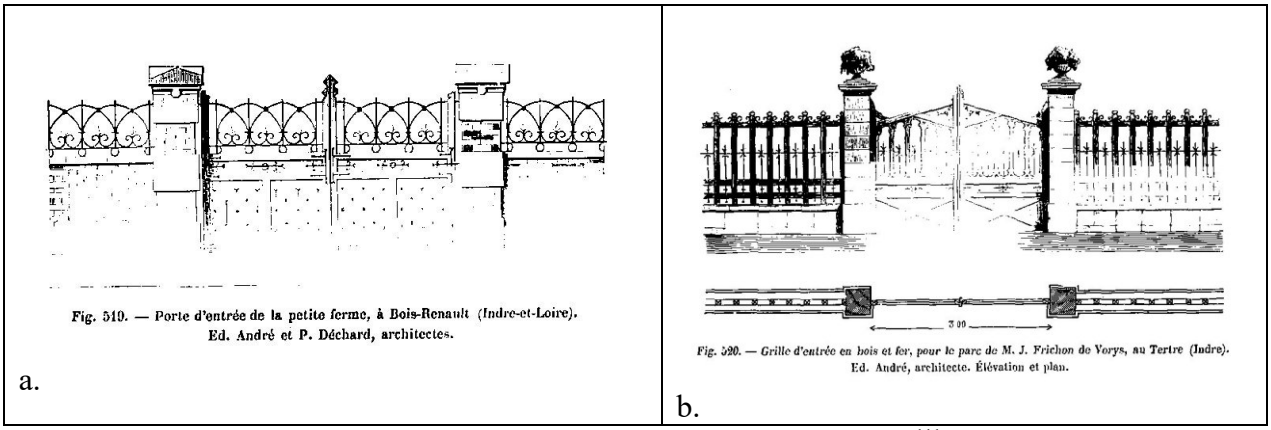
a. b.

36 pav. ***Pittoresque*** detalės – betoniniai kelmai vienas ryškiausių E. ir R. Andrė projektuotų parkų Lietuvoje bruožų. Nuotraukose: a) akmeninis suolas su kelmo imitacija prie tako link altanos/pavėsinės; b) betoninio kelmo su šaknimis imitacija prie svečių namo laiptelių viršuje.

a. b.

37 pav. Uolų ir akmens pynių gausa Lentvario parke kuria kalnų parko įspūdį. Viena parko dalis tiek amžininkų, tiek mūsų projekte netgi vadinama „Šveicarija“. Nuotraukose: a) upelio tėkmės kaskada palydima akmeninių laiptelių su bordiūru pyne; b) didžialapės liepos ir dirbtinės uolos harmonija prie ūkinio sektoriaus vartų.

a. b.

38 pav. Parkų **tvorų ir vartų pavyzdžiai** iš E. Andrė veikalo „Sodų menas“[111]. Projektų autorius E. Andrė: a)Bois-Renault parke; b) tvora ir vartai iš medžio ir metalo Tertre parke (Indre).

[111] Ten pat, p. 865-866; tai paskutinės didelės knygos iliustracijos (519 ir 520).

Pittoresque išraiškai parkuose labai svarbios, pačios svarbiausios yra **želdinių kompozicijos**. Joms parkų kūrėjas ir botanikas praktikas, koks buvo E. Andrė, visada skyrė daugiausia dėmesio ir meilės. Tačiau šioje studijos dalyje želdinių analizės nepateiksime, – tai daroma atskiroje tyrimų dalyje Ten pat apžvelgsime ir E. Andrė veikalo postulatus želdinių ir parko dendrologijos tema[112].

Statiniai, utilitariniai ir puošybos elementai parkuose (E. Andrė vadino juos *Constructions et accessoires d'utilité et d'ornament*; tarybinėje architektūros teorijoje ir praktikoje jie vadinti ***mažaisiais architektūros objektais***) aptariami parko kūrėjo veikale[113] ir galėtų būti nagrinėjami rengiant tokių elementų/statinių projektus. Autorius visada akcentavo parko vietovės architektūros tradicijas, ypač jeigu kalbama apie kaimiškojo stiliaus (*rustique*) elementus, kurie turi žavesio ir teikia tapybišką įspūdį, susiliedami su bendra vietos tradicija arba ją kontrastuodami.

Paukščių nameliai, kioskai/paviljonai, baliustrados, tilteliai, statulos, vazos, suolai gali ir turi būti, anot parko autoriaus, parko įspūdį pabrėžiantis elementas. **Tvoros, vartai ir varteliai**, kurie, atrodo, bus aktualūs rengiant parko regeneravimo koncepciją, anot parko autoriaus, turi atitikti parko dvasią ir paskirtį (38 pav. a ir b). Medžiagos ir konstrukcija (ažūras, lengvumas) čia turi didelę reikšmę. Čia dar kartą verta prisiminti, kad Lentvario parkas nėra, nebuvo kuriamas kaip intravertas.

4.2. Palyginamoji foto analizė

Istoriko, istorinių tyrimų autoriaus Dainiaus Labeckio surasta ir pateikta ikonografinė medžiaga[114] sudarė prielaidas pateikti Lentvario dvaro parko foto analizę, palyginant pačios XX a. pradžios ir XXI a. pradžios (100 metų!) dvaro sodybos ir parko elementus. Tai unikali galimybė matyti ir įsitikinti, kiek daug išlikę autentikos Lentvario dvaro parke ir po beveik 130 metų. Tokios palyginamosios ikonografinių vaizdų analizės anksčiau nebuvo daryta.

Naudojimo patogumo dėlei šios analizės nuotraukos ir komentarai pateikiami prieduose, kur pateikiamos ir kitos iliustracijos, kartografinė ir foto fiksacijų medžiaga. Palyginamosios foto analizės nuotraukos numeruojamos atskirai ir pateikiamos po dvi puslapyje, sugretinant senąją XX a. pr. nuotrauką (žymima indeksu „S“) ir naująją dabartinio vaizdo (2008 m. kovo-balandžio mėn.) nuotrauką (žymima indeksu „D“). Turime **7** (septynis) identifikuotus ir dvaro sodybos parko autentiškumo išsaugojimui aktualius vaizdus.

Bendrąjį Lentvario parko vaizdo pokytį jaučiame jauno, puoselėjamo parko ir suaugusio, netgi sulaukėjusio parko vaizdo skirtume. Keletas smulkių, bet esminių detalių gali būti palyginama (39 ir 40 pav.; S ir D).

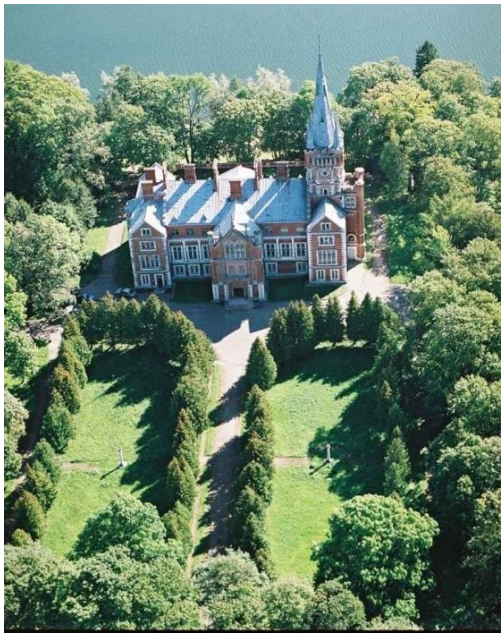
[112] Ten pat, p. 521–751.

[113] Ten pat, p. 836–866.

[114] Labeckis D. Lentvario dvaro rūmų, bokšto ir parko parterinės dalies istorinės ir ikonografinės medžiagos apžvalga ir restauravimo modelis, 2008 (mašinraštis, CD).

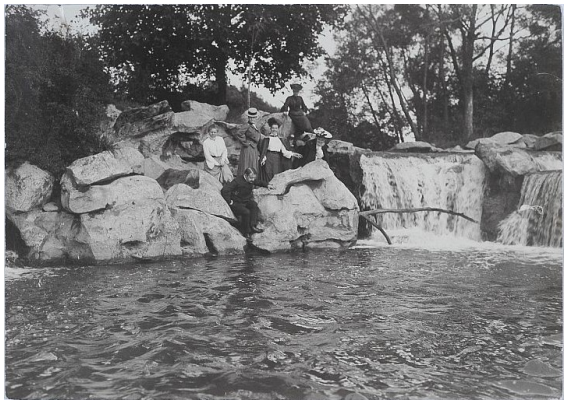

S.

D.

39 pav. Lentvario dvaro parko parterio vaizdas:
S) XX a. pradžios (po 1904 m.) atvirukas[115];
D) parterio nuotrauka iš oro, apie 2002 m.

S.

D.

40 pav. Lentvario ežeran įtekančio upelio/kanalo žiočių kaskada-uolynas. S) 1904 m. nuotrauka[116];
D) 2008-03-08 nuotrauka, kaskada-uolynas prarado savo pirmykštę galią.

4.3. Parko elementų apmatavimo duomenys

Visus kompozicinius parko elementus galima suskirstyti į dvi grupes – architektūrinius, kurie turi aiškias geometrines formas (laiptai, atraminės sienutės, pjedestalai ir kt.) ir gamtiškus, kurie kuriami mėgdžiojant natūralias formas (grotos, uolos, akmenų pakopos, kaskados, šakų bei šaknų imitacijos ir kt.)

Architektūrinių parko elementų apmatavimai buvo daromi norint užfiksuoti archeologinių tyrimų metu atidengtas konstrukcijų dalis ir sukaupti medžiagą palyginimui, atrenkant autentiškus ir perdarytus elementus. Nebuvo siekiama apmatuoti visus parke esančius elementus, nes jie nebus ardomi. Apmatavimų duomenys bus panaudoti rengiant techninį projektą, atkuriant išnykusias autentiškas detales bei ieškant atitinkamų analogiškų elementų pritaikymo. Detalių ir elementų apmatavimų schemos pateikiamos studijos 5 priede.

Gamtiškų elementų, ypač uolų ir grotų probleminės vietos pažymimos plane ir užfiksuotos nuotraukose (žr. 6 ir 7 priedus). Tokių elementų tvarkymas pareikalaus įgudusių specialistų darbo natūroje ir pastovios autorinės priežiūros.

Keletą elementų aptarkime atskirai. Pirmiausia – **parterio aplinka ir įrengimas**. Istorinėse nuotraukose yra gerai matoma parterio įgilinimo konstrukcija – visu perimetru juosiančios atraminės sienutės. Parterio įgilinimas visų pirma tarnavo gėlyno piešinio apžvalgai

[115] Labeckis D. Lentvario ... ikonografinės medžiagos apžvalga, 2008
[116] Labeckis D., ten pat.

vaikštant aukščiau išsidėsčiusiais takais, o, be to, optiškai plėtė erdvę ir dar labiau pabrėžė rūmų išraiškingumą

Nuotraukose matomos parterį įrėminančios, klinkerio plytų tekstūros sienutės su jas dengiančiu baltu, matomai, betoniniu kontūru. Šis medžiagų derinys puikiai atliepė rūmų architektūrai, kas yra laikoma labai svarbiu dalyku E. Andrė kūryboje. Archeologiniai tyrimai[117] (šurfai Nr. 14–17)[118] patvirtino, kad atraminės sienutės sumūrytos iš raudonų klinkerio plytų (26 x 13 x 6.5cm). Jų rasta maždaug pusės metro gylyje po žeme, kuri kadaise buvo supilta nuardžius buvusias sienutes. Dabartiniu metu parterio įgilinimą formuoja nedidelis velėnuotas šlaitukas, kurio atitinkamą išraišką galima sutikti panašaus laikotarpio parteriuose.

Archeologiniai tyrimai buvo padaryti ir prie laiptelių į parterio vidų. Pasitvirtino abejonės dėl šių pakopų autentiškumo. Pasirodo, autentiški laipteliai buvo užbetonuoti ant viršaus, pakeliant paviršių maždaug per 20 cm (41 pav., S ir D). Perdaryti laiptų pakraščiai. Restauruojant būtina atsargiai nuimti viršum užlietą betoną. Tikėtina, kad apačioje rasime neblogai išlikusias autentiškas pakopas. Pagal istorines nuotraukas jų turi būti keturios (31 cm pločio ir 15 cm aukščio) ir penkta – apatinė – lygi su žemutiniu parterio takeliu.

S. D.

41 pav. Parterio įrengimo sprendiniai: S) autentiškas laiptelių ir sienutės vaizdas, 1904; D) 2008.

Parterio centruose stovinčių **kolonų** bazės ir apatinė dalis yra autentiškos (šurfas Nr. 3)[119]. Šiuo metu jų bazės yra užpiltos apie 20-40 cm. Tikrasis bazės aukštis siekia 42 cm. Archeologiniai tyrimai parodė, kad kolonos pamatas yra iš lauko riedulių, apie 50 cm gylio su 20 cm sutankinto smėlio pagrindu. Kolonų išvaizda buvo keičiama (42 pav.).

S. D.

(dar be vazos 1904 m.) po 1904 m. 2008 m.

42 pav. Lentvario dvaro parko parterio kolonų išraiškos kaita: 1904 ir 2008 m.

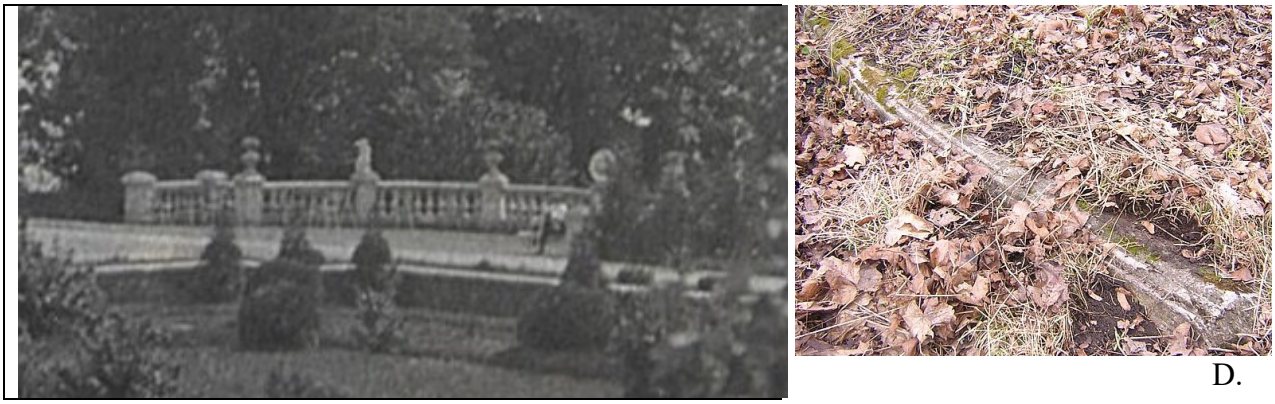
[117] Sarcevičius S. Archeologinių žvalgomųjų tyrimų Vilniaus apskr., Trakų r. sav. Lentvario dvaro teritorijoje ataskaita, 2008, 33 p. ir brėžiniai

[118] Ten pat, p. 25, brėž. Nr. 2; nuotraukos 79–87.

[119] Ten pat, p. 11, brėž. Nr. 2 ir 6; nuotraukos 23–26.

Senose nuotraukose matomas kolonas puošia prašmatnus dorėninis kapitelis. Truputį vėlesnėje nuotraukoje (po 1904 m.) matome virš kapitelio įtvirtintas elegantiškas romėniškos stilistikos vazas. Dabartiniu metu turime pakeistą kolonos viršutinę dalį, kas skatintų atidžiau ištirti ir pačią koloną. Restauravus parterį, vertėtų bandyti atkurti kolonų stilingą užbaigimą.

Apžvalgos terasos. Centrinės parko dalies kompozicijoje neatsiejamos yra terasos – apžvalgos taškai (regyklos), centrinę dalį vizualiai susiejančios su šalia plytinčiu Lentvario ežeru. E. Andrė plane pietvakarinėje pusėje jų yra net trys. Dvi iš jų vaizduojamos kaip pusės apskritimo baliustrados, užbaigiančios lygiagrečiai rūmų fasadui išsidėsčiusius takus. Baliustrada arčiau rūmų yra aiškiai matoma istorinėse/senose nuotraukose, tačiau nėra išlikusi iki mūsų dienų (43 pav.). Archeologiniai tyrimai (šurfas Nr. 4)[120] atidengė nedidelę buvusios baliustrados bazės dalį. Tikėtina, kad nuėmus perteklinį asfalto ir žemės sluoksnį, rasime užpiltą baliustrados bazės perimetrą. Netoli šios vietos šlaite 2008 m. kovo mėn. radome baliustrados karnizo (porankio) segmentą (43 pav., D), pagal kurį būtų galima nesunkiai atkurti karnizo profilį. Karnizo apatinėje dalyje esantis akučių (baliustrų įtvirtinimo vietų) skaičius sutampa su matomu istorinėse nuotraukose. Panašu, kad baliustrada turėjo devynias kolonas ant jų lenktojoje dalyje buvo išdėstytos trys antikinio stiliaus vazos ir dvi skulptūros. Tarp kolonų nuotraukose matoma buvus po devynis baliustrus. Tikėtina, kad terasa atskirų grindų neturėjo, ji buvo tiesiog tako tęsinyje. Už baliustrados dabar yra atsitiktinai suverstas šlaitas, bei besimėtančios seno mūrijimo nuolaužos signalizuoja buvus didesnę atraminę sieną. Nuotraukose, nors ir sunkiai, bet galima įžiūrėti iš šlaito išsikišusią terasos konstrukciją (43 pav.). Toks apžvalginės terasos formavimas yra būdingas ir kituose E. Andrė parkuose. Tačiau tikslesnį vaizdą susidarysime, atidengus visą buvusios terasos plotą.

D.

43 pav. Neišlikusios Lentvario dvaro parko baliustrados vaizdai: S) senos nuotraukos[121] po 1904 m. detalė; D) 2008 m. kovo radinys – baliustrados karnizas nustumtas ir užpiltas žemėmis šlaite.

Antroji analogiška, kiek mažesnė terasa, pavaizduota parterio plane (24 pav.), užbaigia skersinį toliau nuo rūmų esančios parterio dalies taką. Tačiau apie jos realizavimą neturime jokių duomenų. Turimose istorinėse nuotraukose tos vietos nesimato, o archeologiniai zondai nenustatė jos buvimo. Tačiau, manytume, kad verta siekti jos atkūrimo arba realizavimo, kaip buvo numatyta E. Andrė projekte. Juolab, kad toj vietoj yra terasą primenantis reljefas. Gal būt, papildomi kasinėjimai patvirtins šią terasą buvus. Ši terasa turėtų būti panaši į prieš tai aptartąją, tačiau kuklesnės puošybos. Abiems terasoms realizuoti reikalingas techninis projektas.

Pietvakarinis nusileidimas link ežero. Skersinę parterio ašį pietvakarinėje pusėje užbaigia laiptai, nusileidžiantys link neįrėmintos tarpinės apžvalgos aikštelės, nuo kurios šakojasi į skirtingas puses du laiptuoti nusileidimai (24 pav.). Iki mūsų dienų yra išlikusi šio nusileidimo struktūra. Laiptai nuo viršutinės parterio dalys yra visiškai autentiški. Jų plotis yra 3 metrai 10 centimetrų, juos sudaro 11 pakopų (pakopos aukštis 15 cm, plotis 31 cm). Laiptų

[120] Ten pat, p. 12-14, brėž. Nr. 2 ir 7; nuotraukos 27-31.
[121] Lenkijos Biblioteka Narodowa (BN), dzial rękopisow, Akc. 10114, t. 12, s. 65.

kraštai įrėminti 31 cm pločio pakraštinėmis juostomis. Laiptų būklė pakankamai gera, nors yra nemažai ištrupėjimų ir įskylimų. Po ištrupėjimais yra matoma laiptų konstrukcija – pakopos buvo formuojamos iš akmenų ir rišamosios medžiagos, o vėliau užtepamos nestoru betono sluoksniu.

Tarpinė apžvalgos aikštelė planuota su apskritimo formos gėlynu ir skulptūrine vaza centre. Iš jos atsiverdavo vaizdas į ežerą ir galima buvo nusileisti pageidaujama kryptimi. Pietvakarinis šlaitas buvo įrengtas kaip alpinariumas, ką liudija išlikęs akmenų dėstymas (34 pav. a ir b; 44 pav. D), būdingas šiam žanrui. Be to, alpinariumui buvo dėkingas šlaito apšvietimas, šlaitas buvo gerai matomas iš ežero pusės.

Šios aikštelės kairėje pusėje yra išlikęs kalnų tipo vingiuojantis akmens laiptų nusileidimas link ežero. Kai kurios pakopos yra užneštos žemių, gal kai kurių trūksta. Tačiau nusileidimas yra visiškai autentiškas ir atitinka likusios parko dalies stilių. Šio tako atkūrimui reikėtų atidžių valymo darbų su autorine priežiūra, nuimant perteklinį žemės sluoksnį ir suformuojant gruntinio tako skersinį ir išilginį profilius.

Kiek kitokia situacija yra su nusileidimu dešinėje pusėje. Nėra išlikę jokių pakopų, bet yra matomos smulkios raudonų plytų nuolaužos, susimaišiusios su augaliniu dirvožemiu. Nors E. Andrė plane šie du nusileidimai pavaizduoti identiški, tačiau natūroje jie buvo realizuoti skirtingai. Vienoje iš istorinių nuotraukų (44 pav. S) galima įžiūrėti dešinįjį nusileidimą, kur matomos baltos, greičiausiai betoninės, pakopos, sugrupuotos po tris, o palei laiptus galima įžiūrėti ir dekoratyvinę vazą. Tvarkant šlaitą, reikėtų mėginti ieškoti šių laiptų liekanų, kurios galėtų tiksliau apibūdinti jų architektūrinę išraišką. Jeigu nepavyktų nieko reikšmingo surasti, laiptus tektų projektuoti, vadovaujantis turima fotografija, atsižvelgiant į esamą reljefą bei medžius ir krūmus. Laiptus galima būtų įrenginėti tik parengus techninį projektą.

S.

D.

44 pav. Pietvakarinio parko šlaito vaizdai: S) dešinysis nusileidimas link ežero 1904 m.; D) dabartinis vaizdas 2008 m. kovo mėn.

Pietrytinė terasa su baliustrada. Už rūmų, pietrytinėje jų pusėje plytėjo erdvė, pagal amžininkų prisiminimus, skirta teniso žaidimams. Ši erdvė tęsėsi iki šlaito į ežero pusę ir buvo užbaigta ažūrine baliustrada ir dvejais plačiais laiptų maršais iš abiejų pusių. E. Andrė plane (24 pav. ir 2 priedas) ši teritorija pavaizduota panašiai, tik skiriasi laiptų dėstymo sumanymas. Iki mūsų dienų yra išlikęs šios pietrytinės terasos kontūras su pakeista baliustrada. Nagrinėjant esamą situaciją, nustatyti keli autentiški baliustrados bazinės dalies segmentai (žr. schemą studijos 5 priede).

Archeologiniai tyrimai (šurfai Nr. 11-13)[122] patvirtino istorinėse nuotraukose matomą šlaito tvirtinimo konstrukciją (45 pav.). Panašu, kad atraminė siena buvo sumūryta iš akmenų ir jos aukštis galėjo siekti apie 1,6 m. Dabartiniu metu ši siena yra užpilta gruntu ir apaugusi savaiminiais medžiais. Esamą konstrukciją reikėtų labiau atidengti ir geriau ištirti. Po išsamesnio tyrimo galima bus spręsti dėl konstrukcijų išsaugojimo ar atkūrimo galimybių.

[122] Sarcevičius S. Archeologinių žvalgomųjų tyrimų /.../ ataskaita, 2008, p. 25, brėž. Nr. 2; nuotraukos 70-78.

Akivaizdu, kad dabartinį šlaitą reikės pertvarkyti, nevertingus savaiminius medžius šalinti, nes būtina atverti vizualinius ryšius tarp viršutinės terasos ir rūmų su ežeru ir apylinkėmis.

Abeji laiptai nuo pietrytinės terasos, panašu, kad yra autentiški. Jie yra 4 m pločio ir turi po 15 pakopų. Beveik visos pakopos yra granitinės arba padengtos granitine plokšte. Dvi viršutinės pietinių laiptų pakopos yra betoninės. Kodėl jos skiriasi nuo kitų, šiuo momentu atsakymo neturime (46 pav.). Takai nuo laiptų link ežero stipriai deformuoti, tačiau juos nesunku atkurti, nes yra išlikę medžiai ir akmenų kompozicijos, kurie teikia informacijos apie buvusių takų vietas.

45 pav. Senieji Lentvario dvaro rūmų baliustrados vaizdai apie 1904 m. (ikonografijos detalės)

46 pav. 2008 m. baliustrados ir laiptų vaizdas – autentika apdarkyta, supilti šlaitai.

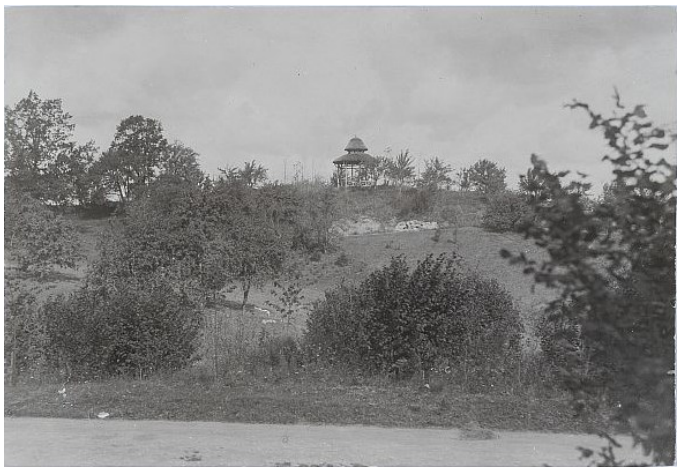
5. APIBENDRINIMAS IR LENTVARIO DVARO PARKO STRUKTŪROS ĮVERTINIMAS

5.1. Parko ribos, zonos ir optimalios struktūros vystymas

Lentvario dvaro sodyboje įvairios paskirties pastatai, parkas ir jo meniniai elementai, ežeras ir apyežeris yra neskaidytina visuma ir struktūra, susieta fiziniais, funkciniais ir vizualiniais ryšiais, sukurta XIX a. pabaigoje – XX a. pradžioje, išsaugojusi stiprius meninės (architektūros, kraštovaizdžio architektūros) ir kultūrinės vertės bruožus. Ši dvaro **sodybos struktūrinė vienovė** ir ansamblio išbaigtumas yra vienas svarbiausių kultūros vertybės ribų ir apsaugos reglamentų nustatymo kriterijų (žr. 2 pav.). Mūsų tyrimas ir analizė aprėpia centrinę Lentvario dvaro sodybos dalį ir parką; ši teritorija skirstytina į reprezentacinę, ūkinę, rekreacijos (poilsio industrijos) ir gamybinę dalis.

Reprezentacinė dalis – tai artimiausia rūmų aplinka, arba rūmai su parteriu ir baliustradomis. Ūkinė dalis – į šiaurės vakarus nuo parterio esantis ūkinės paskirties pastatų kompleksas, suformuojantis funkcionalų ūkinį kiemą. Gamybinė dalis – tai šiuo metu išplėtota buvusio vinių fabriko teritorija, išsaugojusi gamybinio pastato fasadą ir tūrį, ir artimiausią aplinką. Visas šias dalis gražiai jungia ir apgaubia rekreacinė dalis - parko teritorija. Visam ansambliui žavesio ir įspūdžio teikia betarpiškas sąlytis su ežeru ir kitais vandens telkiniais (tvenkiniais ir tėkmėmis).

1873 m. dvaro sodybos planas (6 pav.) ir jo vėlesnės modifikacijos (18 pav.) bei 1940 m. matininko sudarytas Lentvario dvaro žemių planas (19 pav.) yra bene akivaizdžiausi istoriniai argumentai, kuriais būtų galima ir reikėtų grįsti Lentvario dvaro sodybos kaip saugomos kultūros vertybės-paminklo, o tuo pačiu ir **parko ribas**. To meto planuose šalia parko šiaurinėje pusėje buvusi sodo teritorija, pačioje XIX a. pabaigoje perplanuojant ir plečiant parką pagal E. ir R. Andrė projektą tapo parku, naująja parko dalimi, „Šveicarija“. Šios parko dalies 1904 m nuotrauka (47 pav.)[123] liudija parko plėtimą ir želdinių sodinimą sode.

47 pav. Altana parke, šalia teniso kortų, prie dirbtinio kalno parko dalyje, vadinamoje „Šveicarija“, 1904.

1873 m. ir kiek vėlesniuose Lentvario dvaro sodybos planuose matome aiškų **kelių tinklą** ir kelią, apjuosiantį parką (tuomet sodą) iš šiaurės pusės nuo arklidžių link upelio ir kertantį tą upelį, ištekantį iš parko. 1940 m. plane apjuosiantysis kelias eina dar šiauriau už naujojo sodo, bet upelį kerta toje pačioje (senojoje) vietoje. Lentvario dvaro žemių geometriniame plane (18 pav.) matome vidinį parko kelią/taką, vidine parko puse palei tvenkinį susiejantį ūkinį kiemą su teritorija prie reprezentacinių vartų. Puslankiu vedamą kelią maždaug dabartinės gamybinės dalies tvoros vietoje matome 1940 m. plane (19 pav.), – tas kelias buvo ir realizavus E. ir R. Andrė parko projektą, jis yra parko struktūros autentiškas sandas.

[123] BN, rps., akc. 10114/3, s.30 (54)// D. Labeckio istorinių tyrimų apžvalgoje, 2008.

Akivaizdu, kad urbanistine (gyvenviečių planavimo) ir kraštovaizdžio architektūros vertybe ir paveldu tenka laikyti kuo ilgesnę privažiavimo nuo Lentvario geležinkelio stoties alėjos dalį. Vizualinių ryšių ir istorine žemėnaudos paveldo prasme, taip pat bendrosios parko istorijos ir meninės raiškos prasme aktualu yra išsaugoti aiškiai specialiai sodintą želdyno guotą priešingame negu dvaro rūmai ežero krante, banguoto paviršiaus rage (48 pav.). 1940 m. plane (19 pav.) šis želdynas apskaitomas ir žymimas parku. Jo maumedžių siluetai gražiai komponuojasi, susišaukia su rūmų bokšto smaile.

Parko ribos. 1940 m. plane mes matome grubiai parceliuojamą/keičiamą dvaro sodybos ir parko ribą, fabriko (kaip rašoma, pramonės reikmėms) teritorijai priskiriant ir parko linkį, kuris jau 1873 m. plane apskaitomas ir žymimas parku. Vėliau, jau sovietiniais laikais, gamybinės teritorijos riba dar buvo pakoreguota ir akcentuota minėta tvora (49 ir 50 pav.); dabar turime tokią situaciją, kad **gamybinei daliai priskirta labai vaizdinga ir išties reikšminga parko vientisumo ir meninės raiškos prasme teritorijos dalis su želdiniais ir tvenkiniu** bei vandens nuleidimo įtaisu-šachta. Dvaro sodybos ir parko kompozicinio vientisumo išsaugojimo požiūriu būtina atstatyti dar XIX a. antroje pusėje buvusią rytinę parko ribą ir likviduoti nevykusiai sumanytą atskirtį.

48 pav. Vaizdas nuo pietinio ežero kranto. Pakrantės ragai dar iki E. Andrė projekto Lentvario dvaro planuose žymima kaip želdinių teritorija. Parku ši teritorija žymima ir 1940 m. plane.

49 pav. Senojo vinių fabriko korpusas už tvenkinio ir parko želdinių kol kas neprieinamas lankymui, yra atsietas nuo dvaro sodybos struktūros ir net „pasigrobęs“ dalį parko teritorijos.

Didžiųjų parko vandenų sąranga – ežero krantas, įlankos, atskirtasis tvenkinys tarp parko kelio, vedančio prie rūmų, ir fabriko senojo pastato (49 pav.) yra pakankamai stabili ir ilgaamžė;

tik hidrotechninio įtaiso/kanalo ir hidroenergijos ištekliaus nuvedimo vaga gamybinėje dalyje yra pakeista (pasukta ir paslėpta atkarpa po žemių užpilu). O nelemtoji betoninė tvora (50 pav.) atkerta reikšmingą parko teritorijos dalį.

50 pav. Betoninė gamybinės teritorijos tvora turi būti nukelta, o parko želdiniai ir tvenkinys funkciniais ryšiais susiejami su likusia parko dalimi. Reikėtų atkurti buvusią vandens vagą.

Parko ribos ir aplinkkeliai yra spręstina problema įvairiais teritorijų planavimo dokumentais – visų pirma Bendrajame plane ir kituose planavimo dokumentuose. Atraminiame plane (skirsnis 5.2) parodome parko ribas ir siūlomus sprendinius.

Parko zonos. Lentvario dvaro parkas turi suformuotas ir susiklosčiusias skirtingos meninės raiškos ir naudojimo struktūrines dalis. Išskirtinos tokios Lentvario dvaro parko zonos:

a) **centrinė reprezentacinė parko zona**, esanti artimiausioje rūmų aplinkoje – parteris ir pietinis-pietvakarinis šlaitai - ribojama asfaltuoto privažiavimo kelio;
b) ūkinį kiemą dengianti arba **ūkinio kiemo parko zona (**joje turime išraiškingų laiptų ir želdinių kompozicijų);
c) parko dalis, vadinta **„Rivjera“** arba vandens/ežero pramogų zona su rekreacinės paskirties vandens pakrantės želdiniais ir įranga;
d) vaizdingoji parko zona, vadinta **„Šveicarija“**, išraiškingo banguoto, raižyto slėniukais reljefo zona su parko vidinės dalies vandens sistema ir dirbtiniais uolynais. Bokšto kalva, pavėsinės/altanos kalva ir takelių sistema sukuria šios parko zonos „šveicariškas“ scenas ir scenografiją.

Centrinė reprezentacinė parko zona. Jos įrengimas, raida ir raiška priklausė nuo rūmų statybos, plėtros ir naudojimo užmojų, t.y. nuo dvaro sodybos reprezentatyvumo ir planavimo. Teritorija prie rūmų bei artimiausi šlaitai link ežero ir ūkinio sektoriaus buvo svarbūs dvaro rezidencijos kūrimo procese. Jos svarba kaip dvaro sodybos kompozicinio centro buvo didelė nuo XIX a. vidurio ir, žinoma, nemažta ir šiuo metu.

Nuo XIX a. antrosios pusės yra žinomas priešais Lentvario rūmus buvęs parteris. Senuose planuose jis vaizduojamas kaip iš visų pusių apvažiuojama ovali klomba. E. Andrė šią parko dalį pakeitė iš esmės, pasiūlydamas ir įrengdamas čia griežtą, simetrišką keturkampio plano dviejų segmentų parterį su centriniu ir dviem šoniniais išilginiais apėjimo takais bei skersine ašimi, akcentuota kolonomis, takeliu ir laipteliais. Išlikęs šios parko zonos originalus planas (žr. 4, 24 pav., 1 priedo nuotraukas) leidžia mums labai tiksliai įvertinti autentikos laipsnį ir apsispręsti dėl šios parko dalies atkūrimo ir vystymo.

E. Andrė plane matoma centrinės dvaro dalies kompozicija buvo gana preciziškai realizuota. Akivaizdu, kad kai kurie pakeitimai buvo daromi vykdant parko įrengimo darbus. Realizuojant projektą, matyt, buvo interpretuojama atsižvelgiant į esamą reljefą ir statinius. Nebuvo tiksliai įgyvendinta teniso aikštelė bei kai kurie nusileidimai šlaituose.

Pagrindiniai kompozicijos pricipai ir elementai – stačiakampio formos, dviejų dalių parteris, ryški centrinė ašis, orientuota į rūmų centrinį įėjimą, skersinė kompozicinė ašis, siejanti svarbius teritorijos elementus – parką (rūmų dešinėje pusėje) ir ežerą (rūmų kairėje pusėje), buvo realizuoti ir išlikę iki dabar. Istorinėse nuotraukose matome realizuotą parterio sumanymą, kuris bendrais bruožais išliko iki mūsų dienų (39 pav.; 51 pav.).

Esminę parterio meninę-architektūrinę funkciją – harmoniją su pastatu, plokštumos (parteris) ir vertikalės (rūmai) santykį, ryšį su šalia plytinčiu ežeru – gožia peraugusios tujos. Pasodintų tujų funkcija buvo akcentuoti parterio pakraščius, jos turėjo būti arba karpomos arba atnaujinamos. Taigi pirmiausia reikėtų mąstyti apie parterio erdvės išlaisvinimą, pašalinant peraugusias tujas (*plačiau dendrologinės dalies išvadose ir pasiūlymuose*), suformuojant parterio įgilintą plokštumą.

51 pav. Lentvario dvaro parko parterio erdvė šiuo metu yra gožiama tujų, kurios senojoje nuotraukoje (jau po 1904 m.)[124] tėra kūgio formos kupstai. Tačiau parterio planinė struktūra ir meninės vertės bruožai tebėra ryškūs.

Ūkinį kiemą dengianti parko zona yra reikšminga bendrai dvaro sodybos planinei ir erdvinei struktūrai, nes joje taikyti profesionalūs ir vienodi su likusia parko erdve puošybos ir įrangos elementai, pirmiausia akmeniniai laipteliai. Ši zona išsaugojo pagrindinius plano elementus ir želdinių grupes ar eiles, kurios dėl savaimingos raidos tapo raiškios ir vešlios, sodrinančios bendrą ūkinio kiemo vaizdą ir ūkinės dalies prieigas. Aišku, gyventojų sandėliukai ir tvarteliai darko kompozicinius sprendimus, yra grėsmingi vizualiai ir ekologiškai, ir turi būti pašalinti. Planinė-tūrinė dvaro sodybos laikotarpio (XIX a. pabaigos) pastatų kompozicija šioje zonoje yra išsaugota ir išlaikiusi architektūrinės vertės bruožus. Pastarąjį dešimtmetį (2007–2026 m. pradžios laikotarpiu) alinami ir ardomi dvaro ūkinio kiemo pastatai ir statiniai, žirgų maniežo vartai, kurie kompozicijos požiūriu ir funkciškai yra labai svarbus ūkinio kiemo elementas.

Šioje zonoje būtina saugoti XIX a. pab.–XX a. pradžioje suformuotą planinę, tūrinę ir erdvinę struktūrą, atkuriant žirgų maniežo erdvę, išsaugant pastatų tūrius ir fasadų autentiškas medžiagas bei spalvas. Plytų mūro raudonis su akmens cokolių gamtos spalvomis ir žaluma čia gali austi nuostabų ir gyventojo bei lankytojo akiai patrauklų vaizdą. Plytų stiliaus pastatai turėjo gražius priėjimo takus, laiptus ir laiptelius, kuriuos šioje dalyje reikės atkurti. Želdinių tvarkymo ir plėtotės darbai šioje dalyje bus minimalūs.

Rivjera vadinta parko zona yra už ūkinio kiemo ir ežero įlankos dvaro sodybos vakarinėje, tiksliau šiaurvakarinėje dalyje. Pagal XIX a. pab. planų duomenis šioje teritorijoje

[124] BN rps, akc. 10114/12, s. 65.

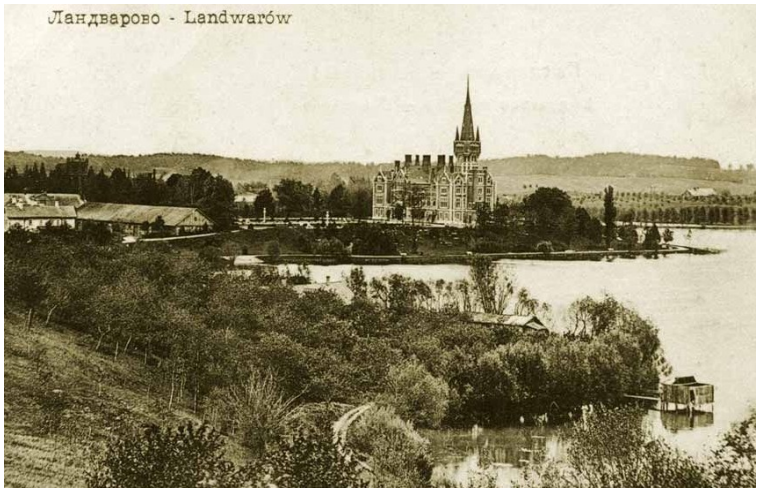
buvo dvaro sodai, matome čia buvus pastatų. Perplanavus dvaro sodybą, nuo XX a. pradžios ši zona buvo skirta dvaro sodybos gyventojų ir svečių bei lankytojų vandens ir kitokių pramogų organizavimui. 1940 m. plane matome šioje zonoje esant parką ir keletą pastatų, du kurių – svečių namas ir kavinės „Rivjera“ pastatas – yra išlikę iki mūsų dienų. Tačiau ši zona šiuo metu yra stipriai nualinta ir praradusi daug meninių bruožų bei akcentų.

„Rivjeros“ kavinės pastatas nyksta ir yra avarinės būklės. Buvusios prieplaukos, kuri matyti sename atviruke (46a pav.) jau senai nelikę. Kito atviruko (46b pav.) „Rivjeros“ pakrantės (kiek toliau į vakarus nuo prieplaukos) vaizdas (rūmai jau renovuoti, pakrantėje matome augant sodą, vandens telkinyje – maudyklės kabina) patvirtina nuoseklų šios zonos naudojimą vandens pramogoms.

a.

b.

52 pav. Senieji Lentvario dvaro vaizdų su jau renovuotais rūmais ir vandens pramogų vietomis atvirukai[125]: a) „Rivjeros“ prieplauka; b) vakariau prieplaukos – sodas ir maudynių vieta.

Svarbiausias kraštovaizdžio architektūros akcentas šioje zonoje, nors ir apyręs, bet yra išlikęs, tai Lentvario ežeran įtekančio upelio/kanalo **žiočių kaskada-uolynas**, matomas ir senose nuotraukose (40 pav., S ir D), minimas parkotyros literatūroje[126]. Abipus krioklio buvę uolynai yra išlikę, tik labai apaugę krūmais, tarp jų ir kalniniu serbentu (*Ribes alpinum*). Netoliese augančios alyvos (*Syringa*), spygliuočiai, kiek atokiau pagarbiai kaip vienišius sodintas sidabrinis klevas (*Acer sacharinum*) liudija čia buvus reikšmingą parko segmentą. Prie krioklio tvirtiname buvus brastą, todėl vandens terapija vaizdu, garsu ir lytėjimu šioje vietoje buvo stipri.

Ant kalvos esantis **svečių namas**, išlaikęs vasarnamio architektūros bruožus, turi medžio imitacijų betono laiptus. Šio namo papėdėje turime išlikusius du postamentus dekoratyvinėms skulptūroms. Kiek aukščiau augantys seni medžių guotai ir eilės, tarp jų drūti paprastieji uosiai (*Fraxinus excelsior*), pušys (*Pinus silvestris*), guobiniai (*Ulmus*) teikia plačias galimybes

[125] Iš D. Labeckio istorinės ir ikonografinės medžiagos apžvalgos, 2008.
[126] Tauras A. *Lietuvos TSR parkai*. – Vilnius: Mintis, 1966, p. 57; ir kiti.

rekreacinėms erdvėms. Aplinkinių (dar parko teritorijos) kalvų aukštis leidžia grožėtis atsiveriančiomis panoramomis, ežeru, dvaro sodybos kompleksu, gretimomis parko zonomis.

Ši rekreacinės paskirties parko zona organiškai siejasi su kitomis parko zonomis, iš jos patenkama į ūkinio kiemo zoną arba pereinama šalia jos link reprezentacinės zonos ar vaizdingosios parko zonos – Lentvario dvaro parko kvintesencijos.

Vaizdingoji parko zona – „Šveicarija“. Šią zoną taip vadiname vadovaudamiesi amžininkų ir pirmiausia Z. Tiškevičiūtės Potockos atsiminimuose kartojamu pavadinimu. Taip tai vaizdingasis parkas, kur turime puikią ir unikalią savo sumanymu ir realizavimu kalnų vaizdų parko scenografiją. Drįstame tvirtinti – unikalią Lietuvoje ir kaimyniniuose kraštuose. Raižytas paviršius teikė įvairiausių parko scenografijos galimybių ir talentingi kūrėjai tomis galimybėmis puikiai naudojosi. Čia kompozicine plano raiškos priemone pirmiausia yra **dvi kalvos ir slėnis** tarp jų, kurio slėsniausia vieta vedamas ir **eksponuojamas vanduo**, jo gyvybė ir žaismė.

Parko vidinės dalies tvenkinių ir tėkmių, kaskadų sistema yra išsaugojusi E. Andrė propaguoto parkų vandens telkinių įrangos ir puošybos ***pittoresque*** elementus. Neabejotinai Lentvaryje darbavosi E. Andrė vadovaujamo parkų kūrėjų kolektyvo atstovai, surezgę bendrą parko uolynų, vandens tėkmių slenksčių ir kaskadų ir akmens laiptelių bei takelių, puošybos elementų stilistiką (47 pav.). Z. Tiškevičiūtės Potockos[127] atsiminimuose nurodomos ir daugelio autorių pagal ją kartotos kūrėjų pavardės yra netikslios.

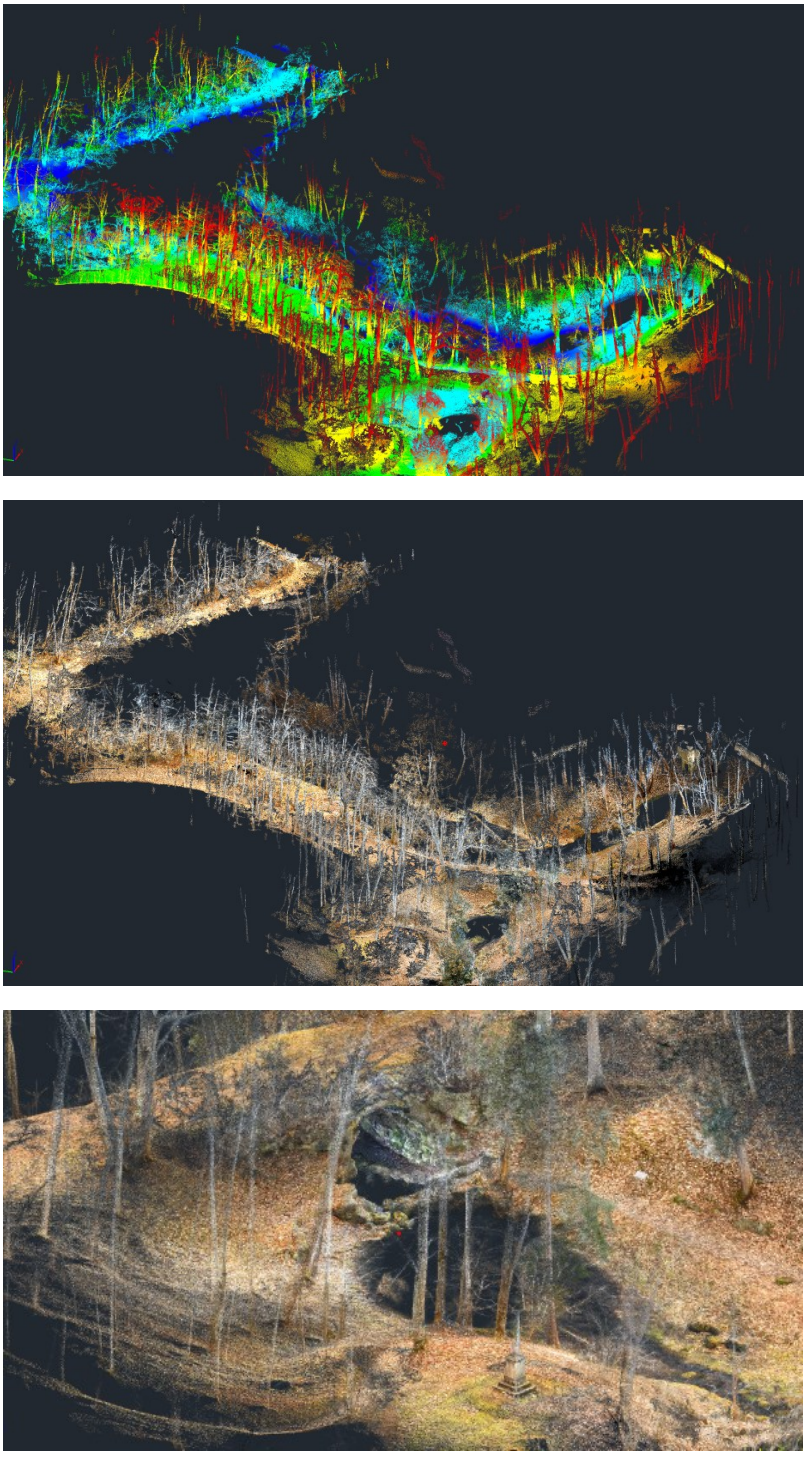
Šios studijos dalies teksto išnašose plačiau paaiškinome situaciją ir riktus, todėl čia nekartosime, tik plačiai Lietuvoje cituojamų istorikų R. Aftanazy ir L. Balėnaitės riktus[128] turime pataisyti. Lentvario dvaro parko tyrėja L. Balėnaitė rašo glaustai, trumpai ir netiksliai: „Rytinė parko dalis vadinosi „Šveicarija“. Z. Potockos pasakojimu ją įrengė du E. Andrė padėjėjai prancūzai Buissson ir de Colomb. [...] Parkas buvo pradėtas veisti apie 1870 m., tada buvo įrengta ir vandenų sistema. Apie 1887 m. parke buvo fontanas. Parko projekto autorius Eduardas Andrė, jam padėjo Buisson ir de Colomb. Šiandien dalis vandens įrenginių neveikia. Parką puošusių skulptūrų nebėra.“ Vėliau tokio teksto santrauka „parkas pradėtas veisti apie 1870 m., parko projekto autorius E. Andrė“ buvo ir tebėra kartojama įvairiuose tekstuose ir ataskaitose.

53 pav. Vaizdingoji parko zona, vadinamoji „Šveicarija“ šiuo metu yra avarinės būklės. Daugelis unikalių E. ir R. Andrė kūrybos elementų čia yra labai apleista. Didžioji kaskada yra pragriaužta vandens tėkmių ir bet kada gali griūti... 2008-04-26 vaizdas.

[127] Potocka z Tyszkiewiczow Z. Rezydencja Landwarów //*Karta*, Nr. 40, 2004, s. 26–43.
[128] Balėnaitė L. Buv. Lentvario dvaras. Istoriniai tyrimai (mašinraštis, PRPI, 1991), Vilnius, VAA, F5, b. 6135, p. 21.

Lentvario dvaro parko vandenų sistemai atgaivinti turi būti skiriamas neatidėliotinas dėmesys. Atlikti Lentvario dvaro parko hidrotechniniai tyrimai, hidrotechninės sistemos statinių būklės analizė ir įvertinimas yra reikšmingas žingsnis šio paveldo apsaugoje, padėsiantis priimti pagrįstus projektinius ir vadybinius-investicinius sprendimus. Hidrotechninių statinių tyrimų ir matavimų (3D modelių) vaizdų kopijas pateikiame kaip paskatinimo priemonę (žr. 10 ir 11 pav.; 54 pav.).

54 pav. Lentvario dvaro parko vandenų sistemos statinių trimačiai (3D) modeliai, 2026.

Lentvario dvaro parkas (kaip ir kiti trys parkai Palangoje, Užutrakyje ir Trakų Vokėje) – aiškus kūrybinio kolektyvo, vadovaujamo E. André, darbo rezultatas. Mūsų anksčiau minėtais

šaltiniais[129] remiantis galima tvirtinti, kad Lentvario parke dirbo E. Andrė bendradarbiai: uolų specialistas Boisard (Buazaras) ir parkų kūrėjas iš Belgijos Jules Buyssens (Žiulis Biuisenas), teigiama, kad jie darbavosi Palangoje ir Lentvaryje iki 1902 m.

Šios parko zonos išsaugojimas ir gaivinimas yra pirmaeilės svarbos uždavinys, sprendžiant Lentvario dvaro sodybos meninės, kultūrinės ir ekologinės vertės išsaugojimo ir pritaikymo šiandienos visuomenės poreikiams klausimus. Šioje zonoje glūdi Lentvario dvaro parko meninė kvintesencija, Lietuvos kraštovaizdžio architektūros lobis.

Optimalios parko struktūros samprata ir jos taikymas. Dvaro sodybos kompleksiškumo prasme ir požiūriu parkas yra neatsiejama planinės, erdvinės ir tūrinės struktūros dalis, susieta su sodybos vidine ir aplinkos visuma fiziniais, funkciniais (ergonominiais) ir vizualiniais ryšiais. Parkas yra socialinis ir ekonominis veiksnys, apsprendžiantis dvaro sodybos ansamblio (vientisumo, vienovės) išsaugojimo, pritaikymo ir naudojimo galimybes. Daugeliu atvejų parkas yra rekreacijos ir aplinkos kokybę, gyvenimo patogumą, vietos patrauklumą didinantis išteklius.

Lentvario dvaro sodyba su parku – daugiaplanis gamtos ir kultūros paveldo objektas. Sodybos ansamblį išraiškingame reljefe formavo tarptautinio, europinio lygio architektūros ir kraštovaizdžio architektūros meistrai. Grafų Tiškevičių šeimos ekonominė galia ir kultūrinės nuostatos buvo palankios sodybos meninės raiškos formavimui. Toji meninė architektūrinė raiška išliko iki mūsų dienų ir gali būti, turi būti **saugoma, eksponuojama, naudojama**. Lentvario dvaro parko kaip ir kitų dviejų E. ir R. Andrė kurtų parkų prie Vilniaus buvimas yra svarbus ekonominis ir socialinis, kultūrinis veiksnys Lietuvos sostinės regionui. Lentvario dvaro sodyba ir parkas aukščiau aptartose ribose yra vertybė, kuri, derinant viešąjį ir privatų interesą, turi būti išsaugota ir įjungta į ekonominį ir socialinį gyvenimą.

„Glaustai apibūdinus, parkas yra gamtos sklypas, kurio želdiniai architektūros priemonėmis estetiškai suformuoti arba pritaikyti žmonijos kultūros, mokslo, poilsio, sveikatingumo reikmėms. Todėl visavertiškai saugomi, prižiūrimi ir tvarkomi jie gali būti tik atsižvelgus į visus sudėtinius komponentus, kaip to reikalauja tarptautinė istorinio kraštovaizdžio ir želdynų Florencijos chartija“, – rašoma ilgalaikėje istorinių želdynų tvarkymo programoje[130]. Dabar aiškus priežiūros ir tvarkybos organizavimo dokumentas Lietuvoje yra Istorinių želdynų tvarkybos rekomendacijos[131].

Parko kaip sodybos vidinę aplinką formuojančio sando reikšmė Lentvario dvaro sodyboje labai didelė. Jo meninė raiška yra tarptautinio pripažinimo verta vertybė, didinanti vietos, dvaro sodybos pastatų (komplekso ir kiekvieno atskirai) patrauklumą ekonomine (rinkos) ir socialine (prestižo) prasme. Todėl parko vientisumo išsaugojimu turėtų būti suinteresuoti visi parko teritorijoje esančio nekilnojamojo turto savininkai, naudotojai, nuomininkai, visi parko teritorijos (žemės sklypų) naudotojai ir nuomininkai, taip pat ir nuomotojai. Parkas yra ekonominis išteklius, kurio vertė ir nauda yra aktuali visiems savininkams ir visuomenei. Ekonominė sinergija čia pasireiškia abipuse nauda verslo ir kultūros, ekonominės galios ir prestižo požiūriu.

Lentvario dvaro sodybos ir parko ekologinė rekreacinė, kultūrinė – edukacinė funkcija yra ir darosi vis svarbesnė augant Vilniaus miesto poreikiams. **Parko pritaikymas lankymui**, viešųjų erdvių konteksto stiprinimas yra Vilniaus miesto, Trakų rajono savivaldybių ir, žinoma, Vilniaus regiono bendras rūpestis. Visi trys E. ir R. Andrė kurti parkai – dvarų sodybose prie Vilniaus yra kultūrinio turizmo traukos židinys. Jų plėtotė reikalauja darnių pastangų.

---

[129] André Olivier F. Research on the André family and the Edouard André Association archives ..., 2006, 23 p. Asmeninis autorių archyvas, 1990-2008.

[130] Ilgalaikė dvarų paveldo objektų – istorinių želdynų (parkų) tvarkymo programa, patvirtinta KVAD prie Lietuvos Respublikos Kultūros ministerijos direktoriaus 2005-01-10 įsakymu Nr. Į - 09. Prieiga per internetą (2005): http://www.heritage.lt/programos/istoriniai_zeldynai.htm

[131] Istorinių želdynų ir želdinių priežiūros ir tvarkybos metodinės rekomendacijos, prieiga internete: https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/3149ca210f0411ef8e4be9fad87afa59?jfwid=-taeoudecv

Daugelyje E. Andrė parkų kūrėjo sugebėjimas žvelgti erdvėje ir laike padarė tai, kad tos vietos, kurios pradžioje buvo sukurtos reikliai ir turtingai privačiai klientūrai, vėliau galėjo būti panaudotos visuomenės tikslams ir lengvai pritaikomos viešųjų parkų paskirčiai. Keturi E. Andrė kurti Lietuvos parkai yra gyvi to reiškinio liudytojai. Šių parkų struktūra ir augalija, pritaikyta atšiauriam klimatui, leido jiems atsilaikyti prieš vėjų antpuolius, šalnas ir šalčius, netgi naudotojų apsileidimą[132]. Buvusios grafų Tiškevičių rezidencijos su parkais sėkmingai gali būti naudojamos ir kaip viešieji, ir kaip privatūs parkai. Tai pasakytina ir apie Lentvario dvaro parką. Dar 2005 m. suformulavome tokių socialinės-ūkinės-kultūrinės sistemos objektų kaip Lentvario dvaro sodyba raidos programos arba ateities vizijos principus ar kriterijus[133]:

1. Tokie objektai yra per daug vertingi ir svarbūs visuomenei, kad būtų visiškai „sukomercinti“ ar parduoti (privatizuoti).
2. Tokie objektai yra per daug dideli ir per brangūs tvarkyti ir prižiūrėti, kad būtų paversti muziejais ar būtų finansuojami vien tik iš valstybės ar savivaldybės biudžeto.
3. Tokie objektai, kaip ir visos dvarų sodybos, istoriškai turėjo savęs išlaikymo šaltinį – ūkininkavimo sistemą, verslą.
4. Tokie objektai, kaip ir daugelis dvarų sodybų, yra apgaubti kultūrine aura. Juose sugebėta sujungti praktinius ir kultūrinius pradus.
5. Tokiuose objektuose pajamas teikianti veikla ir verslas – pramogos, komercinis poilsis ir turizmas, švietimo paslaugos – turi išlaikyti ar bent jau padėti finansiškai išlaikyti kultūros vertybes.

Kalbant apie teisinę bazę, tenka priminti, kad minėtos ilgalaikės istorinių želdynų tvarkymo programos nuostatos formuojamos remiantis idėjomis ir principais, apibrėžtais tarptautinių chartijų ir konvencijų bei Lietuvos teisės aktų, visų pirma: Lietuvos Respublikos nekilnojamojo kultūros paveldo apsaugos įstatymu (2005), Valstybinės paminklosaugos komisijos sprendimu „Dėl dvarų paveldo išsaugojimo politikos“ ir komisijos patvirtinta Lietuvos Respublikos dvarų paveldo išsaugojimo ir jo integravimo į visuomenės gyvenimą koncepcija, Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2003 m. patvirtinta Dvarų paveldo išsaugojimo programa ir tos programos įgyvendinimo priemonių planu. 2002 m. lapkričio 29 d. Aplinkos ministro įsakymu Nr. 615 patvirtinta Želdynų apsaugos, tvarkymo ir atkūrimo strategija. Pagaliau turime ir Želdynų įstatymą[134], įsigaliojusį nuo 2008 m. sausio 1 d. Taigi, teisės aktų išties daug. Gerai, kad bent programoje kalbama apie bendradarbiavimą ir formuluojamos priemonės dvarų paveldo objektų – istorinių želdynų (parkų) išsaugojimui. Jų buvo nurodyta dešimt, tarp jų numatyta valstybės biudžeto lėšomis parengti projektinę dokumentaciją reikšmingiausiems istoriniams sodams ir parkams, teikiant prioritetą Eduardo Andrė sukurtiems parkams[135]. Deja, programa liko tik programiniu dokumentu...

Lentvario dvaro parko optimali struktūra fiziškai yra išlikusi. Ji turi būti vystoma ir plėtojama atsižvelgiant į naujai susiklosčiusią nuosavybės ir naudojimo situaciją. Pirmiausia spręstinas Lentvario dvaro parko zonavimo ir „Šveicarijos“, **vaizdingosios parko zonos (vidinės parko vandens telkinių sistemos su kaskadomis) avarinės būklės likvidavimo klausimas,** tuo pačiu spręstinas Lentvario dvaro parko ribų klausimas, kelių ir parko aplinkkelio statybos klausimas.

Rengiant Lentvario dvaro parko ir visos sodybos naudojimo scenarijus pagal naują nuosavybės ir naudojimo sanklodą, būtina išspręsti prie gamybinės fabriko zonos priskirtos ir užtvertos parko dalies prijungimo (fiziškai ir funkciškai) klausimą. Spręstinas fabriko tvoros nukėlimo ir iš tvenkinio toje teritorijoje ištekančio upelio istorinės vagos (pagal senuosius

---

[132] Andrė Olivier F., Deveikienė V., Deveikis S. Eduardo Andrė kūrybos paveldas Vilniaus miesto plėtros kontekste // *Parkas mieste – socialinis ir ekonominis veiksnys*. Tarptautinės konferencijos medžiaga. Vilnius, 2005-10-05. Vilnius: Lietuvos turto vertintojų asociacija, 2005, p. 91-102; taip pat: *Urbanistika ir architektūra/Town Planning and Architecture,* 2006, t. 30, Nr. 1, p. 38–46.

[133] Ten pat, p. 99–100 bei 44.

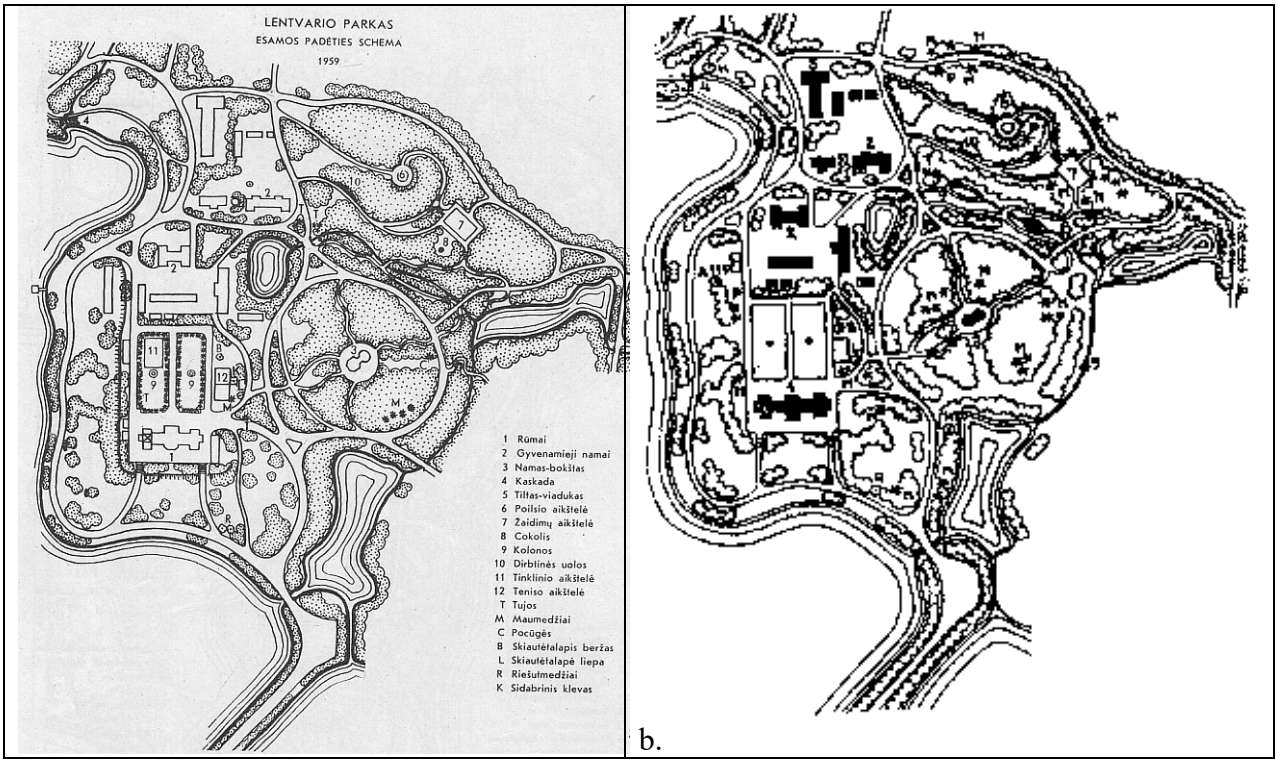
[134] Taip pat visą pluoštą poįstatyminių šio įstatymo teisės aktų; naujausias teisės aktas – Istorinių želdynų tvarkybos rekomendacijos, žr. 131 išnašą.

[135] Ilgalaikė dvarų paveldo objektų – istorinių želdynų (parkų) tvarkymo programa..., 2005

planus) atstatymo klausimas. Funkciškai sujungus parko dalis ir naujai perskirsčius lankytojų srautus, suprojektavus (atstačius buvusius) kelius, būtų galima be jokios skriaudos ir žalos lentvariškiams ir parko lankytojams spręsti reprezentacinės dalies (rūmų aplinkos) aptvėrimo klausimus.

5.2. Atraminis planas: esama parko būklė ir jos keitimo kryptys

2007 m. liepą parengtas akvarelinis Lentvario dvaro parko planas (5 pav., autorė V. Deveikienė) buvo tarsi preliudija tikrajam Lentvario dvaro sodybos atraminiam planui, kurį čia aptarsime, o apybraižos prieduose (žr. P6) pateikiame. Tiek 2007 m. akvarelinis planas, tiek 2008 m. atraminis planas sudarytas įvertinant turėtą Lentvario dvaro sodybos ir parko planų retrospektyvą, E. Andrė Lentvario parko parterio plano (1899) iš Versalio NAPM archyvo kopiją ir 2007 m. matytą originalą bei pasidarytas foto nuotraukas (4 pav. ir 24 pav., taip pat P2). 1940 m. planas[136] (19 pav.) ir vėlesnės doc. A. Tauro parengtos Lentvario parko schemos[137] (55 pav., a ir b) teikė esminę informaciją apie kelių ir takų tinklą; A. Tauro medžiaga reikšmingai rodė parko erdves ir jų kaitą sovietiniu laikotarpiu.

55 pav. Kraštovaizdžio architekto A. Tauro sudaryti Lentvario dvaro parko planai: a) iš 1966 m. leidinio pagal 1959 m. parkų inventorizacijos duomenis; b) iš 1989 m. leidinio pagal 1983–86 m. parkų inventorizacijos duomenis.

Visa ikonografinė ir natūros tyrimų medžiaga iš Lentvario parko, taip pat ekspedicijų ir ekskursijų metu po kitus E. Andrė kurtus parkus (Lietuvoje, Liuksemburge, Prancūzijoje, Bulgarijoje) bei studijuojant šaltinius ir literatūrą surinkta medžiaga leistų pastebėti esminį dalyką - Lentvario parkas yra gausiausiai ***pittoresque*** išraiškos priemonių turintis E. Andrė parkas Lietuvoje. Gerai suraizgyti, suvingiuoti takeliai, akmeninių pakopų laipteliai, grotos ir kaskados, dirbtinės uolos, medžių deriniai - guotai ir vienišiai yra sujungti į vaizdingąją visumą. Medinių kelmų, šakų imitacijos Lentvario parke dar raiškesnės nei Palangoje ar Užutrakyje

[136] LCVA, f. 1248, ap. 2, b. 2666, l. 82.

[137] Tauras A. *Lietuvos TSR parkai*. Vilnius: Mintis, 1966, p. 36–40; to paties aut. *Mūsų parkai*. V.: Mokslas, 1989, p. 168–170; taip pat Balčiūnienė V., Tauras A. E. Andrė kūrybinio palikimo apžvalga ir buv. Lentvario dvaro parko esamos padėties tyrinėjimai bei analizė, Vilniaus dailės akademija, mokslo ir kūrybos centras, 1985 (mašinraštis).

Atraminis planas sudarytas pavaizduojant istorinį parko struktūros sluoksnį: esamus takus, architektūrines struktūras, kurios atitinka E. Andrė kūrybos principus, yra pavaizduoti jo plane ir matomi istorinėje dokumentacijoje (senose nuotraukose). Taip pat parodoma atkurtina kelių-takų sistema, pirmiausia kelio, juosiančio kalvą su bokštu, trasa. Akcentuojama autentiška „Šveicarijos“ parko zonos takelių sistema (jų autentiškumą rodo akmeniniai laipteliai, įrėminimai ar dirbtiniai šaknų/šakų elementai). Nurodomi naikintini išmindžioti takai, neatitinkantys parko struktūros ir pirminio plano, griautini statiniai, atvertinos parko erdvės.

Takų tinklo pertvarkymas, vadovaujantis E. Andrė kūrybos principais, turi būti pritaikytas parko lankytojų srautų sureguliavimui ir parko meninės raiškos atskleidimui. Vienas iš pagrindinių E. Andrė principų projektuojant takus – takai turėtų kuo mažiau matytis. Tuo tikslu jis siūlo tako pakraščius formuoti iš profiliuotų (kampas 20–30 laipsnių) gazono juostų (40–70 cm pločio), taką truputį nuleidžiant žemiau gazono bortų, ir suteikiant jam dvipusį skersinį nuolydį (31A pav.). Panašūs takų kontūrai yra matomi E. Andrė Lentvario dvaro parko centrinės dalies plane. Apie šio principo realizavimą byloja istorinės nuotraukos.

Centrinės dalies įgilintą parterį juosia platūs 6 m pločio takai. Jų trasos yra išlikusios iki dabar, tačiau jų paviršius yra sukeltas 10–20 centimetrų. Pakilusį žemės paviršių iliustruoja atidengtos autentiškos nuogrindos prie rūmų sienų. Dabartiniu metu dalis takų yra išasfaltuota, kita dalis sutankintos skaldos. Archeologiniuose šurfų pjūviuose matomi sluoksniai rodo buvusių takų paviršių ir apytiksliai - konstrukciją. Apie buvusių takų medžiagiškumą išsamiau galėtų atsakyti cheminiai medžiagų tyrimai. Pačius takų įrengimo principus E. Andre išdėsto savo knygoje „*L'art des jardins*“. Takų remontui ir įrengimui gali būti taikoma/pasiūlyta R. Andrė Palangos parko kūrimo aprašyme (*Revue horticole*, 1906)[138] nupasakota technologija. „*…takų trasos ir aikštelės buvo įrengiamos ant smulkaus smėlio uždengiant plonu beržų žabinių sluoksniu. Ant viršaus klojamas plastinio baltojo molio sluoksnis, po to – sutrupintų statybinių plytų (iš grafo Tiškevičiaus plytinės) pagrindas. Galiausiai klojamas 15 centimetrų storio granitinės skaldos sluoksnis. Po to visas pagrindas sudrėkinamas taip, kad drėgmė pasiektų molio pasluoksnį. Po 24 val. poilsio voluojama su nepakrautu volu. Taip suslegiame sluoksnius užpildytus akmenų skalda, ir vėl drėkiname. Vėl po 24 val. sustojimo voluojame, bet šį kartą su pakrautu volu. Voluojame tol kol molis pradeda iškilti į paviršių. Tada užpilamas plonas žvyro sluoksnis, kuris voluojamas nepakrautu cilindru. Kitą dieną masė bus sustingusi ir ja galės važiuoti karietos*“.

Atkuriant takų dangas reikėtų laikytis spalvų santykio – tai yra išsaugoti gelsvai balkšvą takų atspalvį. Medžiagas ir konstrukciją parinkti, atsižvelgiant į būsimą takų ir privažiavimų naudojimą. Tai turėtų būti daroma techninio projekto stadijoje.

Parterio terasoje nuo rūmų šoniniai takai veda link išėjimų į ūkinę zoną. Šie išėjimai, pavaizduoti E. Andrė plane (24 pav.), natūroje tarsi buvo sukeisti vietomis. Gyvenime šiaurės rytų pusėje takas priveda prie akmeninių įsukių laiptų (35b ir 37b pav.), kuriais nusileidus patenkama prie išlikusių **vartų** (56 pav.). Pietvakarinėje pusėje praėjimas į ūkinę zoną sunykęs, tačiau, manoma, ten būta plataus pravažiavimo pro tuo metu stovėjusius vartus. Istorinėse nuotraukose šis pravažiavimas yra įžiūrimas, o realiai gana nesunkiai atkuriamas. Jis turėtų būti projektuojamas kartu su atkuriamais buvusiais vartais ir karietinės pastatu, paskaičiuojant tinkamus nuolydžius ir numatant reikiamą kelio konstrukciją.

Ūkinės zonos takų rekonstrukcija tam tikra dalimi priklausys nuo pastatų pritaikymo, tačiau atraminiame plane siūlomas, istoriniais šaltiniais paremtas atkuriamų takų trasas, reikėtų laikyti prioritetinėmis. Privažiavimų medžiagiškumą ir konstrukciją reikėtų svarstyti atsižvelgiant į dabartines apkrovas ir poreikius, tačiau būtina išlaikyti koloritą ir pločio proporciją.

---

[138] Andrė R. Palangos parkas (Kuršių žemė)/Parc de Polangen (Courlande)//*Kelionės ir pramogos*, 1999, Nr. 5, p. 7–9. Taip pat: *Laiškai Ty = Les lettres Ty*, 2011, p. 96–109.

56 pav. Privažiavimo kelias ir uolynas prie šiaurrytinių vartų į ūkinį kiemą, 2008-04-26

Parko „Šveicarijos“ dalies takų tinklas tvarkomas restauraciniu principu – prioritetą teikiant E. Andrė sukurtiems vingriems takams ir visiškai panaikinant išmintus tiesmukiškus takus. Šiuos savaiminius takus būtina parkasti ir užsodinti parkui būdingais krūmais. Tačiau, kai kur jų panaikinimui prireiks ir specialių atitvarų, nes nauji krūmai iš pradžių negelbės situacijos.

Tokios priemonės ypač reikalingos **Bokšto kalvos sutvarkymui**. Dabartiniu metu čia naudojamas tik vienas autentiškas nusileidimas (šiaurės pusėje) link grotos. Šalia jo taip pat yra išminti takai, kuriuos būtina naikinti. Nuo rūmų pusės naudojamas takas yra nevertingas ir naikintinas. Siūlome restauruoti dešiniau esantį (pietinį), dabar krūmais apaugusį taką, suformuotą iš autentiškų akmeninių pakopų. Šis pietinis takas būtų pagrindiniu, nuo rūmų link bokšto vedančiu pakilimu. Dabar visiškai nenaudojamas yra ir vakarinis užlipimas į Bokšto kalvą. Jo pradžia gerai išlikusi apačioje (nuo kaskadų pusės), tačiau akmeniniai laipteliai ir tako tęsinys link bokšto aikštelės visiškai apaugę krūmais ir žolėmis. Tako atkūrimas atgaivintų prarastą vizualinį ir funkcinį ryšį su vandens kaskadų zona.

Iki E. Andrė parko pertvarkymo, istoriniuose planuose (6 pav.) matome buvus net aštuonis patekimus į bokšto aikštelę. Sunku pasakyti, kokio pobūdžio jų būta. Tačiau, teikdami prioritetą E, Andrė kūriniui, stengiamės išsaugoti tik jo principais sukurtus takus. Nagrinėjant planinę struktūrą, panašu, kad turėjo būti ir ketvirtas – rytinis pakilimas į prie bokšto nuo dabartinėje fabriko teritorijoje esančio tvenkinio. Šioje kalvos pusėje yra padaryta daugiausia reljefo sužalojimų, todėl tikėtina, akmeniniai laipteliai čia galėjo būti. Šio pakilimo atgaivinimas pasiteisintų atkūrus sunaikintą labai svarbų taką nuo grotų link tvenkinio (49, 50 pav.) dabartinėje fabriko teritorijoje. Pastaroji jungtis atgaivintų labai svarbų lankytojams viešą patekimą nuo pagrindinio įvažiavimo pusės į „šveicarišką“ parko dalį.

Neatskiriama parko zonos, vadinamos „Šveicarija“ sudėtiniai komponentai yra **dirbtinės uolos ir grotos**. Jų sukūrimui buvo naudojami rieduliai ir skelti akmenys, juos apjungiant rišamąja medžiaga – betonu. Daug kur iš betono lipdomos gludintų uolų imitacijos, plastiškai panaudojant armavimo tinklelį. Šie kūriniai atlaikė šimto metų ciklą, tačiau dabar yra labai apgailėtinos, avarinės būklės.

Kadangi šie įrenginiai yra betarpiškai susiję su vandens tvenkinių ir kaskadų sistema, tai jų tvarkymas yra efektyvus, **restauruojant tvenkinių sistemą**. Labiausiai avaringa ir pirmiausiai tvarkytina yra didžioji kaskada priešais obeliską. Per ją einantis takas įgriuvęs (11, 54 pav.), nes aukštesniojo tvenkinio vanduo veržiasi pro šoną ir plauna gruntą šalia arkinės praėjimo konstrukcijos. Viršuj esančio tvenkinio pralaidos užsikimšusios, todėl kaskada yra sausa, o vanduo veržiasi dar ir pro šoninę armuoto betono apdailą, ją negailestingai ardydamas.

Toje pačioje vietoje, praėjime virš kaskados baigia sunykti betoninė uolos imitacija. Būtina skubiai valyti tvenkinius bei jų pralaidas. Laikinai nusausinus tvenkinius, būtina sutvarkyti bent labiausiai pažeistas dirbtinių uolynų vietas, restauruoti arba konservuoti yrimo stadijoje esančias vietas.

Didžioji grota, taip pat, smarkiai nyksta (54 ir 57 pav.). Jos vidiniame skliaute žiojėja ir vis plečiasi betoninėje uolos imitacijoje atsiradusi skylė. Pro ją matosi arkinė raudonų plytų tilto konstrukcija. Virš grotos betoninio segmento grėsmingai augo **liepa**. **Ją dar 2008 m. rekomendavome nukirsti**, prognozavome, kad toliau augančios jos šaknys ir medžio masė negrįžtamai sugriaus grotos viršutinę dalį. Taip ir atsitiko, grota šiuo metu stipriai apgriuvusi.

57 pav. Didžioji grota, 2008-04-26. Auganti liepa slegia ir jau atplėšė uolos imitacijos „gumbą“. Transporto keliama vibracija ir sunkis kenkia tilto konstrukcijai.

Aptariamoje parko dalyje yra vizualiai agresyvi fabriko silikatinių plytų tvora, kuri, kaip jau minėjome, drastiškai atskiria nors ir nedidelę, bet labai reikšmingą parko teritoriją. Be to, čia labai stipriai sudarkytas reljefas, pakeista istorinė upelio/vandens numetimo kanalo vieta. Nebeliko dar 1940 ir 1959 m. buvusio kelio. Nesiskaitant su parko aplinka įmontuoti pramoniniai įtaisiniai ir statiniai darko labai svarbios parko dalies vaizdus.

Siekiant idealaus parko atkūrimo, būtina rekonstruoti vandens numetimo iš tvenkinio dabartinėje fabriko teritorijoje sistemą. Šio tvenkinio kranto ir žemės lygio prie grotų skirtumas yra apie 8 metrus. Galima įsivaizduoti, kokio įtaigumo vandens kaskada krisdavo iš po istorinių buvusio fabriko hidrotechninių įrenginių. Planuojant fabriko teritorijos pertvarkymą (konversiją), būtina atsižvelgti į parko gretimybę ir būtinas apsaugos zonas be užstatymo.

Lentvario parko dekoro elementai. Atraminiame plane parodomos tokių elementų vietos. Apie juos ne kartą užsiminėme šios studijos tekste. Ant 53 pav. matomos kolonos postamento istorinių šaltinių teigimu yra buvęs arba A. Mickevičiaus, arba T. Kosciuškos biustas. Baliustradų puošyba, ūkinio kiemo vartų puošyba yra matoma teksto iliustracijose (36, 39S, 42, 43 ir kt. pav.). Prie „Rivjeros“ zonos svečių namo stovėjusių skulptūrų postamentai, taip pat postamento prie centrinio įvažiavimo ir kitų postamentų vietos pažymėtos atraminiame plane.

Dvi išraiškingos vazos stovėjo ant postamentų, centrinės parterio ašies gale, abiejose tako pusėse. Dabar tako pabaigą fiksuoja perdaryti postamentai be jokių vazų. Šias parterio kompozicines detales būtina atkurti, juolab, kad jos labai gerai matomos istorinėse nuotraukose (39S pav.).

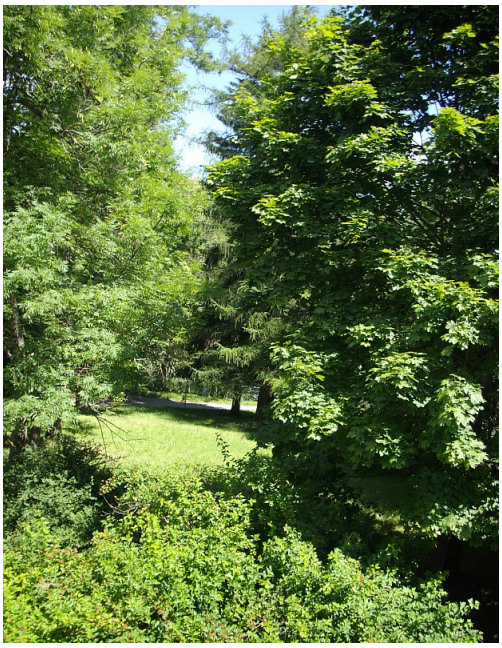
Ties abiem šoniniais rūmų fasadais E. Andrė plane yra matomi du apskritimo formos **gėlynai** – klombos (pranc. „*corbeil*“) Tai labai būdingas puošybos elementas, naudotas 19 a. pabaigoje. Istorinėse nuotraukose matome realizuotą vieną iš jų – šiaurrytinėj pusėje.

Amžininkų prisiminimuose pasakojama klombos vidury stovėjus žmogaus skulptūrą. Šioje pusėje rekomenduojame gėlyną atkurti, pagal galimybę parenkant tinkamą skulptūrą. Pietvakarinėje rūmų pusėje (prie bokšto), greičiausiai klombos formos gėlynas nebuvo realizuotas, nes tai buvo aptarnavimo zona. Nuotraukose matome nedidelę baltą sienutę, tarsi pratęsiančią pagrindinį fasadą, o priešais ją įrengtą gėlyną su skulptūra.

Parterio centrinės ašies gale originaliame plane numatytas dekoratyvinis baseinėlis, greičiausiai su pakeltu nuo žemės indu ir fasadine sienute, iš kurios atitinkamos dekoracijos būtų purškiamas vanduo. Sprendžiant iš amžininkų prisiminimų, bei nuotraukų, ši idėja nebuvo įgyvendinta, nes toje vietoje buvo pastatytas vyskupo Jurgio Tiškevičiaus biustas ir keletas suolų. Dabar ši vieta yra tuščia, nėra likę biusto postamento žymių, todėl galima būtų grįžti prie E. Andrė idėjos realizavimo, parenkant stilistiškai būdingą dekoratyvinį akcentą su vandeniu (gal kokį pavyzdį iš Andrė knygos).

5.3. Dendrologinio ir arboristinio vertinimo aspektas.

Lentvario dvaro parkas yra šiek tiek praradęs atvirų erdvių, jo **želdiniai** (58 pav.) yra gerokai sutankėję ir sulaukėję, daug savaiminio sužėlimo ir suaugusių medžių (pirmiausia klevų). Autentiškų želdinių, sodintų pagal pirminį parko projekto autorių sumanymą, tėra išlikę apie 10–12 proc. Didžiausia parko medynų vertybė – kontūrų vingrumas, paryškintas vaizdingais svetimžemių medžių ir krūmų akcentais, aikštelių ir laukymių kaita, lapijos spalvų ir faktūros įvairovė, ir, žinoma, panoraminės slėnio ir daubų erdvės. Želdyno tvarkymo atraminis planas (atraminio plano sluoksnis) 2008 m. buvo pateiktas Lentvario parko dendrologinių tyrimų apybraižoje[139].

58 pav. Lentvario dvaro parko vaizdai – žvilgsnis pro rūmų antro aukšto langą į parterio pusę, 2008-07-11.

Ši apybraiža (mašinraštis) ir leidinys *Lentvario dvaro parko augalija. Parko dendrologinių tyrimų apybraiža* (Deveikis ir Deveikienė, 2010; 80 p.) ypač leidinio priedai (p. 56–79) pateikia esminius parko dendrofloros duomenis ir parametrus. Parkotyrininkas K. Labanauskas pastebi[140], kad Lentvario dvaro parke „dabarties autorių dažniausiai nurodomos augančios apie 60 rūšių medžių ir krūmų. Tai sudarytų tik apie ketvirtadalį [asortimento] turtingiausio iš E. F. Andrė Lietuvoje projektuotų parkų <...> Be to, neturint pirminio augalijos sąrašo, sunku ir lyginti, nes daug vertinimų praeityje nebuvo išsamūs, o paviršutinio,

[139] Deveikis S. *Lentvario dvaro parko dendrologinių tyrimų apybraiža*, 2008; taip pat: Deveikis S., Deveikienė V. *Lentvario dvaro parko augalija. Parko dendrologinių tyrimų apybraiža*. Vilnius, 2010, 80 p.

[140] Labanauskas K. Lentvario parkas // Istoriniai parkai ir sodai Lietuvoje. Vilnius: Kultūros paveldo centras, 1999, p. 25–26.

ekskursinio lygio – orientuoti į daugiausia parko centre sutelktų dendrologinių retenybių paiešką ir neužfiksavę beveik visuotinai Lietuvoje paplitusių rūšių“. Mūsų tyrimų duomenimis Lentvario dvaro parke 2008 m. augo 40 medžių rūšių ir smulkesnių taksonų; 26 krūmų rūšys ir formos ir 2 vijoklių (lianų) rūšys[141]. Tarp jų išskirtinio dėmesio nusipelno karpotojo beržo karpytalapė forma (*Betula pendula* `Dalecarlica`), baltojo gluosnio sidabrinė (*Salix alba* `Sericea`) forma, didžialapės liepos skiautėtalapė arba karpytalapė (*Tilia platyphyllos* ‘Laciniata‘) forma.

E. Andrė ryšiai su Šiaurės Amerikos dendrologais galėjo paskatinti jį plačiau diegti Šiaurės Amerikos dendroflorą projektuojamuose parkuose. Lentvario dvaro parke turime daug Šiaurės Amerikos dendrofloros atstovų sidabrinį klevą (*Acer sacharinum*), pocūges (*Pseudotsuga*), vakarinių tujų (*Thuja occidentalis*). Sumedėjusių augalų introdukcijos Lietuvoje istorijos tyrinėtojai (A. Skridaila, 2000) XIX a. antros pusės ir XX a. pradžios laikotarpį vadina „dendrologijos aukso amžiumi“ [142]. Kiek tas „aukso amžius“ buvo dosnus sumedėjusių augalų rūšių ir formų Lentvario dvaro parkui, tebėra neaišku, nes jokie projekto sumedėjusių augalų ar detalesni paminėjimai nėra išlikę. Žinant, kad čia darbavosi E. Andrė biuro (*Agence André*) darbų vadovas Jules Buyssens, didelis dendrofloros ir kitų augalų kolekcijų entuziastas[143], tikėtina, kad sąrašas buvęs platus.

Šiuo metu parke gausiausiai paplitę medžiai yra paprastieji klevai (*Acer platanoides*), mažalapės liepos (*Tilia cordata*). Pakankamai gausu buvo paprastųjų uosių (*Fraxinus exelcior*), spygliuočių, tarp jų ir europinių maumedžių (*Larix decidua*); tačiau paprastosios eglės ir pocūgės pastaruoju metu buvo praretintos eglinio žievėgraužio tipografo invazijos.

Arboristiniu požiūriu Lentvario dvaro parkui reikalinga nuosekli želdinių priežiūros ir tvarkybos programa: ne tik inventorizacija, bet ir konkretūs želdyno priežiūros veiksmai, vadovaujantis Istorinių želdynų tvarkybos rekomendacijomis (2024), laikantis Europos arboristikos standartų nuostatų, atliekant šiuos darbus kvalifikuotam specialistui arboristui arba jam vadovaujant. Būtina išsaugoti parko masyvuose krūmus ir perspektyvius jaunus medelius (pomiškį). Lentvario dvaro parko želdinių laukiniškumo (*Wild Garden*) ir tapybiškumo, vaizdingumo (*pittoresque*) santykis yra natūraliai susiklostęs ir turėtų būti puoselėjamas nuosekliai, etapiškai ir nuolat. Čia pavyzdžiu gali būti Palangos, Užtrakio parkų Lietuvoje puoselėjimo darbai.

Lentvario dvaro parko reikšmė dndrologijos požiūriu yra gana svarbi ir didelė. Vertinga augavietės, vidinio ir aplinkos kraštovaizdžio, parko dendrologinės sudėties visuma, kuri leidžia Lentvario dvaro parką laikyti dendrologiškai turtingu, turi būti išsaugoma ir gausinama, sodinant egzistuojančios sudėties (sąrašo) ir naujo asortimento sąrašų medžius ir krūmus. Dendrologiškai vertingi medžiai auga sutelktai daugelyje parko zonų ir formuoja želdinių kompozicijų židinius beveik visame parke. Lentvario dvaro parko erdvių sankloda pasižymi **tankmių – retmių – atvirų erdvių kaita** ir žaisme. Ši emocinė nuotaika kuriama ir palaikoma parko reljefo ypatybėmis, vandenų sistemos elementais ir želdinių pagalba – vaizdingais gojeliais ar vienišių medžių akcentais aikštelių ir laukymių pakraščiais.

Šios studijos dalies, o ypač antrosios dalies – Lentvario dvaro parko išskirtinių medžių inventorizacijos ir būklės vertinimo (ekspertizės) medžiagos – priedu siūlome (pridedame) leidinio originalą: *Lentvario dvaro parko augalija. Parko dendrologinių tyrimų apybraiža*. (2010, 80 p.) ir kitas tyrimo ir analizės viešinimo (komunikacijos) detales – parodos Lentvario dvaro parko pažinimo tema stendo kopiją[144]; pranešimo „Lentvario parkas kaip *pittoresque* erdvė“ pateikties kopiją.

---

[141] Deveikis S., Deveikienė V. *Lentvario dvaro parko augalija. Parko dendrologinių tyrimų apybraiža*. Vilnius, 2010, p. 29–33.

[142] Skridaila A. Sumedėjusių augalų kelias į Lietuvą: tendencijos ir dėsningumai įvairiais istoriniais laikotarpiais // *Botanica Lithuanica*, 2000, Nr. 6 (4), p. 415–433.

[143] Hennaut, E., Wieser Benedetti, U., sous la direction (2023). *Julles Buyssens et Le Nouveau Jardin Pittoresque*. Bruxelles: CFC editions, CIVA, 272 p.

[144] Parodos stendas „Lentvario dvaro parko kompozicijos elementai ir jų vitališkumas“, elektroninė kopija, 2024.

6. IŠVADOS IR REKOMENDACIJOS. BAIGIAMOSIOS PASTABOS

Lentvario dvaro sodybos parkas, kaip sodybos struktūros ir kraštovaizdžio elementas yra **sukurtas dviem etapais**. Pirmasis reprezentacinės sodybos ir parko kūrimo etapas buvo Lentvarį įsigijusio ir čia rezidavusio Juozapo Tiškevičiaus (1835–1891) sumanymu XIX a. 7-o dešimtmečio pabaigoje (apie 1870 m.). Lentvario dvaro parko perplanavimas ir išplėtimas (antrasis etapas) buvo vykdomas po tėvo mirties Lentvario dvarą paveldėjusio Vladislovo Tiškevičiaus (1865–1936) sprendimu pagal prancūzų kraštovaizdžio architektų, parkų kūrėjų E. Andrė (1840–1911) ir jo sūnaus Renė Andrė (1867–1942) **1898–1899 m**. parengtą projektą. Yra išlikęs ir Versalio nacionalinėje aukštojoje peizažo mokykloje saugotas (šiuo metu saugomas Yvelines departamento archyve) Lentvario dvaro parko centrinės dalies-parterio planas (4, 24 pav., 2P). Parko išplėtimo ir įrengimo, puošybos darbai tęsėsi iki 1904 m.

Iš Andrė šeimos ir giminės išsaugotų nuotraukų ir užrašų, Renė Andrė rašytų laiškų susiklosto gana aiškus kūrybinių maršrutų ir darbų Lietuvoje vaizdas. Šeimos archyvinių šaltinių tyrimų duomenimis (F. Andrė Olivier, 2006), Lentvaryje dirbo uolų specialistas Boisard (Buazaras), bene iki 1902 m. Palangoje ir Lentvaryje darbavosi parkų specialistas Jules Buyssens (Žiulis Biuisenas). Naujausių tyrimų kontekste Z. Tiškevičiūtės Potockos (1893–1987) atsiminimų pagrindu istorikės L. Balėnaitės teikiamos išvados bei parko aprašymas[145] vertintinas kaip netikslus ir nepakankamas.

Išlikusi ir išsaugota antrojo etapo parko planinė, erdvinė ir tūrinė struktūra ir E. ir R. Andrė kurto parko modelis laikytini prioritetu restauruojant parką ir jo vizualinius bei funkcinius ryšius.

Lentvario dvaro sodyba garsėjo savo **sodais**. Juos matome pažymėtus XIX a. antrosios pusės ir 1940 m. planuose (6, 18, 19 pav.), senose nuotraukose ir senuose atvirukuose (42, 46B pav.). Perplanuojant ir išplečiant Lentvario dvaro parką pagal E. ir R. Andrė projektą, naujoji parko dalis, vadinama „Šveicarija“ buvo įrengta sodo vietoje, o sodas ir aplinkkelis perkeltas toliau į šiaurinės pusę (palygink 6, 18 ir 19 pav.). Šalia „Rivjeros“ kavinės ir prieplaukos, į vakarus, ežero šlaite plytėjo sodas. Sodų juostos atkūrimas prie parko prisidėtų prie bendros Lentvario dvaro sodybos dvasios ir kraštovaizdžio meninės ir utilitarinės raiškos atgaivinimo.

XIX a. pab.–XX a. pradžioje dvaro sodyba ir parkas nebuvo pervažiuojami tranzitu. Prie sodybos buvo privažiuojama ir į ją įvažiuojama iš įvairų pusių. Parkas nebuvo apvažiuojamas palei ežerą. Seniausiuose planuose ir 1940 m. plane (8, 18, 19 pav.) aiškiai matomi dvaro sodybą šiaurinėje pusėje juosiantys **keliai**, besijungiantys su ūkiniu kiemu ir rekreacine zona ir atšakomis atvedantys link reprezentacinės dalies. Vidinėje dvaro sodybos ir parko ansamblio teritorijoje takai taip pat buvo suskirstyti pagal svarbą ir naudojimą. Šiuo metu asfaltuotu tranzitiniu keliu paverstas ramaus pasivaikščiojimo takas palei Lentvario ežerą stipriai pažeidžia autentiško parko plano principus ir skatina neadekvatų parko prieigų naudojimą.

Transporto tranzitą palei ežerą būtina panaikinti, suprojektuojant ir įrengiant kitus Lentvario dvaro sodybos ir parko apvažiavimo kelius šiauriniu parko pakraščiu arba nukreipiant transportą daug patogesniais ir apylinkių urbanistikos ryšius sutvarkančiais keliais. Kelias palei ežerą yra nesaugus ir neperspektyvus eismo organizavimo požiūriu.

Lentvario dvaro **parko ribos**, buvusios XX a. pirmojoje pusėje, yra aiškiai fiksuotos 1940 m. plane (14 pav., 1P). Gamybinės (fabriko) teritorijos riba su tvora atskiria vizualiai ir funkciškai reikšmingą parko teritorijos dalį su želdiniais ir tvenkiniu. Parko ribų nustatymo ir teritorijos zonavimo klausimai turi būti sprendžiami atsižvelgiant į naujai susiklosčiusią nuosavybės ir turto naudojimo sanklodą. Spręstini fabriko tvoros nukėlimo, dabar užtvertos parko dalies prijungimo fiziškai ir funkciškai prie vaizdingosios parko zonos, iš minėto tvenkinio ištekančio vandens srauto/upelio istorinės vagos atstatymo klausimai. Taip būtų atstatyta optimali Lentvario dvaro parko teritorija, jos struktūra ir istoriškai susiklosčiusio (suformuoto) zonavimo principai.

---

[145] Balėnaitė L. Buv. Lentvario dvaras. Istoriniai tyrimai (mašinraštis, PRPI, 1991), Vilnius, VAA, F5, b. 6135, p. 16–18; 21.

Specialiuoju planu (2011, UAB „Senojo miesto architektai“) nustatytos ir vėliau **įteisintos saugomos kultūros vertybės teritorijos ribos ir jos apsaugos zona,** įvertinant ir atsižvelgiant į tai, kad Lentvario dvaro parkas yra ekstravertiškas, t.y. turi išorinius vizualinius ryšius su supančia aplinka. Suformuota 40 reglamentuotų teritorijos dalių ir kiekvienai jų nustatyti konkretūs režimai[146]. Išsaugant pradinį dvaro sodybos ir parko pastoralinę dvasią, geriausia būtų parką ir Lentvario ežerą apsupti agrokultūriniu kraštovaizdžiu, vengiant tiesioginio užstatymo zonų sąlyčio su parko riba ir ežeru.

Lentvario dvaro parkas turi suformuotas ir susiklosčiusias skirtingos meninės raiškos ir naudojimo, bet vieningas į bendrą visumą susietas **struktūrines dalis – zonas**: centrinę reprezentacinę parko zoną artimiausioje rūmų aplinkoje (parteris, pietinis ir pietvakarinis parko šlaitai); ūkinio kiemo parko zoną, rekreacinės paskirties arba „Rivjeros“ zoną ir vaizdingosios parko dalies „Šveicarijos“ (vidinių vandens telkinių ir kaskadų sistemos, vingrių takų su akmeniniais laipteliais, uolynų) zoną. Bendras parko vidinės struktūros atkūrimas ir formavimas yra būtinas siekiant įtaigaus ir sinergija pagrįsto ekonominio, socialinio ir kultūrinio ištekliaus saugojimo ir naudojimo. Būtina vieninga dvaro sodybos ir parko atkūrimo programa ir darbų seka.

Centrinė reprezentacinė parko zona su savo svarbiausiu parko morfologijos elementu-stačiakampio plano parteriu atgims kartu su dvaro centrinių rūmų restauravimu. Vaizdingoji parko „Šveicarijos“ zona turi būti tvarkoma tuo pat metu, nedelsiant likviduoti avarinę kaskadų, tvenkinių ir grotos būklę, restauruojant autentiškas uolinio (*rocailles*) parkų meno/puošybos detales. „Rivjeros“ zona turėtų būti atkuriama kartu su ūkinio kiemo įsisavinimu ir plėtote. Dabartiniu metu šioje zonoje nedelsiant būtina atlikti konservacinius darbus dėl likusių vertingų statinių ir jų detalių bei kompozicinės visumos išsaugojimo. Čia labai svarbi upelio/kanalo žiočių uolyno ir krioklio (40 pav. S ir D) bei kavinės ir prieplaukos (52 pav.) atgaivinimo idėja ir jos realizavimas.

Centrinei reprezentacinei parko zonai suteikiant daugiau privatumo, būtina atkurti buvusius takus, vedančius nuo senojo vinių fabriko į „Šveicarijos“ parko zonos pusę. Taip išspręstume du svarbius klausimus: 1)atkurtume parko funkcinius ryšius ir sunykusią vaizdų/scenų sistemą, 2)sureguliuotume pėsčiųjų srautus, vesdami juos daug įdomesniu keliu per parką, atokiau nuo rūmų. Funkciškai sujungus šias parko dalis ir naujai perskirsčius lankytojų srautus, suprojektavus ir atstačius buvusius kelius bei takus, būtų galima be jokios skriaudos ir žalos lentvariškiams ir parko lankytojams, spręsti reprezentacinės dalies (rūmų aplinkos) aptvėrimo klausimus. Rūmų aplinkoje laukia dideli parterio erdvės (51 ir 58 pav.) ir jos prieigų atkūrimo darbai.

Dėl parko restauravimo ir išsaugojimo principų. Lentvario dvaro parkas laikytinas vieninga sistema, kuri, nežiūrint atskirų jo dalių priklausomybės ir nuosavybės sanklodos, turėtų būti tvarkoma pagal vieningą programą, taikant atskiroms parko zonoms tokius principus:

Centrinėje dalyje – restauracijos principas atkuriant E. Andrė siūlytus sprendimus – parterio planinę ir erdvinę struktūrą, apžvalgos taškus ir erdves, baliustradas ir kitus architektūrinius elementus;

Ūkinio kiemo zonoje – restauracijos, konservavimo ir rekonstrukcijos principai, aktualizuojant šios zonos pastatų ūkinį/verslo naudojimą;

„Šveicarijos“ zonoje – konservacinis-restauracinis principas, apsaugant ir sutvarkant originalius *pittoresque* įrenginius ir atkuriant parko erdves bei vandens žaismės scenas ir įrenginius;

„Rivjeros“ zonoje – restauracinis/rekonstrukcinis principas, aktualizuojant šios zonos pastatų, statinių ir puošybos/*pittoresque* elementų bei įrenginių rekreacinį naudojimą.

Parko erdvės, želdiniai turėtų būti formuojami atidengiant vaizdus ir išryškinant medynų kontūrus, t.y. laikantis tapybiško parko modelio (žr. 59 pav.), kuris vyravo XIX a. pab. – XX a. pradžios Europos parkų mene. Želdinių tvarkymo pasiūlymai detalizuojami Dendrologinių ir arboristinių tyrimų dalyje. Lentvario dvaro parkas neabejotinai yra Europos parkų šedevrų sąraše. Nuvalius nepriežiūros ir sunkmečių apnašas jo lauktų tarptautinė šlovė ir kultūrinio turizmo srautai.

Vaiva DEVEIKIENĖ, Steponas DEVEIKIS, 2026 m. gegužė

[146] Lentvario dvaro sodybos nekilnojamojo kultūros paveldo apsaugos specialusis planas: sprendiniai, aiškinamasis raštas, 2011. Parengė UAB „Senojo miesto architektai“, patvirtintas Lietuvos Respublikos kultūros ministro 2011-09-28 įsakymu Nr. ĮV-605.

Tapybiško parko modelis:
Varengeville-sur-Mer, Bois des Moutiers

59 pav. Tapybiško parko modelis. Bois des Moutiers (Mutjero miško) parkas Prancūzijoje prie Lamanšo yra Lentvario, Palangos, Užutrakio dvarų parkų amžininkas, jis kurtas apie 1900 m., tuomet Europa žavėjosi tokiais parkais ir mokėjo suderinti prancūziškąjį ir angliškąjį parkų meno pradus ir požiūrius. 2007 m. tame parke matome puikią scenografiją: kadruotus vaizdus, vingrius medynų kontūrus, subtilią spalvų ir atspalvių žaismę...

ILIUSTRACIJŲ SĄRAŠAS

1. Lentvario dvaro sodybos ribų planas pagal 1988 m. tarpžinybinės inventorizacijos duomenis (Lietuvos dvarų informacijos bazė, 2008).
2. Nekilnojamosios kultūros vertybės – Lentvario dvaro sodybos – teritorijos ribų planas, 2013.
3. Lentvario ežero pakrančių analizė (1898-06-23). René André užrašų knygelės Nr. 24 eskizo fotokopija.
4. Lentvario dvaro parko parterio planas, E. Andrė, 1899. Versalio ANKM archyvas, 2007; foto S. Deveikis.
5. Akvarelinis Lentvario parko planas, V. Deveikienė, 2007; autorės archyvas ir foto.
6 (**a ir b**). Lentvario dvaro sodybos vaizdavimas XIX a. pab. planuose.
7. XIX a. pab.–XX a. pr. vokiečių karinio žemėlapio ištrauka.
8. Lentvario dvaro parko istorinės meninės raidos ir dendrologinių tyrimų pristatymo atraminis planas, 2008
9. Lentvario dvaro sodybos ir parko centrinės dalies atraminis maketas. Autorius architektas James Norman Ferguson, UAB „Senojo miesto architektai“, 2009.
10. Lentvario dvaro parko vandenų sistemos topografinė nuotrauka. UAB „Geo Planum“, 2026.
11. Vieno iš Lentvario dvaro parko vandenų sistemos hidrotechninių statinių 3D modelio vaizdas, 2026.
12. Vincennes parko (1864) prie Paryžiaus upelio vaizdas, 2007; foto S. Deveikis.
13. Buttes-Chaumont parko (1867) Paryžiuje uolynai, 2007; foto V. Deveikienė.
14. Cognac miesto (Prancūzija) rotušės parko detalė, 2004; foto F. Andrė Olivier.
15. Mousseau parko (Prancūzija) parko planas, 1900, aut. E. Andrė.
16. Mousseau parko parterio vaizdas, 2004; foto F. Andrė Olivier.
17. Baudry parko (aut. E. Andrė) Neptūno tiltas ir upelio vaizdas (senos nuotraukos kopija).
18. Lentvario dvaro žemių geometrinio plano (1891 m. pagrindas) iškarpa
19. Lentvario dvaro žemių brėžinys, 1940 (ištrauka).
20. Lentvario dvaro sodybos ir apylinkių kraštovaizdis, XX a. 3-čio dešimtmečio nuotrauka iš lėktuvo; ADM, Lenkija
21. Renė Andrė užrašų knygelės Nr. 24 puslapių su eskizu Lentvario parkui kopija.
22. Renė Andrė užrašų knygelės Nr. 24 puslapių su Lentvario ežero pakrančių analize kopija.
23. Renė Andrė užrašų knygelės Nr. 24 puslapių su Lentvario parko projekto detalių eskizais kopija.
24. Lentvario dvaro parko centrinės dalies-parterio projektas (aut. E. Andrė, 1899; kopija iš leidinio „*Lietuvos želdynų ateitis*“, 2001.

25 (**a ir b**). E. Andrė knygoje „Sodų menas...“ pateikiami matymo/apžvalgos kampų pozicionavimo pavyzdžiai.
26. Parko erdvės paviršiaus įgilinimo paaiškinimas (iš E. Andrė knygos „Sodų menas...“).
27. Modernaus prancūziškojo parko trasavimo pavyzdys (iš E. Andrė knygos „Sodų menas...“).
28. Didelio Motte-Farchat parko prie Luaros upės planas, aut. E. Andrė.
29. Chaumette parko planas, aut. E. Andrė.
30. Parko Brunetterie d‘Orgeval planas, aut. E. Andrė.
31 (**a ir b**). Žemės paviršiaus formavimo sprendiniai (iš E. Andrė knygos „Sodų menas...“).
32. Lentvario dvaro parko didžiosios kaskados vaizdas 2007 m. gegužės mėn.; foto S. Deveikis.
33. Atitekančio upelio/kanalo žiočių akmenų sąvarta, 2008-03-08; foto S. Deveikis.
34 (a ir b). Lentvario parko pietvakarinio šlaito akmenys, 2008-03-08; foto S. Deveikis.
35 (a ir b). Akmeniniai laipteliai Lentvario parke, 2008-03-08; foto S. Deveikis.
36 (a ir b). Pittoresque detalės – betoniniai kelmai, 2005, 2008; foto S. Deveikis.
37 (a ir b). Uolų imitacijos ir akmenynai Lentvario parke, 2007, 2008-03-08; foto V. Deveikienė.
38. Parkų tvorų ir vartų pavyzdžiai iš E. Andrė knygos „Sodų menas...“
39 (S ir D). Lentvario dvaro parko parterio vaizdai: sena ir dabartinė nuotraukos.
40 (S ir D). Lentvario ežeran įtekančio upelio/kanalo žiočių kaskada-uolynas 1904 ir 2008 m.
41 (S ir D). Lentvario dvaro parko parterio įrengimo sprendiniai: autentiškas laiptelių ir sienutės vaizdas, 1904 m. ir 2008-03-08 situacijos vaizdas.
42. Lentvario dvaro parko parterio kolonų išraiškos kaita: 1904 ir 2008 m.
43 (S ir D). Neišlikusios Lentvario dvaro parko baliustrados vaizdai: S) po 1904 m.; D) 2008 m. kovo mėn. radinys – baliustrados karnizas.
44 (S ir D). Lentvario parko pietvakarinio šlaito vaizdai: S) dešinysis nusileidimas link ežero 1904 m.; D) dabartinis vaizdas 2008 m. kovo mėn.
45. Senieji Lentvario dvaro rūmų baliustrados vaizdai apie 1904 m. (ikonografijos detalės).
46. 2008 m. Lentvario dvaro parko baliustrados ir laiptų vaizdas; foto S. Deveikis.
47. Altana parke, šalia teniso kortų, prie dirbtinio kalno parko dalyje, vadinamoje „Šveicarija“, 1904 **(BN).**
48. Vaizdas nuo pietinio Lentvario ežero kranto; 2008-04-26; foto S. Deveikis.
49. Senojo vinių fabriko korpusas už tvenkinio ir parko želdinių, 2008-04-26; foto S. Deveikis.
50. Gamybinės teritorijos tvora turi būti nukelta, o parko želdiniai ir tvenkinys funkciniais ryšiais susiejami su likusia parko dalimi; 2008-04-26; foto S. Deveikis.
51 (a ir b). Lentvario dvaro parko parterio erdvė: a) apie/po 1904 m.; b) 2008-04-26.
52 (a ir b). Senieji Lentvario dvaro vaizdų su jau renovuotais rūmais ir vandens pramogų vietomis atvirukai.
53. Vaizdingoji Lentvario parko zona, vadinamoji „Šveicarija“, 2008-04-26; foto S. Deveikis.
54. Lentvario dvaro parko vandenų sistemos statinių trimačiai (3D) modeliai, 2026 (trys atvaizdai-kopijos).
55 (a ir b). Kraštovaizdžio architekto A. Tauro sudaryti Lentvario dvaro parko planai: a) iš 1966 m. leidinio, b) iš 1989 m. leidinio.
56. Privažiavimo kelias ir uolynas prie šiaurrytinių vartų į ūkinį kiemą, 2008-04-26; foto S. Deveikis.
57. Didžioji grota, 2008-04-26; foto S. Deveikis.
58. Lentvario dvaro parko vaizdai pro rūmų antro aukšto langą į parterio pusę, 2008-07-11; foto S. Deveikis.
59. Tapybiško parko modelis. Bois des Moutiers parkas Prancūzijoje, 2007 m. birželis; foto S. Deveikis.

Lentvario dvaro parko grota, 2008-05-17, fotogr. S. Deveikis.

LITERATŪRA IR ŠALTINIAI

1. Aftanazy R. *Materialy do dziejów rezydencji*. – Warszawa, 1987, t. 4, s. 200–237.
2. Aftanazy R. *Dzieje rezydencji na dawnch kresach rzeczypospolitej*. – Wroclaw, 1992, t. 3, s. 61–73.
3. André E. *L'art des jardins. Traité général de la composition des parcs et jardins*. – Paris: Masson, 1879. Re-édition par Laffitte, Marseille, 1986, 888 p.
4. Andrė R. Palangos parkas (Kuršių žemė)/Parc de Polangen (Courlande)//*Kelionės ir pramogos*, 1999, Nr. 5, p. 7–9.
5. André Kaeppelin F. Pranešimas apie Edouardą André / Présentation sur Edouard André // *Lietuvos želdynų ateitis. Acta Academiae Artium Vilnensis. Vilniaus dailės akademijos darbai*, t. 23. – Vilnius: VDA leidykla, 2001, p. 44-47.
6. André Olivier F. L'oeuvre d'Edouard André en Europe, une conférence au seminaire „Jardins historique en Europe", Universita internazionale dell'Arte di Firenze, centro studi sul giardino, Firenze, 6-10 juin 2005, 12 p.
7. Andrė Olivier F., Deveikienė V., Deveikis S. Eduardo Andrė kūrybos paveldas Vilniaus miesto plėtros kontekste // *Parkas mieste – socialinis ir ekonominis veiksnys*. Tarptautinės konferencijos medžiaga. Vilnius, 2005-10-05. Vilnius: Lietuvos turto vertintojų asociacija, 2005, p. 91–102; taip pat *Urbanistika ir architektūra/Town Planning and Architecture*, 2006, t. 30, Nr. 1, p. 38–46.
8. André Olivier F. Research on the André family and the Edouard André Association archives concerning the works of Edouard André in Lithuania relative to Traku Voke and the links between the different parks in the country for the European Institute of Cultural Routes. November 2006, 23 p.
9. Asmenis studijos autorių archyvas "Sur les traces d'Edouard Andrė" (pastabos, R. Andrė laiškų kopijos ir užrašų knygelių konspektas, ekspedicijų, ekskursijų kelionių užrašai ir foto archyvas; kt.), 1990 – 2024.
10. Balčiūnienė V., Tauras A. E. Andrė kūrybinio palikimo apžvalga ir buv. Lentvario dvaro parko esamos padėties tyrinėjimai bei analizė, Vilniaus dailės akademija, mokslo ir kūrybos centras, 1985 (mašinraštis).
11. Balėnaitė L. Buv. Lentvario dvaras. Istoriniai tyrimai (mašinraštis, PRPI, 1991), Vilnius: VAA, F5, b. 6135
12. Bugailiškytė M. Lentvario dvaro sodybos individualus apsaugos ir naudojimo reglamentas, 1995, PRPI, 1, 2 t. Prieiga per internetą: http://www.heritage.lt/dvarai
13. Bois D. Edouard André (1840-1911) // *Revue horticole*, 1911, No du Novembre, p. 485–493.
14. Brundzaitė E. E. Andrė kūrybos nagrinėjimas. – PRPI mašinraštis, 1970,
15. Brundzaitė E. Žaliojo grožio principai // *Architektas,* 1997, Nr. 2-3; p. 82–85.
16. Brundzaitė E. Use of E. André's creative principles in Lithuanian parks // *Paradise on Earth: The gardens of XXI century. 33 rd IFLA World Congress Proceedings*. – Florence, 12-15 October, 1996, p. 154–158.
17. Brundzaitė – Baltrus E. Eduardo Andrė parkai Lietuvoje. Užutrakio parkas // *Technikos žodis* (JAV), 2000, Nr. 2; taip pat: *Trakų žemė*, 2004-11-06, Nr. 65 (317).
18. Ciolek G. *Ogrody Polskie*.- Warszawa: Arkady, 1978, s. 208–209, 212.
19. Deveikienė V., Deveikis S. Eduardas Andrė ir Lietuva // *Mokslas ir gyvenimas*, 1990, Nr. 11, p. 27–28 ir Nr. 12, p. 9–11.
20. Deveikienė V., Deveikis S., Lentvario dvaro sodyba parkotyros ir parkotvarkos žvilgsniu // *Žemėtvarka ir melioracija*, 2000, Nr. 2, p. 72–77; taip pat *Voruta*, 2001-10-20, Nr. 20 (494), p. 4–5.
21. Deveikienė V., Deveikis S. Prancūzų kraštovaizdžio architektas E. Andrė ir Lietuva // *Trakai ir pasaulio paveldas. „Galvės" priedas*, 2005-08-12, Nr. 8 (8), p. 1-3 ir 2005-09-09, Nr. 9 (9), p. 3.
22. Deveikienė V., Deveikis S. Prancūzų kraštovaizdžio architektūros kūrėjų paveldas Lietuvoje. Parkotyros ir parkotvarkos žvilgsnis į Andrė kurtus parkus // *Archiforma*, 2006, Nr. 1 (33), p. 65–70.
23. Deveikienė V., Deveikis S. Trakų Vokės dvaro sodyba parkotyros ir parkotvarkos žvilgsniu // *Žemėtvarka ir hidrotechnika*, 2005, Nr. 4 (124), p. 59–65.
24. Deveikienė V., Deveikis S. *Lentvario dvaro parko istorinės ir meninės raidos apybraiža*. Vilnius, 2010. 96 p.
25. Deveikis S. Edouard'o Andrė architektūrinių sprendimų principai ir dendroflora // *Dendrologia Lithuaniae*, t. 4. Vilnius, 1998, p. 100–104.
26. Deveikis S. Nekilnojamo kultūros paveldo vertinimo metodikos taikymas (Lentvario dvaro sodybos vertinimo pavyzdžiu) // *Efektyvios turto vadybos link*. Konferencijos, vykusios 2004 m. spalio 7-8 d. Vilniuje, medžiaga. – Vilnius, 2004, p. 71–82.
27. Deveikis S., Deveikienė V. *Lentvario dvaro parko augalija*. *Parko dendrologinių tyrimų apybraiža*. Vilnius, 2010. 80 p.
28. Deveikienė V., Deveikis S., „Eduardo Andrė Lietuvoje kurtų parkų istorinės ir meninės raidos tyrimai: Naujausi faktai, atradimai ir įžvalgos", in: *Urbanistika ir architektūra*, Vilnius, 2011, t. 35, Nr. 3, p. 184–199.
29. Deveikienė V., Deveikis S., „Prancūzų kraštovaizdžio architekto ir urbanisto E. Andre (1840–1911) mokykla – jos idėjų įtaka ir plėtotė pasaulyje", in: *Miestų želdynų formavimas*, 2015, Nr. 1 (12), p. 24–37.
30. Deveikienė V., Deveikis S. Lentvario dvaro sodybos ansamblis urbanistinės raidos kontekste. Ar išsaugosime Andrė kūrybos paveldą? // *René André (1867–1942) epocha. Kraštovaizdžio architekto kūrybos laukas – nuo želdynų iki miestų planavimo*: mokslo darbai. Vilnius, 2017, p. 28–42.

31. Deveikienė, V., Deveikis, S. (2018). Belgijos kraštovaizdžio architekto Jules Buyssens'o (1872–1958) veiklos ir kūrybos tyrimai – naujos įžvalgos. *Kraštovaizdžio architektūra Baltijos šalyse – šimtmečio retrospektyva ir ateities perspektyvos*. Vilnius: LKAS [ASU, KU, VGTU], p. 36–53.
32. *Edouard André (1840-1911). Un paysagiste botaniste sur les chemins du monde* / sous la direction F. André et S. Courtois. – Paris: Editions de l'Imprimeur, 2001. (ISBN: 2-910735-35-4; ISSN: 1285-347X). – 336 p.
33. Firkovičius R. Lentvario dvaro rūmai: istoriniai tyrimai (mašinraštis, PRPI, 1980). – Vilnius, VAA, F5, b. 2509.
34. Grygiel T. Palac Tyszkiewiczow w Zatroczu" //Lituano-Slavica Posnaniensia, V, 1991, *Studia Historiae Artium*, Poznań, 1992, s. 243-256; taip pat Tiškevičių rūmai Užutrakyje//*Trakų istorinis nacionalinis parkas UNESCO Pasaulio paveldo sąrašuose: poreikis ir galimybės*. – Kaunas: Lututė, 2003, p. 82–90.
35. Hennaut, E., Wieser Benedetti, U., sous la direction (2023). *Julles Buyssens et Le Nouveau Jardin Pittoresque*. Bruxelles: CFC editions, CIVA, 272 p.
36. *Histoire des jardins de la Renaissance à nos jours* /sous la direction de Monique Mosser et Georges Teyssot. – Paris: Flammarion, 2002.
37. Ilgalaikė dvarų paveldo objektų – istorinių želdynų (parkų) tvarkymo programa, patvirtinta KVAD prie Lietuvos Respublikos Kultūros ministerijos direktoriaus 2005-01-10 įsakymu Nr. Į - 09. Prieiga per internetą: http://www.heritage.lt/programos/istoriniai_zeldynai.htm
38. *Istoriniai parkai ir sodai Lietuvoje*. Europos paveldo dienos – 1999 m. rugsėjo 10–19 d. / sudarė E. Kuncevičienė. Vilnius: Kultūros paveldo centras, 1999.
39. Istorinių želdynų ir želdinių priežiūros ir tvarkybos metodinės rekomendacijos, 2024; prieiga internete: https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/3149ca210f0411ef8e4be9fad87afa59?jfwid=-taeoudecv
40. Isokas G. *Lietuvos gamtos paminklai*. – Vilnius, 1995.
41. Januškevičius L. *Lietuvos parkai*. – Kaunas: Lututė, 2004, p. 220.
42. Jaroszewski T. O siedzibach neogotyckich w Polsce. – Warszawa, 1981, s. 234–238.
43. KLIOBAVIČIUTĖ, I. Lentvario dvaro sodybos (unikalus kodas 15949, buvęs kodas G12K), Trakų r. Lentvaryje, Nekilnojamojo kultūros paveldo apsaugos specialusis planas. 2011, SMA autorinių darbų saugykla.
44. *Klosy* (czasopis), 1887, t. XLIV, No 1143, s. 328–329.
45. Labanauskas K. Lentvario parkas // *Istoriniai parkai ir sodai Lietuvoje*. – Vilnius: Kultūros paveldo centras, 1999, p. 25–26.
46. Labeckis D. Lentvario dvaro rūmų, bokšto ir parko parterinės dalies istorinės ir ikonografinės medžiagos apžvalga ir restauravimo modelis, 2008 (mašinraštis, CD).
47. *Laiškai Ty = Les lettres Ty.* Sudarė Steponas Devekis ir Vaiva Deveikienė. Vilnius: E. F. Andrė klubas Lietuvoje, 2011. 120 p.
48. Lentvario dvaro dalies planas, 1873 m., LVIA, f. 716, ap. 4, b. 257.
49. Lentvario dvaro žemių geometrinis planas, 1904 m. (vadovaujantis XIX a. pab., 1891 m. duomenimis), LVIA, f. 526, ap. 14, b. 590.
50. Lentvario dvaro vinių fabriko žemių planas, LVIA, f. 716, ap. 4, b. 260.
51. Lentvario vinių fabriko projekto brėžiniai, 1880 m., LVIA, f. 382, ap. 1, b. 1165.
52. Lentvario dvaro žemių brėžinys (1940 m.). LCVA, f. 1248, ap. 2, b. 2666, l. 82.
53. Lentvario parko – respublikinės reikšmės gamtos paminklo pasas, Valstybinis gamtos apsaugos komitetas, 1983 (mašinraštis).
54. Lentvario dvaro parko inventorizacijos byla, 1988, Valstybinio žemėtvarkos instituto Kraštotvarkos ir teritorijų planavimo skyriaus archyvas, 1989 (mašinraštis).
55. Lentvario dvaro sodybos nekilnojamojo kultūros paveldo apsaugos specialusis planas: sprendiniai, aiškinamasis raštas, 2011. Parengė UAB „Senojo miesto architektai", patvirtintas Lietuvos Respublikos kultūros ministro 2011-09-28 įsakymu Nr. ĮV-605.
56. Levandauskas V. Levandauskas V. Lentvario ansamblis vakar ir šiandien // *Statyba ir architektūra*, 1989, Nr. 1 (357), p. 22–23.
57. Levandauskas V. Lentvario dvaro sodyba (AtV 978).//*Kultūros paminklų enciklopedija*: Rytų Lietuva, t. 2. Vilnius, 1998, p. 30–33.
58. Levandauskas V., Vaičekonytė-Kepežinskienė R. *Napoleonas Orda: senosios Lietuvos architektūros peizažai*. Vilnius: VDA leidykla, 2005, p. 226–228.
59. *Lietuvos želdynų ateitis*. Acta Academiae Artium Vilnensis. Vilniaus dailės akademijos darbai, t. 23. Vilnius: VDA leidykla, 2001, 168 p.
60. Narkowicz L. *Tyszkiewiczowie rodem z Landwarowa.* Warszawa: Neriton, 2013.
61. Nemeikaitė S. E. Andrė kurtus parkus nori atgaivinti proanūkiai // *Lietuvos rytas*, 1999 10 08, Nr. 235.
62. Nemeikaitė S. Florence Andrė aplankė prosenelio kurtus parkus Trakuose//*Respublika*, 2003 12 27.
63. Nemeikaitė S. Lentvario dvare – permainų vėjai //*Statyba ir architektūra*, 2007, Nr. 9, p. 46–51.
64. Omilanowska M. Franzo Schwechteno, Edouardo Andrė ir Stanislawo Witkiewicziaus projektai Palangoje //*Lietuvos dailės muziejaus metraštis*, 2005, t. 9 (1). Vilnius, 2007, p. 86–120.
65. Omilanowska, M. (2009). Edouard André i jego realizacje ogrodowe w Polsce i na Litwie. In *Rocznik Historii Sztuki*, t. XXXIV, p. 199–237.
66. Orda N. *Senosios Lietuvos vaizdai/Views of Ancient Lithuania*. – Vilnius: Pradai, 1999.

67. OSTRAUSKIENĖ, D. Lentvario dvaro sodyboje (15949) Trakų raj. 2011 m. atliktų archeologinių žvalgomųjų tyrinėjimų ataskaita. KPD Vilniaus TP archyvas.
68. Parodos stendas „Lentvario dvaro parko kompozicijos elementai ir jų vitališkumas“, elektroninė kopija, 2024.
69. Petrušonis V., „Kultūrinio konteksto reikšmė vertinant architektūrinį kompleksą“, in: *Urbanistika ir architektūra*, Vilnius, 2010, t. 41, Nr. 5, p. 252–261.
70. Petrušonis V. „Žemės rojaus“ idėja Lentvario dvaro sodybos parke“, in VDA mokslo darbai *Acta Academiae Artium Vilnensis*, Vilnius, 2017, t. 86–87, p. 51–63.
71. Pilkauskas R. Iš Palangos parko praeities // *Kultūros barai*, 1987, Nr.6, p. 64–65.
72. Pilkauskas R. Parko autentiškumo beieškant//*Lietuvos želdynų ateitis. Acta Academiae Artium Vilnensis. Vilniaus dailės akademijos darbai*, t. 23. – Vilnius: VDA leidykla, 2001, p. 49–65.
73. Potocka z Tyszkiewiczow Z. Teki rodzinne Tyszkiewiczow etc., rękopis, t. 1–23. Biblioteka Narodowa w Warszawe, dzial rękopisow, akc. 10114.
74. Potocka z Tyszkiewiczow Z. Rezydencja Landwarów //*Karta,* Nr. 40, 2004, s. 26–43.
75. Potocka Z. Antykwariat „Miniatura“ // *Rocznik MNW*, t. 11.
76. Raulinaitis A. Palangos ir jos parkų istorijai, 1962, PRPI archyvas F5, b. 211 (mašinraštis).
77. Sarcevičius S. Archeologinių žvalgomųjų tyrimų Vilniaus apskr., Trakų r. sav. Lentvario dvaro teritorijoje ataskaita, 2008, 33 p. ir brėžiniai. SARCEVIČIUS, S. Vilniaus aps., Trakų raj. Lentvario buv. dvaro sodybos (G12K) teritorijoje vykdytų archeologinių žvalgomųjų tyrimų ataskaita, 2009, KPD Vilniaus TP archyvas.
78. Skridaila A. Svetimžemių sumedėjusių augalų kelias į Lietuvą: tendencijos ir dėsningumai įvairiais istoriniais laikotarpiais // *Botanica Lithuanica*, 2000, Nr. 6(4), p. 415–433.
79. Sodaitytė I. Dvarų sodybų – kultūros paveldo objektų – Vilniaus – Trakų areale vadybos problemos. VGTU bakalauro baigiamasis darbas, vadovas S. Deveikis, 2002, 69 p. (mašinraštis).
80. Tauras A. *Lietuvos TSR parkai*. – Vilnius: Mintis, 1966, p. 36–40; 57,79.
81. Tauras A. *Mūsų parkai*. – V.: Mokslas, 1989, p. 168–170.
82. Trakų Vokės parko G229 K21 apžvalgos aikštelės baliustrados ir tako techninės būklės įvertinimo aktai /B. Gudynaitė, E. Brundzaitė-Baltrus, V. Deveikienė ir kt., 2003. Mašinraštis ir brėžiniai, E. F. Andrė klubo Lietuvoje archyvas.
83. Valeckas R. Lentvario dvaro rūmų, parko bokšto, arklidės-karietinės pastatų architektūriniai tyrimai, 2008 (mašinraštis CD).
84. Wilbraham L. *The Golden Apple of Samarkand*. *A true story of splendour, tragedy, humour and hope*. London: Unicorn, 2021. 240 p.
85. http://www.mairie-marseille.fr (Jardin de la Magalone, 1901; E. Andrė)
86. http://www.pgm.lt (Palangos parkas, 1898; E. Andrė; Tiškevičių giminė)
87. http://ville-cognac.fr (Konjako miesto sodas, 1891–94; E. Andrė)

Camille Lesouef (2021).
Le jardin « à la française ». L'invention d'un modèle nationaliste (1867-1913). L'architecte et ses modèles
Intentions, connaissance et projets à la période contemporaine Sous la direction de Jean-Philippe Garric Paris: Editions de Sorbonne (Collection : Histo.art | 13; p. 269-278. Prieiga internete:
https://books.openedition.org/psorbonne/108394
DOI : 10.4000/books.psorbonne.108394